

Tvarus vartojimas: kaip paskatinti vartotojus taisyti sugedusius daiktus?

Esamos situacijos Lietuvoje ir ES analizė

Projekto vadovės:

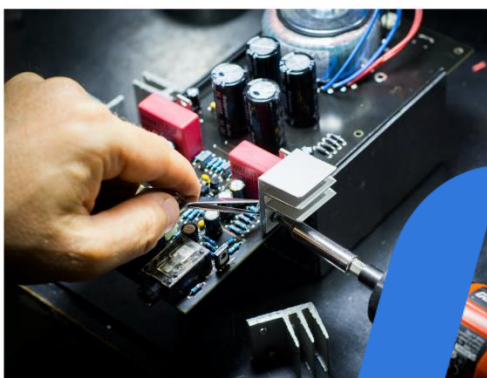
Gintarė Petrauskaitė, gintare.petrauskaite@kurkl.lt

Rūta Kukulskytė, ruta.kukulskyte@kurkl.lt

Projekto savininkė:

Asta Godienė, asta.godiene@tm.lt

2023-12-20

Turinys

Santrauka	4
Trumpiniai	5
Sąvokos	6
Papildoma palyginamoji informacija dėl sąvokų	6
Įžanga	8
1. Vartotojų poreikis taisyti sugedusius daiktus	9
1.1. Apie Teisės taisyti direktyvą.....	9
1.2. Direktyvoje numatomos taisymo skatinimo priemonės.....	9
1.3. Direktyvos rengimo laikotarpis.....	10
1.4. Teisės taisyti direktyvos sąveika su kitais ES žaliosios pertvarkos dokumentais	10
2. Taisyimas ir žiedinė ekonomika	11
2.1. Žiedinis medžiagų naudojimas ir vertės išsaugojimas	12
2.2. Žiedinės ekonomikos nauda – faktai ir ekspertų prognozės	12
3. Taisyimas ir ES atliekų prevencijos prioritetų hierarchija	13
3.1. Vertės išsaugojimas atliekų tvarkyme	14
3.2. Taisyimas atliekų prevencijos hierarchijoje	16
3.3. ES atliekų tvarkymo prioritetų nauda visuomenei	16
3.4. Atliekų tvarkymo situacija Lietuvoje	16
3.4.1. Atliekų tvarkymo situacija Lietuvoje pagal Valstybinį auditą	17
3.4.2. Atliekų tvarkymo situacija Lietuvoje pagal EBPO	17
3.4.3. Atliekų tvarkymo situacija Lietuvoje pagal Aplinkos apsaugos agentūros duomenis	17
3.5. Atliekų tvarkymo užduotys Europos Sąjungoje	18
3.5.1. EEĮ atliekų tvarkymo užduočių formuluotės neskaitina laikytis atliekų tvarkymo prioritetų	18
4. Lietuvos vartotojas ir taisyimas	19
4.1. Lietuvos vartotojų aplinkosauginis sąmoningumas	19
4.2. Lietuva tarptautinių taisyimą skatinančių judėjimų kontekste	20
5. Kodėl vartotojai netaiso sugedusių daiktų? Taisyimo kliūtys ir motyvacija	20
5.1. Taisyimo kliūtys pagal Europos aplinkos agentūrą	21
5.2. Taisyimo kliūtys akademinuose tyrimuose	24
5.3. Kas žinoma apie taisyimo kliūtis Lietuvoje?	25
5.3.1. Esminė komercinio taisyimo kliūtis – kaina.....	25
5.3.2. Esminė komercinio taisyimo kliūtis – nepasitikėjimas taisyimo paslaugomis.....	26
5.3.3. Esminė komercinio taisyimo kliūtis – paslaugų pasiekiamumas, patogumas	28
5.4. Taisyimo motyvacija akademinuose tyrimuose	29
6. Kaip paskatinti taisyimo ekonomiką?	30

6.1.	Teisinės ir strateginės taisymo skatinimo priemonės	30
6.2.	Ekonominės ir verslo taisymo skatinimo priemonės	30
6.3.	Techninės taisymo skatinimo priemonės	31
6.4.	Vartotojų taisymo elgesio skatinimo priemonės	31
6.5.	Ko reikia, kad vartotojai rinktųsi taisyti? Sniego gniūžtės efektas	31
7.	Taisymo paslaugų rinka ES ir Lietuvoje	33
7.1.	Taisymo paslaugų sektoriaus apimtis ES.....	33
7.2.	Taisymo sektoriaus apimtis Lietuvoje	34
7.3.	Taisymo rinkos reguliavimas.....	36
7.4.	Daiktų atnaujinimo rinka	36
7.4.1.	Atnaujinimo veikla kol kas neregamentuojama nei ES, nei Lietuvoje	36
7.4.2.	Vartotojų pasitikėjimas atnaujintomis prekėmis	37
7.4.3.	Priežastys, atgrasančios vartotojus nuo atnaujintų daiktų naudojimo	37
8.	Pagrindiniai taisymo subsektoriai.....	38
8.1.	Elektros ir elektroninės įrangos taisymas	38
8.2.	Drabužių taisymo subsektorius.....	39
8.2.1.	Tvarumo standartų trūkumas drabužių gamyboje	40
8.2.2.	Drabužių taisytojai nepajėgūs konkuruoti su greitąja moda	40
8.3.	Baldų taisymo subsektorius	40
9.	Teorinis taisymo galimybių modelis	41
	Taisymo galimybės teisinės garantijos galiojimo metu:	42
	Taisymo galimybės pasibaigus teisei garantijai	42
	Taisymo galimybės atliekų tvarkymo etape	43
10.	Praktinės taisymo galimybės Lietuvoje ir ES	43
10.1.	Taisymas garantiniu laikotarpiu	44
10.1.1.	Vartotojas reikalauja taisyti trūkumų turinčią prekę	44
10.1.2.	Vartotojas keičia daiktą nauju, bet prekiautojas taiso/atnaujina trūkumų turinčią prekę	44
10.2.	Taisymas pasibaigus teisei garantijai.....	45
10.2.1.	Savarankiškas taisymas	45
10.2.2.	Komercinis taisymas	46
10.2.3.	Vartotojas perleidžia/parduoda daiktą atnaujintojui	47
	Elektronikos atnaujinimo galimybės	47
	Baldų, drabužių, avalynės ir tekstilės atnaujinimas	48
10.3.	Taisymas atliekų tvarkymo etape.....	49
10.3.1.	Kliūtys, trukdančios taisyti daiktus atliekų tvarkymo etape	49
10.3.2.	Gerosios Lietuvos praktikos, kai daiktai taisomi atliekų tvarkymo etape	50
11.	Suinteresuotosios šalys, susijusios su taisymu.....	50
11.1.	Institucijų funkcijos.....	51

12. Svarbiausi dokumentai	53
12.1. Strateginiai ES dokumentai	54
12.2. Įpareigojantys tarptautiniai dokumentai	55
12.3. Strateginiai Lietuvos dokumentai	57
12.4. Įpareigojantys LR dokumentai	59
12.5. Finansinės projekcijos Lietuvos strateginiams tikslams (su kuriais susijusi taisymo veikla) pasiekti.....	63
12.6. Lietuvos strateginiuose dokumentuose numatytos taisymą skatinančios priemonės ...	63
12.6.1. Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 m. veiksmų plano projektas	64
12.6.2. Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis 2021 m.....	64
12.6.3. Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas.....	65
12.7. Tarptautinių ir vietos organizacijų rekomendacijos Lietuvai	66
13. Esminiai faktai apie taisymą	68

Santrauka

- 1** Gaminių dizainas, arba kitaip – projektavimas, yra žiedinės ekonomikos pagrindas. Sprendimai, priimti projektavimo etape, turi įtakos tam, kiek laiko daiktas tarnaus, iš ko jis pagamintas, ar galima jį pataisyti, ar galima jį išardyti, perdirbti. Manoma, kad 80 % gaminio poveikio aplinkai turi įtakos projektavimo etape priimti sprendimai. **Norint paskatinti vartotojus taisyti sugedusius daiktus, visų pirma daiktai turi būti gaminami taip, kad juos būtų įmanoma taisyti ir, kad taisyimas ekonomiškai apsimokėtų.** Šiuo metu ne tik produktų dizainas neužtikrina vartotojams galimybės taisyti, bet ir gamintojų taikomos antiremontu praktikos, kaip dalių poravimas, nesažininga atsarginių dalių kainodara, programinės įrangos naudojimas, siekiant apriboti neautorizuotų dalių funkcionalumą, ir pan.
- 2** Šiuo metu dar rengiama **Teisės taisyti direktyva turėtų paskatinti vartotojus taisyti** sugedusius daiktus (kai tai yra įmanoma) ir palengvinti taisyimo sąlygas. Ši direktyva veiks kartu su kitais Žaliosios pertvarkos dokumentais taip, kad paveiktų visą prekių gyvavimo ciklą: gamybą (Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentas), pirkimą (Žaliųjų teiginių direktyva) ir naudojimą (Teisės taisyti direktyva).
- 3** Lietuvoje dar nėra visos vyriausybės (angl. whole-of-government) **požiūrio į aplinkosaugos, o taip pat ir taisyimo klausimus.** To pasekmės: tarpinstitucinė taisyimo problematika (kuri pagrįdė pasidalinusi tarp trijų ministerijų: Aplinkos, Ekonomikos ir inovacijų bei Teisingumo) ir taikomi sprendimai nėra vieningai koordinuojami. Instituciniame lygmenyje nėra aiškios taisyimo srities lyderystės, o taisyimo skatinimo iniciatyvos Lietuvoje yra fragmentiškos, nėra užtikrinamas jų tęstinumas.
- 4** **Pagrindinė kliūtis**, su kuria susiduria tiek vartotojai, tiek taisytojai, norintys sutaisyti techniškai pataisomus elektros ar elektroninius įrenginius, **yra taisyimo kaštai.** Atsarginių dalių kaina yra neproporcingai didelė ir todėl taisyimas dažnai tampa nepatraukliu pasirinkimu. Europoje atliekamam taisymui sunku konkuruoti su trečiosiose šalyse vykdomos masinės produkcijos kainomis.
- 5** Vienas iš populiarių būdų sumažinti taisyimo kainą yra **ekonominės taisyimo skatinimo priemonės, kaip taisyimo kuponai** (angl. *repair bonuses*). Taisyimo kuponus gyventojams galima finansuoti pasitelkus išplėstinę gamintojo/importuotojo atsakomybės schemą ar panaudojus ES struktūrinių projektų lėšas, valstybės biudžeto lėšas.
- 6** Lietuvos vartotojų aplinkosauginis sąmoningumas nėra pilnai susiformavęs. Taip pat pat nematyti didelio vartotojų susidomėjimo teisės taisyti klausimu: neegzistuoja organizacijų, kurios advokatautų taisyimo klausimais, Lietuvoje nėra registruota nė viena taisyimo kavinė (angl. *repair cafe*), už Europiečių teisę į taisyimą advokataujanti organizacija „Right to repair Europe“ neturi nė vieno nario iš Lietuvos.
- 7** Kai ES taisyimo rinka traukiasi (mažėja dirbančiųjų skaičius, generuojama apyvarta ir pridėtinė vertė), Lietuvos taisyimo sektorius laikosi stabilus, **stebimi augimo požymiai** (didėja apyvartos ir sektoriaus sukuriama pridėtinė vertė). Ši tendencija sudaro prielaidą taisyimo srautus ateityje nukreipti per Lietuvą, kur 85 proc. visos rinkos sudaro elektros ir elektroninės įrangos taisyimas.
- 8** Europoje auga atnaujintos elektros ir elektroninės įrangos paklausa, tačiau ES mastu neturime nei vieningo supratimo apie atnaujintus daiktus, nei reglamentavimo ar sertifikavimo. Tai kelia kokybės ir pasitikėjimo atnaujinimo paslauga iššūkius.
- 9** Atliekomis tapę daiktai taip pat gali ir laikantis ES galiojančių atliekų tvarkymo hierarchijos prioritetų, turi būti taisyti atliekų tvarkymo etape bei sugrąžinami atgal į rinką. Tačiau **daiktų paruošimo naudoti pakartotinai tvarka Lietuvoje nėra aiškiai apibrėžta, gamintojai ir importuotojai nėra pakankamai suinteresuoti finansuoti gaminių paruošimą naudoti pakartotinai.**
- 10** Pašalinus spragas elektronikos nurašymo ir likvidavimo procese ir tinkamai išnaudojant elektronikos atnaujinimo, perpardavimo ar perdavimo pagal panaudos sutartis galimybes, **valstybė galėtų sutaupyti lėšų.**

Trumpiniai

AAA – Aplinkos apsaugos agentūra

AM – Aplinkos ministerija

AAD – Aplinkos apsaugos departamentas

DGASA – Didelių gabaritų atliekų surinkimo aikštelė(s)

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

EEĮ – Elektros ir elektroninė įranga

EIMIN – Ekonomikos ir inovacijų ministerija

EK – Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

GIO – Gamintojų ir importuotojų organizacija(os)

JTO – Jungtinių Tautų organizacija

LR – Lietuvos Respublika

PNP – paruošimas naudoti pakartotinai

RATC – Regioninis atliekų tvarkymo centras

SUMIN – Susisiekimo ministerija

VAPTP – Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo planas

ŽE – Žiedinė ekonomika

Sąvokos

Atliekos – medžiaga ar objektas, kurio turėtojas atsikrato, ketina ar privalo atsikratyti;

Atliekų tvarkymas – atliekų surinkimas, vežimas, paruošimas naudoti, įskaitant pradinį apdorojimą, naudojimas ir šalinimas, šių veiklų organizavimas ir stebėseną, šalinimo vietų vėlesnė priežiūra, įskaitant, kai minėtus veiksmus atlieka prekiautojas atliekomis ar tarpininkas.

Atnaujinimas (angl. *refurbishment*) – įrenginio atstatymas į jo pradinę būklę (kaip naujas) remontuojant ir valant¹;

Gamintojo ir importuotojo atsakomybės principas (toliau – gamintojo atsakomybės principas) – gamintojams ir importuotojams taikomas principas, pagal kurį gamintojai ir importuotojai atsakingi už jų vidaus rinkai tiekiamų gaminių ir pakuočių poveikį aplinkai per visą jų gyvavimo ciklą nuo gamybos iki saugaus atliekų sutvarkymo;

Komunalinės atliekos – mišrios ir atskirai surinktos buitinės (buityje susidarančios) atliekos, įskaitant popieriaus ir kartono, stiklo, metalų, plastiko, biologines, medienos, tekstilės, pakuočių, elektros ir elektroninės įrangos, baterijų ir akumuliatorių, taip pat stambiausias atliekas, įskaitant čiužinius ir baldus, ir atliekas, surinktas iš kitų šaltinių, kai jos savo pobūdžiu ar sudėtimi yra panašios į buitines atliekas.

Pakartotinis naudojimas (angl. *reuse*) – operacija, kurios metu produktai ar sudėtinės dalys, kurie nėra atliekos, vėl naudojami tam pačiam tikslui, kuriam buvo sukurti² ;

Parengimas naudoti pakartotinai (PNP) – naudojimo operacija tikrinant, valant ar taisant, kurios metu atliekomis tapę produktai ar produktų sudėtinės dalys parengiami taip, kad būtų vėl panaudojami pagal pirminę paskirtį be jokio kito išankstinio apdirbimo;

Perdirbimas (angl. *recycle*) – bet kokia naudojimo operacija, kuria atliekų medžiagos perdirbamos į produktus ar medžiagas, panaudojamas pirminiais ar kitais tikslais. Ji apima organinių medžiagų perdirbimą, tačiau neapima naudojimo energijai gauti ir perdirbimo į medžiagas, kurios turi būti naudojamos kaip kuras ar užpildymo operacijoms;

Plataus vartojimo prekės – prekės, skirtos žmonių kasdienio gyvenimo poreikiams tenkinti.

Prevencija – priemonės, kurių imamasi prieš medžiagai ar produktui virstant atliekomis ir kurios sumažina: a) atliekų kiekį, įskaitant pakartotinai naudojant produktus ar prailginant produktų gyvavimo ciklą (t.y. taisant); b) susidariusių atliekų neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai arba c) žalingų medžiagų kiekį medžiagose ir produktuose;

Taisymas (angl. *repair*) – sugadintą, sugedusį ar netinkamai veikiančio daikto sugrąžinimas į gerą būklę arba jo padarymas vėl veikiančiu³;

Žiedinė ekonomika (angl. *circular economy*) – gamybos ir vartojimo modelis, pagal kurį pakartotinai naudojamos, taisomos, atnaujinamos ir perdirbamos esamos medžiagos ir gaminiai, kad medžiagos, jei įmanoma, išliktų ekonomikoje. Žiedinė ekonomika reiškia, kad atliekos pačios taps ištekliais, todėl sumažės faktinis atliekų kiekis. Ji paprastai prieštarauja tradiciniam, linijiniam ekonomikos modeliui, kuris grindžiamas principu „perku-naudoju-išmetu“.

Papildoma palyginamoji informacija dėl sąvokų

Paruošimas naudoti pakartotinai ir pakartotinis naudojimas. Literatūroje paruošimas naudoti pakartotinai ir pakartotinis naudojimas dažnai vadinami tiesiog pakartotiniu panaudojimu, tačiau tarp jų yra esminis skirtumas: **paruošimas naudoti pakartotinai yra atliekų tvarkymo etapas** ir šiam procesui reikalingi įrenginiai, surinkimo

¹ [REFURBISH | English meaning - Cambridge Dictionary.](#)

² [Atliekų direktyva.](#)

³ [REPAIR | English meaning - Cambridge Dictionary.](#)

procedūros, įranga ir t.t., o **pakartotinis naudojimas yra atliekų prevencijos dalis ir gali vykti neįtraukiant atliekų tvarkytojų** (pvz., kai vienas vartotojas parduoda ar kitokiomis sąlygomis perleidžia savo daiktą kitam asmeniui).

Taisymas ir atnaujinimas. Abi šios veiklos yra priskiriamos taisyimo paslaugoms, tačiau tarp jų egzistuoja esminių skirtumų: **taisymas yra nukreiptas į defekto pašalinimą, o atnaujinimas**, nors nėra vieningo sutarimo dėl šios sąvokos apibrėžties, bendrai **yra siejamas su visapusišku daikto išvaizdos ir funkcionalumo atsaitymu, kad gaminys atitiktų naujo savybes**. Taisyti daiktą, tai sugadintą, sugedusį ar netinkamai veikiančią daiktą sugrąžinti į gerą būklę arba padaryti jį vėl veikiančiu pagal numatytą funkciją. Taisytojas kliento pageidavimu gali taisyti ir vieną konkretų defektą, neatsižvelgdamas į kitus daikto išvaizdos, programinės įrangos ar funkcionalumo trūkumus. O daikto atnaujinimas gali, tačiau nebūtinai apima:

- Testavimą
- Techninį atnaujinimą (įskaitant taisyimą, duomenų valymą, gamyklinių parametrų atstatymą, pagal poreikį)
- Kosmetinį atnaujinimą (tiek, kiek tai įmanoma)
- Pakartotinį testavimą

Taigi taisytas daiktas yra naudotas daiktas, kuris taisyimo dėka gali būti naudojamas toliau arba pakartotinai, kai atnaujintas daiktas yra kur kas artimesnis naujam nei naudotam dėl kruopštaus testavimo ir visapusiško išvaizdos bei funkcionalumo atstatymo.

Įžanga

Per ankstyvas dar pataisomų plataus vartojimo prekių atsisakymas yra problema visoje ES. Europos Komisijos teigimu, dėl pirmalaikio plataus vartojimo prekių atsisakymo ES yra išmetama 261 mln. tonų CO2 emisijų, sunaudojama 30 mln. tonų išteklių ir kasmet susidaro 35 mln. tonų atliekų⁴.

Siekiant Europos žaliojo kurso tikslų (skatinti tvaresnį vartojimą, žiedinę ekonomiką ir žaliąją pertvarką) Europos Komisija su Europos Parlamentu rengia Teisės taisyti direktyvą. Šia direktyva siekiama pagerinti ES vidaus rinkos veikimą, mažinti vartotojų įsigyjamų ir per anksti išmetamų, dar galimų pataisyti daiktų kiekį, skatinant jų taisymą ir pakartotinį naudojimą. Teisės taisyti direktyva tikimasi užtikrinti naudą ne tik aplinkai, bet taip pat ir naudą vartotojams. Ši direktyva sąveikauja kartu su Vartotojų įgalinimo žaliojoje pertvarkoje direktyva ir su Ekologiniu tvarių produktų projektavimo reglamentu, kurie padės užtikrinti, kad naujai į rinką išleidžiamos prekės būtų lengviau pataisomos. Bendrai šie pokyčiai laikomi svarbiu žingsniu įgyvendinant ES planą iki 2050 m. sukurti žiedinę ekonomiką pagal Europos žaliąjį kursą⁵ – ES veiksmų planą, kuriuo iki 2050 m. siekiama neutralumo klimato atžvilgiu⁶

Šiuo metu Teisės taisyti direktyva yra ruošiamą, ji yra Europos parlamento teisėkūros prioritetų 2023-2024 – iesiems m. sąrašė, o tai leidžia tikėtis, kad į šalių narių nacionalinę teisę turės būti perkeliama apytiksliai 2024-2026 – aisiais metais (per 18-30 mėnesių nuo direktyvos įsigaliojimo⁷). Jau dabar žinoma, kad direktyva numato bendras taisymo skatinimo priemones, taip pat skatina šalis nares imtis papildomų taisymo skatinimo priemonių.

Apie projektą ir analizę. Siekiant pasiruošti Teisės taisyti direktyvos sklandžiam perkėlimui į Lietuvos nacionalinę teisę, Teisingumo ministerija, drauge su Kurk Lietuvai programa, inicijavo projektą „Tvarus vartojimas: kaip paskatinti vartotojus taisyti sugedusius daiktus?“. Ši analizė yra pirmasis žingsnis įgyvendinant projektą.

Analizė rengta nuo 2023-09-20 iki 2023-12-20. Pateikta informacija surinkta remiantis 30 susitikimų su suinteresuotomis šalimis, įvairiais tyrimais bei teisiniais dokumentais.

Analizės tikslas – apžvelgti Lietuvos plataus vartojimo prekių taisymo sektorių ir šios veiklos reguliavimą Europos Sąjungos kontekste, suprasti vartotojų taisymo elgesio motyvus, atskleisti daiktų taisymo galimybes Lietuvoje.

⁴ Europos komisija, 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods.](#)

⁵ Europos Parlamentas, 2022. [Why is the EU's right to repair legislation important?](#)

⁶ Europos Parlamentas, 2021. [Kaip iki 2050 m. ES gali pereiti prie visiškai žiedinės ekonomikos?](#)

⁷ Konkretus direktyvos perkėlimo terminas kol kas dar nėra nustatytas, nes vyksta derybos su EP, todėl sunku tiksliai prognozuoti, per kiek laiko direktyva turės būti perkelta į nacionalinę teisę.

1. Vartotojų poreikis taisyti sugedusius daiktus

Poreikis gerinti prekių taisymo ir pakartotinio panaudojimo galimybes ES ateina ne tik kaip siekis sumažinti dėl pirmalaikio prekių išmetimo didėjančių atliekų kiekį. Pasaulyje, įskaitant ir ES, jau kuris laikas veikia pilietinės iniciatyvos, ginančios piliečių teises į taisymą ir raginančios valdžios atstovus nustatyti sąžiningą ir pagrįstą atsarginių dalių kainodarą. Taip pat šie judėjimai ragina drausti gamintojų taikomas antiremonto praktikas (kai siekiama užkirsti kelią ekonomiškai naudingesnių trečiųjų šalių arba naudotų atsarginių dalių naudojimui) bei monopolines dalių poravimo praktikas (t. y. programinės įrangos naudojimą siekiant apriboti neautorizuotų dalių funkcionalumą ir galimybes jomis naudotis) ir kt.

77 proc. ES gyventojų verčiau taisytų sugedusius įrenginius, nei juos keistų naujais, ir 79 proc. mano, kad gamintojai turėtų būti teisiškai įpareigoti sudaryti palankesnes sąlygas taisyti skaitmeninius prietaisus arba keisti atskiras jų dalis⁸. Konferencijos dėl Europos ateities metu⁹ (2022) **piliečių prašymai** taip pat **atspindėjo poreikį susigrąžinti teisę į remontą**.

Bendrųjų taisyklių, skatinančių prekių remontą, direktyva, plačiau žinoma kaip Teisės taisyti direktyva, yra Europos Komisijos (EK) atsako į piliečių raginimą suteikti teisę taisyti dalis. EK ruošiama direktyva siekiama skatinti tvarų vartojimą, pagerinant vartotojams taisymo sąlygas. Tikimasi, kad taisymo paslaugai tapus patrauklesnei, vartotojai rinksis dažniau taisyti trūkumų turinčias, tačiau dar pataisomas prekes, tiek galiojant, tiek pasibaigus teisei garantijai.

1.1. Apie Teisės taisyti direktyvą

Teisės taisyti direktyva yra siekiama paskatinti tvaresnį vartotojų elgesį, gerinant plataus vartojimo prekių taisymo sąlygas. **Nors direktyva taikoma visoms plataus vartojimo prekėms, tikimasi, kad ji labiausiai paveiks greičiausiai augančių ir pavojų gamtai keliančių atliekų kategorijos, elektros ir elektroninės įrangos, gaminių taisymą.** Direktyva **tikimasi demokratizuoti EEJ taisymo paslaugas**, suteikiant vartotojui galimybes pasirinkti nepriklausomą taisytoją, o taisytojams užtikrinti prieigą prie gamintojų atsarginių dalių ir techninių schemų, bei kitos taisymui svarbios informacijos. Vis dar vyksta diskusijos apie tokių antiremonto praktikų, kaip dalių poravimas, sąžiningumą ir jų draudimus. Gamintojams taikant dalių poravimo praktiką, dirbtinai padidinama paprastų smulkių gedimų taisymo kaina: nedaug kainuojančios atsarginės dalys suporuojamos su brangiomis detalėmis, arba suprogramuojama taip, kad prietaisas atpažintų tik originalias dalis, taip nepaliekant vartotojui galimybės sumokėti tik už realų defektą, bet priverčiant mokėti ir už dalį, kuri nebuvo pažeista, tačiau turi būti keičiama dėl dalių poravimo. Skirtingai nuo kitų rinkos dalyvių, pavyzdžiui, gamintojų ir mažmenininkų, nepriklausomi taisytojai daugiausia dėmesio skiria tik prekių eksploataavimo trukmės pratęsimui ir neturi jokių paskatų jas keisti. Todėl nepriklausomi taisytojai dažnai atlieka taisymo darbus, kurių neatliks gamintojas arba jo įgalioti taisymo atstovai. Daugeliu atvejų jie gali sutaisyti gaminį mažesnėmis finansinėmis sąnaudomis, bei draugiškesniu aplinkai būdu (sunaudodami mažiau pakaitinių dalių ir pan.).

1.2. Direktyvoje numatomos taisymo skatinimo priemonės

Direktyvoje numatomos (dar nepatvirtintos) taisymo skatinimo priemonės apima, bet neapsiriboja:

- pardavėjų įpareigojimu teisinės garantijos galiojimo metu pasiūlyti taisymą, išskyrus tuos atvejus, kai jis yra brangesnis už pakeitimą;
- teisinės garantijos trukmės pratęsimu pasirinkus prekę taisyti, o ne keisti nauja;

⁸ Europos Parlamentas, 2020. [Parliament wants to grant EU consumers a “right to repair”](#).

⁹ ES taryba, 2022. [Conference on the Future of Europe. Report on the Final Outcome : May 2022](#).

- vartotojų teise reikalauti taisyti techniškai taisytinus gaminius, kuriems taikomi ES teisės aktuose nustatyti reikalavimai, pavyzdžiui, skalbimo mašinas ar dulkių siurblius (deramasi dėl galimybės įtraukti ir dviračius);
- gamintojų pareiga informuoti vartotojus apie gaminius, kuriuos gamintojai privalo taisyti;
- internetine taisymo platforma, padėsiančia vartotojams rasti tinkamus taisytojus ir atnaujintojus;
- Europos informacijos apie taisymą forma, kuria užtikrinamas taisymo sąlygų ir kainos skaidrumas ir vartotojams sudaromos palankesnės sąlygos palyginti taisymo pasiūlymus;
- Europos taisymo paslaugų kokybės standartu, padėsiančiu vartotojams identifikuoti taisytojus, kurie laikosi tam tikrų kokybės standartų.

Direktyvos pasiūlymas taip pat skatina šalis nares imtis papildomų taisymo skatinimo priemonių (pvz., skirtų sumažinti taisymo kainą ar pagerinti taisymo paslaugų prieinamumą) savarankiškai.

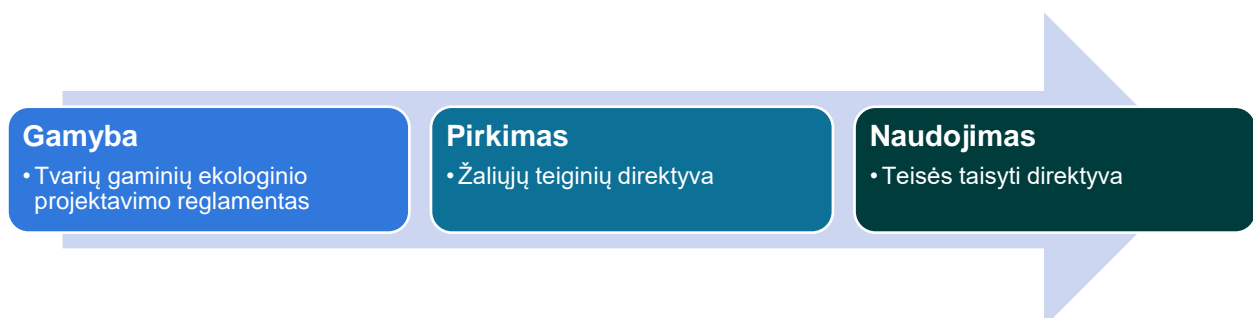
1.3. Direktyvos rengimo laikotarpis

Iki Teisės taisyti direktyvos patvirtinimo liko trilogos derybos (tai dabartinė direktyvos stadija), patvirtinimas ir priėmimas (Paveikslas 1). Nuo Direktyvos patvirtinimo planuojama šalims narėms skirti 18–30 mėnesių (konkretus laikotarpis dar nepatvirtintas) direktyvos perkėlimui į nacionalinę teisę. Tikimasi, kad Teisės taisyti direktyvoje numatomos priemonės įsigalios 2026-2029 m.

Paveikslas 1. Teisės taisyti direktyvos rengimo etapai nuo pasiūlymo iki priėmimo
Šaltiniai: EP tyrimų tarnyba¹⁰, EP¹¹

1.4. Teisės taisyti direktyvos sąveika su kitais ES žaliosios pertvarkos dokumentais

Paveikslas 2. Teisės taisyti direktyvos sąveika su kitais ES žaliosios pertvarkos dokumentais

¹⁰ European Parliamentary Research Service, 2023. [BRIEFING EU Legislation in Progress. Right to repair Strengthened consumer rights.](#)

¹¹ Europos Parlamentas, 2023. [New EU rules encouraging consumers to repair devices over replacing them.](#)

Teisės taisyti direktyva siekiama apibrėžti bendras taisykles, kurios skatintų prekių taisymą. Šia iniciatyva siekiama paskatinti vartotojus taisyti, o ne atsisakyti sugedusių prekių ir keisti jas naujomis. Teisės taisyti pasiūlymas papildytų esamas teises priemones, kurios skatina tvaresnę ekonomiką. Jau yra pateikti teisės aktų pasiūlymai, kuriuose sprendžiama tvaraus ekologinio prekių projektavimo, bei tvaraus vartojimo skatinimo ribojant žaliąjį smegenų plovimą problematika. Šis naujas pasiūlymas sutelktų dėmesį į pačią prekių naudojimo stadiją. Taip šis trijų iniciatyvų derinys apimtų visą prekių gyvavimo ciklą: gamybą (Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentas¹²), pirkimą (Žaliųjų teiginių direktyva¹³) ir naudojimą (Bendrųjų taisyklių, skatinančių prekių taisymą direktyva, plačiau žinoma kaip Teisės taisyti direktyva¹⁴) (Paveikslas 2).

2. Taisymas ir žiedinė ekonomika

Žiedinės ekonomikos modelis yra alternatyva dabar dominuojančiam linijinės ekonomikos, kuri grįsta mąstysena „perku-naudoju-išmetu“, modeliui. **Žiediškumo principais paremtas ekonomikos modelis skatina ilgalaikį produktų ir medžiagų naudojimą, skatina atliekų ir taršos mažinimą.** Tai reiškia, kad skatinamas pažangus gaminių projektavimas, užtikrinantis sumanų ir efektyvų išteklių panaudojimą, sugedusių gaminių taisymas ir atnaujinimas, gaminių dalių panaudojimas naujų produktų gamybai, perdirbimas ir atgautų žaliavų antrinis panaudojimas pramonėje. **Taisymo veikla yra vienintelė veikla galinti pratęsti gaminio gyvavimo laiką jau vartojimo fazėje,** arba galinti sugrąžinti vartojimui jau išmestą tačiau dar pataisomą daiktą. Taigi taisymas vaidina esminį vaidmenį žiedinės ekonomikos schemoje (Paveikslas 3), kadangi leidžia prailginti daiktų naudojimo trukmę, kas savo ruožtu pagerina išteklių naudojimo efektyvumą. Čia labia svarbu paminėti, kad **sprendimai, priimti gaminių projektavimo etape, turi įtakos tam, kiek laiko daiktas tarnaus, iš ko jis pagamintas, ar galima jį pataisyti, ar galima jį išardyti, perdirbti** ir t.t.. Manoma, kad 80 proc. gaminio poveikio aplinkai turi įtakos projektavimo etape priimti sprendimai¹⁵. Taigi, siekiant paskatinti vartotojus taisyti sugedusius daiktus, visų pirma daiktai turi būti gaminami taip, kad juos būtų įmanoma taisyti ir, kad taisymas ekonomiškai apsimokėtų. **Šiuo metu produktų dizainas neužtikrina vartotojams palankių sąlygų taisyti sugedusius daiktus:** rinkoje dominuoja masiškai gaminami nmodulinio dizaino gaminiai, kurių pataisyti dažnu atveju neįmanoma, arba

Paveikslas 3. Žiedinės ekonomikos modelis
Šaltinis: Europos parlamento tyrimų tarnyba

¹² Europos komisija, 2022. [Pasiūlymas Europos parlamento ir tarybos reglamentas kuriuo nustatoma tvarių gaminių ekologinio projektavimo reikalavimų nustatymo sistema ir panaikinama Direktyva 2009/125/EB.](#)

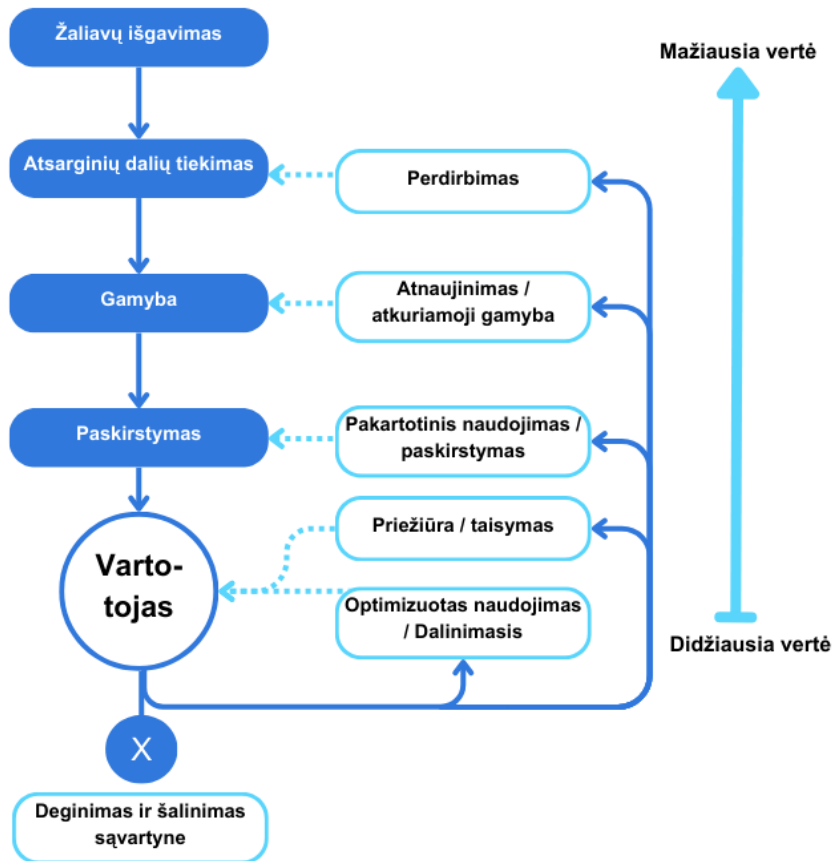
¹³ Europos komisija, 2023. [Proposal for a Directive on Green Claims.](#)

¹⁴ Europos komisija, 2023. [Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods.](#)

¹⁵ Ellen Macarthur Foundation, 2022. [An introduction to circular design.](#)

ekonomiškai nenaudinga. Tai yra esminė problema, kurios neišsprendus yra sunku paskatinti taisymo mastus ir žiedišką vartotojų elgseną.

2.1. Žiedinis medžiagų naudojimas ir vertės išsaugojimas

Paveikslas 4. Vertės išsaugojimas per daiktų taisymą žiedinėje ekonomikoje
Šaltinis: Ellen Macarthur Foundation

Žiedinis medžiagų naudojimas Lietuvoje 2010 m. siekė 4 proc., 2020 m. – 4,4 proc. Tai beveik tris kartus mažesnis įvertis už ES vidurkį, kuris yra 12,8 proc.¹⁶. Nacionalinėje klimato kaitos valdymo darbotvarkėje yra iškeltas tikslas – iki 2050 m. Lietuvos ekonomikai tapti žiedinei ir neutraliai klimatui. EBPO teigimu, siekiant tai įgyvendinti, Lietuva turėtų stiprinti pažangą atliekų pakartotinio naudojimo ir medžiagų atgavimo srityje¹⁷. Ši rekomendacija ypač svarbi, kai kalbame apie didesnės pridėtinės vertės atliekas, t.y. vartotojų nebenaudojamas plataus vartojimo prekes (kaip tekstilė, avalynė, baldai, elektros ir elektroninė įranga, transporto priemonės, bei kitos panašios prekės) kadangi norint pakartotinai panaudoti šiuos daiktus ar jų dalis, dažnai užtenka taisymo, kuriam nereikalingas sudėtingas technologinis procesas, kaip pvz., perdirbimo atveju. **Taisymas leidžia prailginti produktų eksploataavimo trukmę, ilgiau išlaikyti didesnę daiktų pridėtinę vertę, efektyviau panaudoti resursus ir**

ilgiau išlaikyti didesnę medžiagų kiekį uždare žiedinės ekonomikos cikle (Paveikslas 4).

2.2. Žiedinės ekonomikos nauda – faktai ir ekspertų prognozės

Europos Parlamento tyrimų tarnybos, Europos komisijos ir Pasaulio ekonomikos forumo ekspertų pateikiami žiedinės ekonomikos naudą pagrindžiantys faktai ir ateities prognozės:

- Nyderlanduose atlikto tyrimo duomenimis, 2000-2015 m. sutrumpėjo tam tikrų kategorijų daiktų gyvavimo trukmės mediana, o smulkios buitinės elektronikos ir priedų gyvavimo trukmė sutrumpėjo iki 20 proc¹⁸.

¹⁶ EK ir EBPO, 2023. [Lithuania's High Impact Action: Roadmap for Lithuania's Industrial Transition to a Circular Economy, In-depth assessment.](#)

¹⁷ EBPO, 2021. [OECD Environmental Performance Reviews: Lithuania 2021.](#)

¹⁸ Europos Parlamento tyrimų tarnyba, 2018. [Circular Economy.](#)

- Nors tikrasis ekonomines išlaidas sunku įvertinti, kai kurie ekspertai apskaičiavo, kad sugedę daiktai vidutiniam Vokietijos vartotojui gali kainuoti apie 110 eurų per mėnesį¹⁹.
- Žiedinėje ekonomikoje prioritetai yra aiškūs: mažinti, pakartotinai naudoti ir perdirbti (angl. *reduce, reuse, recycle*). Daikto naudojimo trukmės prailginimas yra svarbus žingsnis. Europos Parlamento tyrimai rodo, kad minimalus vos 1 proc. ekonominės veiklos pridėtinės vertės padidėjimas, susijęs su ilgesniu daiktų naudojimo laikotarpiu, galėtų turėti 7,9 mlrd. eurų per metus bendrą poveikį visai Europos ekonomikai²⁰.
- Žiedinė ekonomika galėtų padėti ES įmonėms sutaupyti nuo 250 iki 465 mlrd. eurų grynujų metinių išlaidų arba 12 - 23 proc. išlaidų medžiagoms²¹.
- Dėl ekologinio projektavimo sutaupyta energija leidžia ES vartotojams kasmet sutaupyti po 332 eurus²².
- Iki 2030 m. pagal naująją tvarių produktų projektavimo sistemą galima sutaupyti 132 mln. tonų naftos ekvivalento (mtoe) pirminės energijos, o tai atitinka maždaug 150 mlrd. kubinių metrų gamtinių dujų, t. y. beveik tiek, kiek ES importuoja rusiškų dujų²³.
- Pasaulio ekonomikos forumo duomenimis žiedinės ekonomikos modelio ekonominė nauda elektros ir elektroninės įrangos sektoriuje galėtų būti milžiniška. Žiedinis elektronikos modelis galėtų sumažinti vartotojų išlaidas 7 proc. iki 2030 m. ir 14 proc. iki 2040 m²⁴.

3. Taisyimas ir ES atliekų prevencijos prioritetų hierarchija

ES egzistuoja vieninga atliekų prevencijos prioritetų hierarchija, kuria vadovaujantis šalys narės organizuoja savo atliekų tvarkymą. Pagal ES atliekų direktyvą 2008/98/EC²⁵, LR atliekų tvarkymo įstatymą²⁶, bei Valstybinį atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021-2027 metų planą²⁷, **atliekų prevencijos prioritetai yra išsidėstę taip:**

- 1) **atliekų prevencija** (taisyimas, pakartotinis daiktų naudojimas, dalijimosi ekonomika ir pan.);
- 2) **paruošimas naudoti pakartotinai** (toliau – PNP) (prieš tai atskyrus produktus ar jų sudedamąsias dalis, netinkamus naudoti pakartotinai): daiktų atnaujinimas, taisyimas, o tuomet – pakartotinis naudojimas;
- 3) **perdirbimas** ir antrinių žaliavų gamyba (prieš tai atskyrus netinkamas perdirbti atliekas);
- 4) **kitoks naudojimas**, t. y. tik nebeperdirbamų ir pakartotinai nepanaudojamų atliekų naudojimas energijai gauti, prieš tai atskyrus visas tinkamas perdirbti atliekas;
- 5) **šalinimas**: sąvartynuose šalinti galima tik tas atliekas, kurių negalima sutvarkyti kitais būdais, prieš tai atskyrus visas perdirbti ar kitaip naudoti tinkamas atliekas.

¹⁹ Europos Parlamento tyrimų tarnyba, 2018. [Circular Economy](#).

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat.

²³ Europos komisija, 2022. [Ecodesign for sustainable products regulation](#).

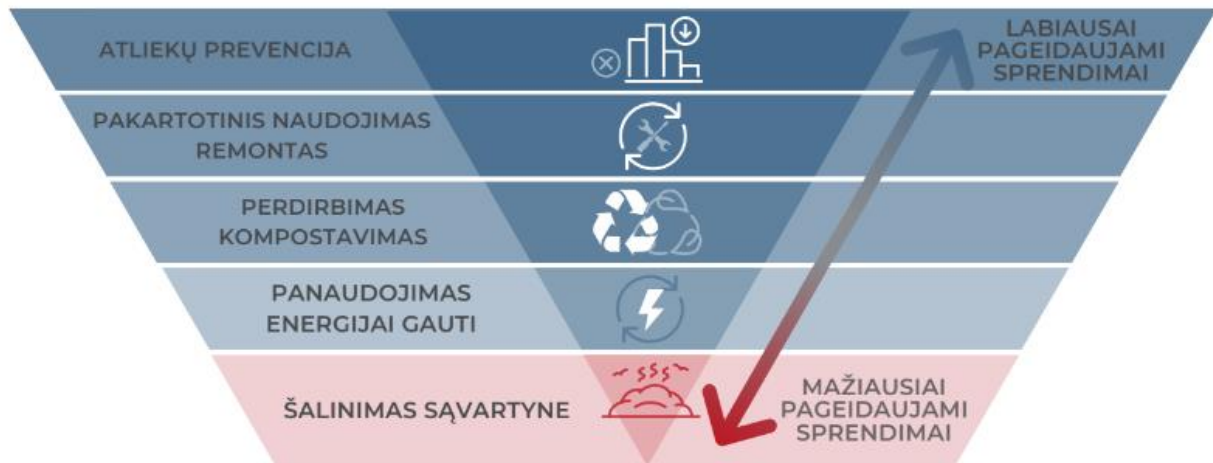
²⁴ Pasaulio ekonomikos forumas, 2019. [A New Circular Vision for Electronics: Time for a Global Reboot](#).

²⁵ [EP ir tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas](#).

²⁶ LR Seimas, [LR atliekų tvarkymo įstatymas](#).

²⁷ LR Vyriausybė, [Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 planas](#).

ES Atliekų tvarkymo direktyvoje²⁸ pabrėžiama, kad **atliekų prevencija – veiksmingiausias būdas efektyviau naudoti išteklius ir sumažinti atliekų poveikį aplinkai.**

Paveikslas 5. Taisymas yra vienas iš pageidaujamų atliekų prevencijos sprendimų
Šaltinis: LRATCA, 2021²⁹

ES siūloma atliekų prevencijos prioritetų hierarchija pirmiausia ragina valstybes didinti vartotojų sąmoningumą ir per tvaraus vartojimo įgūdžius apskritai mažinti išmetamų daiktų skaičių. Daugiausia galima padaryti būtent atliekų susidarymo prevencijos veikloje (Paveikslas 5), kadangi ji apima visą gaminio naudojimo trukmę: nuo įsigijimo iki atsisakymo. Čia svarbu ne tik ugdyti vartotojus mažinti vartojimo mastus, bet ir kitais būdais keisti vartojimo elgesį. **Vienas esminių įgūdžių, leidžiančių pratęsti gaminio gyvavimo laiką yra taisymas.**

3.1. Vertės išsaugojimas atliekų tvarkyme

Daugiausiai vertės išsaugome atliekų prevencijos stadijoje, kas iš gaminių naudojimo perspektyvos būtų tinkamas naudojimas ir gaminių priežiūra, siekiant prailginti jų eksploatavimo trukmę, bei **vartotojų sprendimas sugedusius daiktus taisyti ir atnaujinti**, o ne keisti naujais. Pavyzdžiui:

- **Pasaulio ekonomikos forumas ragina išmaniajam telefonui sugedus, pirmenybę teikti taisymui, o ne perdirbimui**³⁰. JAV išmanieji telefonai keičiami maždaug kas trejus metus. Projekte „Re-start“ apskaičiuota, kad pasauliniu mastu 33 proc. pailginus išmaniojo telefono tarnavimo laiką (pvz., pakeitus išmanųjį telefoną ne po trejų, o po ketverių metų) būtų galima išvengti tokio metinio anglies dioksido išmetimo, kokį per metus išmeta visa Airija³¹.
- **Ilgesnis daiktų naudojimas yra naudingas ne tik aplinkai, bet ir vartotojams**: Prancūzijos ekologinių permainų agentūra ADEME išanalizavo galimą aplinkosauginį ir ekonominį poveikį, pratęsus 11 namų elektros ir elektroninės įrangos (multimedijos, buitinių prietaisų) eksploatavimo laiką. Jei kiekvienas Prancūzijos namų ūkis, užuot pakeitęs kiekvieną iš 11 tirtų gaminių, per 10 metų pratęstų jų naudojimo laiką vieneriais metais, kiekvienas namų ūkis galėtų sutaupyti 963 eurus, t. y. 96 eurus per metus, ir padėti išvengti maždaug 219 kg CO2 ekvivalento per 10 metų, t. y. 22 kg CO2 ekvivalento per metus³².

²⁸ EP ir tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas.

²⁹ LRATCA, 2021. [Metinis pranešimas](#).

³⁰ Pasaulio ekonomikos forumas, [Repairing – not recycling – is the first step to tackling smartphone e-waste](#).

³¹ Restart, [Mobiles: the global carbon footprint](#).

³² Ademe presse, 2020. [Allonger la durée d'usage des objets : un gain pour la planète et pour le porte-monnaie](#).

Atliekų tvarkymo sistemon patekę daiktai, kurie vis dar tinkami naudoti pakartotinai arba reikalauja nedidelio pataisymo, taip pat gali būti laikomi atliekų prevencijos etapo dalimi, jei jie ruošiami naudoti pakartotinai, o ne tvarkomi kitais būdais. **Atliekų tvarkymo sistemoje paruoštas naudoti pakartotinai gaminy s vėl atsidūręs vartojimo fazėje išsaugo daikto vertę** ir yra įtraukiamas į atliekų prevenciją – pakartotinį naudojimą, kadangi pratęsus gaminių gyvavimo trukmę yra išvengiama atliekų susidarymo.

Kiek mažiau vertės išsaugome daiktus atkuriant, pakeičiant jų paskirtį, išmontuojant ir pakartotinai panaudojant sudedamąsias dalis, kitas dalis perdirbant (Paveikslas 6).

*Paveikslas 6. Taisyimas kaip esminė daikto naudojimo trukmės prailginimo strategija
Šaltinis: Potting et al, 2017³³*

Ekonomikos žiediškumą dalinai padeda užtikrinti, tačiau **mažiausiai vertės uždarame cikle leidžia atgauti plataus vartojimo prekių perdirbimas**, todėl turėtų būti pasirenkamas tik nesant galimybės anksčiau minėtoms veikloms.

Galų gale, nesant galimybės ar technologijų gaminius perdirbti, jie turėtų būti naudojami energijai atgauti (deginant). Paskutinis, mažiausiai pageidaujamas sprendimas yra šalinti gaminius sąvartynuose, taikomas tik gaminiui neatitinkant kriterijų būti panaudotam nė vienu iš prieš tai aptartų atliekų tvarkymo būdų. Detalus atliekų prevencijos prioritetų hierarchijos veiklų sąrašas su paaiškinimais pateikiamas Paveikslas 6.

³³ Potting et al, 2017. [Circular economy: measuring innovation in the product chain.](#)

3.2. Taisyimas atliekų prevencijos hierarchijoje

Taisyimas vaidina esminį vaidmenį atliekų prevencijoje, kadangi sudaro galimybę paruošti naudoti pakartotinai net vartotojų išmestus ir atliekomis tapusius daiktus. Ne visi išmesti daiktai gali būti paruošti naudoti pakartotinai, tačiau dalis jų gali būti sėkmingai sugražinami į rinką. Antrasis ES atliekų prevencijos hierarchijos prioritetas ir yra paruošimas naudoti pakartotinai bei pakartotinis naudojimas.

Literatūroje paruošimas naudoti pakartotinai ir pakartotinis naudojimas dažnai vadinami tiesiog pakartotiniu naudojimu, tačiau tarp jų yra esminis skirtumas: **ruošimas naudoti pakartotinai yra atliekų tvarkymo etapas** ir šiam procesui reikalingi įrenginiai, surinkimo procedūros, įranga ir t.t., **o pakartotinis naudojimas yra atliekų prevencijos dalis ir gali vykti neįtraukiant atliekų tvarkytojų** (pvz., kai vienas vartotojas parduoda ar kitokiomis sąlygomis perleidžia savo daiktą kitam asmeniui).

Ruošiant naudoti pakartotinai vartotojų atsisakyti daiktai atliekų surinkimo vietose yra atrūšiuojami, atrinkus dar pataisomus daiktus jie gali būti sutaisomi ir toliau naudojami, kas leidžia efektyviau panaudoti resursus, pratęsti daiktų naudojimo trukmę bei išvengti atliekų susidarymo. Taigi šio prioriteto užtikrinimui didžiausia atsakomybė tenka atliekų sistemos ir paruošimo naudoti pakartotinai infrastruktūros mechanizmams. **Pasinaudodami galimybe išmestus, tačiau nesunkiai pataisomus, daiktus sugražinti į rinką, atidedame jų išardymo iki komponentų ar žaliavų atskyrimo fazę, o tai reiškia, kad ilgiau išlaikoma pridėtinė gaminių vertė.**

3.3. ES atliekų tvarkymo prioritetų nauda visuomenei

Išmintingesnis išteklių naudojimas turi teigiamą socialinį ir ekonominį poveikį visuomenei. Nepaisant padidėjusių atliekų rūšiavimo, surinkimo ir paruošimo naudoti pakartotinai sąnaudų, **aukštesnės atliekų hierarchijos pozicijos daro teigiamą bendrą ekonominį poveikį.** Taip yra išlaikoma aukščiausia medžiagos vertė, o taip pat, **aukštesnėse atliekų hierarchijos pozicijose kuriamos kokybiškesnės darbo vietos**³⁴.

Pagal ES Žiedinės ekonomikos ir pakartotinio naudojimo NVO tinklo „RReuse“ trumpraštį apie darbo vietų kūrimo potencialą pakartotinio naudojimo sektoriuje³⁵, pakartotinai paruošus naudoti **10 000 tonų atliekų galėtų padėti sukurti iki 296 naujų darbo vietų**, kai palyginimui perdirbimo sektoriuje būtų sukuriamos tik 36 darbo vietos. Jeigu visos ES narės, besiremdamos gerąja Flandrijos regiono patirtimi (Belgija) nustatytų minimalų tikslą, kad 1 proc. komunalinių atliekų būtų pakartotinai panaudojamos, šiame sektoriuje galėtų veikti apie 200 000 darbo vietų, apimant skirtingas profesijas nuo baldų apmušėjų ir dažytojų iki elektros įrenginių taisytojų, siuvėjų, sandėlininkų, vairuotojų, logistikos specialistų, krovėjų ir pan.

Daiktų paruošimas naudoti pakartotinai gali būti naudingas visuomenei ir kaip pagalba socialiai jautriems visuomenės sluoksniams ar žmonėms, kuriuos ištiko bėda. Pavyzdžiui Alytaus RATC, jau dabar vykdamas atliekų paruošimo naudoti pakartotinai veiklą, ne tik sudaro sąlygas regiono gyventojams įsigyti geros kokybės daiktų už mažesnę kainą, bet ir remia įvairius socialinius partnerius, vykdo įvairias pabėgėlių rėmimo akcijas, padeda gyventojams, kurie patyrė gaisrą ar išgyvena kitus sunkumus, tiekia antrines medžiagas mokyklų edukacijoms ir t.t.³⁶

3.4. Atliekų tvarkymo situacija Lietuvoje

Lietuva per pastarąjį dešimtmetį atliekų tvarkyme padarė didžiulę pažangą. Nepaisant to, atliekų tvarkymo sistema dar nėra pajėgi užtikrinti žiediško ir atliekų tvarkymo hierarchijos prioritetų laikymosi. Šiame skyrelyje pateikiama

³⁴ Europos Parlamento tyrimų tarnyba, 2018. [Circular Economy](#).

³⁵ Rreuse, 2015. [Briefing on job creation potential in the re-use sector](#).

³⁶ Alytaus regioninis atliekų tvarkymo centras, [2022 metų bendrovės veiklos ataskaita](#).

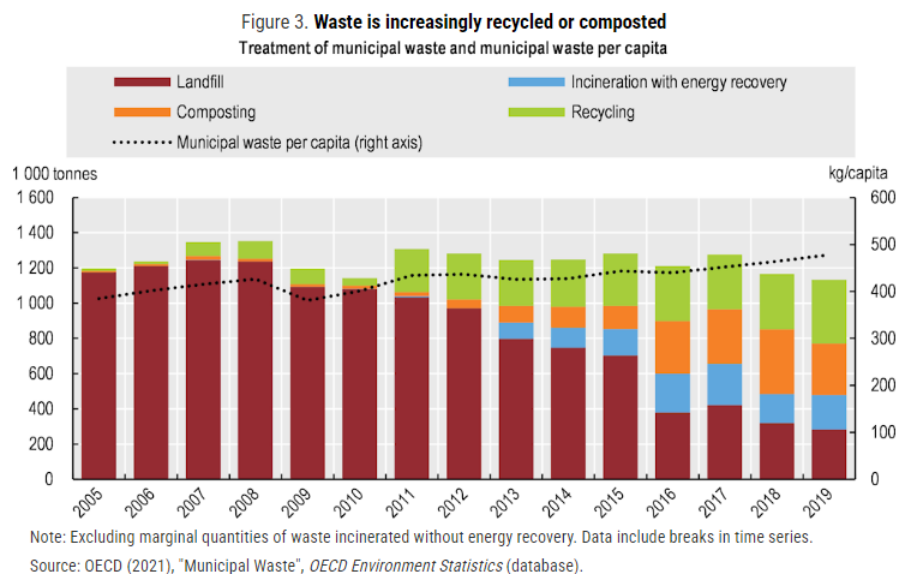
daugiau informacijos apie atliekų tvarkymo situaciją Lietuvoje remiantis Valstybiniu auditu, EBPO ir Aplinkos apsaugos agentūra.

3.4.1. Atliekų tvarkymo situacija Lietuvoje pagal Valstybinį auditą

2023 m. Lietuvos valstybinio audito ataskaitos duomenimis šalyje nėra užtikrinama, kad būtų laikomasi atliekų tvarkymo prioritetų³⁷. Laikantis atliekų prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumo, atliekos pirmiausia turėtų būti paruošiamos naudoti pakartotinai arba perdirbamos. Nesant tokios galimybės – panaudojamos energijai gauti, ir tik tuomet, nesant ankstesnėms galimybėms – šalinamos sąvartynuose. 2021 m. pakartotinai naudojimui paruošiamų ir perdirbamų komunalinių atliekų dalis siekė 44,33 proc. Lietuvos siekis jau 2025-iesiems yra pakartotinai panaudoti ir (ar) perdirbti bent 55 proc. komunalinių atliekų, o iki 2030 –ųjų m. – 60 proc. komunalinių atliekų³⁸.

3.4.2. Atliekų tvarkymo situacija Lietuvoje pagal EBPO

2021 m. EBPO aplinkosauginės apžvalgos duomenimis³⁹, Lietuva per mažiau nei dešimtmetį perėjo nuo beveik visų atliekų šalinimo sąvartynuose prie jų perdirbimo ir kompostavimo (Paveikslas 7). Šią pažangą lėmė padidėjęs rūšiuojamųjų atliekų surinkimas, rūšiavimo įrenginių statyba, patobulinti ženklavimo reikalavimai, beveik visiškai paslaugų aprėptis, švietimo ir informavimo kampanijos bei užstato už atliekas grąžinimo sistemų išplėtimas, įtraukiant stiklo, plastiko ir aliuminio gėrimų tarą. Tačiau nuo 2009 m. vienam gyventojui tenkantis susidarančių komunalinių atliekų kiekis didėja. Jis išlieka šiek tiek mažesnis už vidutinį EBPO lygį (Lietuvoje 2019 m. komunalinių atliekų vienam gyventojui teko 478 kg, EBPO vidurkis – 538 kg).

Paveikslas 7. Per mažiau nei dešimtmetį Lietuva perėjo nuo beveik visų atliekų šalinimo sąvartynuose prie jų perdirbimo ir kompostavimo
Šaltinis: EBPO

EBPO rekomendacijos Lietuvai:

1. Šalis turėtų dėti daugiau pastangų, kad sumažintų atliekų susidarymą, ir stengtis daugiau likusių komunalinių atliekų, kurios vis dar šalinamos sąvartynuose, nukreipti į kitus apdorojimo būdus.
2. Šalis turėtų sutelkti dėmesį į atliekų susidarymo mažinimą ir medžiagų produktyvumo didinimą priimdama ir įgyvendindama tarpsektorinę žiedinės ekonomikos politiką.

3.4.3. Atliekų tvarkymo situacija Lietuvoje pagal Aplinkos apsaugos agentūros duomenis

Remiantis Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis⁴⁰, **mažiau nei pusė 2020 metais surinktų komunalinių atliekų Lietuvoje buvo sutvarkyta remiantis žiedinės ekonomikos principais.** Didžiausia komunalinių atliekų

³⁷ Valstybės kontrolė, 2023. [Komunalinių atliekų tvarkymas.](#)

³⁸ LR Seimas, [LR atliekų tvarkymo įstatymas.](#)

³⁹ EBPO, 2021. [Executive summary | OECD Environmental Performance Reviews: Lithuania 2021.](#)

⁴⁰ Aplinkos apsaugos agentūra, 2023. [Komunalinės atliekos.](#)

dalį buvo sudeginta išgaunant energiją (25,83 proc.), o į sąvartynus išvežta 17,6 proc. susidariusių atliekų. Siekiant strateginių atliekų tvarkymo ir žiedinės ekonomikos tikslų didžiausias dėmesys privalo būti skiriamas atliekų tvarkymui pagal atliekų prevencijos prioritetų hierarchiją, kai sąvartynuose šalinamos ir deginamos tik tos atliekos, kurių buvo neįmanoma paruošti naudoti pakartotinai ar perdirbti.

3.5. Atliekų tvarkymo užduotys Europos Sąjungoje

Siekiant įgyvendinti įsipareigojimus ES, šalys narės, įskaitant ir Lietuvą, privalo vykdyti ES užsibrėžtus atliekų tvarkymo tikslus ir jų stebėseną. Šios analizės kontekste svarbu kalbėti apie plataus vartojimo gaminių atliekų minimalias surinkimo, naudojimo, paruošimo naudoti pakartotinai ir perdirbimo užduotis, formuojamas ES. Šiuo metu iš analizėje aptariamų gaminių kategorijų, tokios užduotys taikomos tik elektros ir elektroninės įrangos (EEI) surinkimui (tekstilės ir baldų gaminiams atliekų tvarkymo užduotys nėra nustatytos). Pagal ES direktyvą dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų 2012/19/EU⁴¹ yra formuojamos ir Lietuvos vyriausybės EEI atliekų tvarkymo užduotys⁴², kurios **nuo 2020-ųjų įpareigoja EEI gamintojus ir importuotojus surinkti, panaudoti, paruošti naudoti pakartotinai ir (ar) perdirbti bent 65 proc. praėjusiais metais išleistų į rinką gaminių.**

3.5.1. EEI atliekų tvarkymo užduočių formuluotės neskatina laikytis atliekų tvarkymo prioritetų

Nors vyriausybės keliamose EEI atliekų tvarkymo užduotyse⁴³ **paruošimo naudoti pakartotinai ir perdirbti prioritetai sugrupuoti kartu** ir jiems keliami bendra užduotis, pagal atliekų prevencijos hierarchiją **prioritetas turėtų pirmiausia būti teikiamas paruošimui naudoti pakartotinai** ir tik nesant tam galimybės atliekos turėtų būti perdirbamos. Viena užduotis keliems prioritetams praktiniais sumetimais formuluojama ir ES dokumentuose. Taip yra todėl, kad vertinant žiedinės ekonomikos rodiklius, perdirbtų ar paruoštų naudoti pakartotinai gaminių kiekis parodo, kiek ilgai gaminiai išliko uždareame cikle, t.y. daiktas, jo sudedamosios dalys ar medžiagos buvo toliau naudojamos pakartotinai (Paveikslas 6). Tačiau skirtingos veiklos leidžiančios medžiagas išlaikyti uždareame cikle nėra vienodai vertingos, kadangi sekant atliekų tvarkymo hierarchijos prioritetus, išsaugo vis mažiau neatsinaujinančių energijos šaltinių vertės. Todėl ne viena Europos šalis ar jų regionai (pvz., Ispanija⁴⁴, Flandrija (Belgija)⁴⁵, Švedija⁴⁶, Aarhus (Danija)⁴⁷) **atskirai seka paruošimo naudoti pakartotinai ir perdirbimo rodiklius.**

⁴¹ Europos parlamento ir tarybos [direktyva dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų 2012/19/EU](#).

⁴² [LR vyriausybės nutarimas dėl Banko garantijos, laidavimo sutarties bei kitų sutarčių, įrodančių, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas, sudarymo ir vykdymo, lėšų, gautų pagal šias sutartis, kaupimo, naudojimo ir gražinimo taisyklių ir elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduočių patvirtinimo](#).

⁴³ Ten pat.

⁴⁴ European Environment Agency, 2017. [Waste prevention in Europe — policies, status and trends in reuse in 2017](#). EEA report no 4/2018. Doi:10.2800/15583.

⁴⁵ Ten pat.

⁴⁶ Ten pat

⁴⁷ [Action Plan for Aarhus Promoting Re-use from the Public Policies](#).

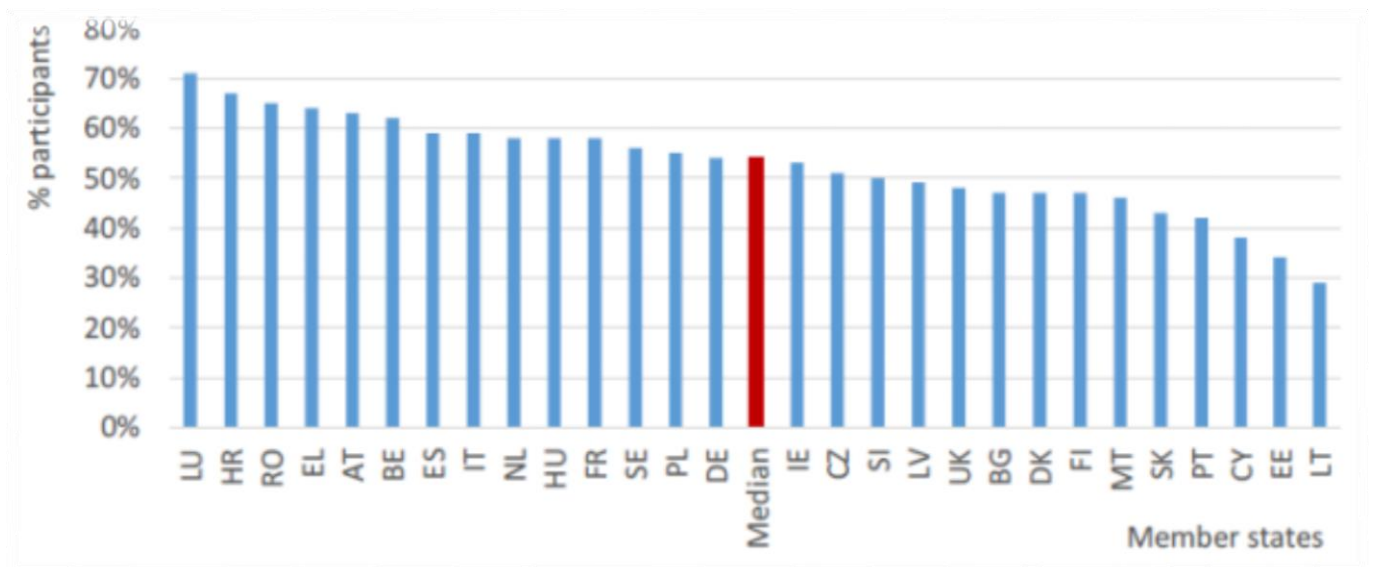
Tokias rekomendacijas valstybėms pateikia ir Europos aplinkos agentūra⁴⁸, bei Lietuvos⁴⁹ ir Europos⁵⁰ nevyriausybinių organizacijų.

4. Lietuvos vartotojas ir taisymas

Apie Lietuvos vartotojus ir jų elgesį, susijusį su daiktų taisymu, informacijos rasti sunku. Tai mažai Lietuvoje tyrinėtą temą. Dėl šios priežasties analizėje plačiai remiamasi visos ES vartotojų elgesio ir nuomonių tyrimų duomenimis, o šiame skyrelyje pateikiami duomenys, būdingi būtent Lietuvos vartotojams.

4.1. Lietuvos vartotojų aplinkosauginis sąmoningumas

Lietuvos gyventojų aplinkosauginis sąmoningumas nėra pilnai susiformavęs. 2013 m. Europos Komisija atliko tyrimą apie vartotojų požiūrį į produktų poveikį aplinkai, kuris atskleidė, jog Lietuvos vartotojams apsisprendžiant, perkant prekes ar paslaugas, produkto poveikis aplinkai darė mažiausią įtaką, lyginant su kitų ES šalių narių vartotojais⁵¹ (Paveikslas 8). Lietuvos gyventojų nuomonė vertinant neigiamą kasdieninio jų vartojimo poveikį aplinkai

Paveikslas 8. Produkto poveikis aplinkai Lietuvos vartotojams nedaro didelės įtakos apsisprendžiant dėl pirkimo
Šaltinis: Europos komisija

nėra vieninga. 2019-ųjų Eurobarometro apklausos duomenimis⁵², 49 proc. buvo linkę sutikti, jog ryšys tarp kasdienio jų vartojimo ir poveikio aplinkai egzistuoja, o 45 proc. respondentų šio priežastingumo neįžvelgė. Kita vertus, vartojimo įpročių keitimas buvo populiariausias šalies gyventojų pasirinkimas atsakant į klausimą „kuris iš būdų būtų veiksmingiausias sprendžiant aplinkosaugos problemas?“ (35 proc. respondentų). Remiantis 2022-ųjų m.

⁴⁸ European Environment Agency, 2017. [Waste prevention in Europe — policies, status and trends in reuse in 2017](#). EEA report no 4/2018. Doi:10.2800/15583.

⁴⁹ Žiedinė ekonomika, 2023. [Pakartotinio naudojimo užduotys](#).

⁵⁰ Rreuse, 2022. [Re-use targets why they matter and what initiatives already exist in the EU](#).

⁵¹ Europos komisija, cit. iš Europos komisija, 2018. [Behavioural Study on Consumers' Engagement in the Circular Economy](#).

⁵² Europos komisija, 2019. [Specialusis Eurobarometras 501, Europos piliečių požiūris į aplinką](#).

Eurobarometro⁵³ duomenimis, 75 proc. lietuvių jaučia asmeninę atsakomybę imtis veiksmų ribojant klimato kaitą, 56 proc. yra asmeniškai svarbu dirbti darbą, kuris prisideda prie perėjimo prie Žaliojo kurso. Toks nenuoseklumas aplinkosauginių nuostatų atžvilgiu parodo, kad šalies gyventojų sąmoningumas aplinkos apsaugos temoje nėra pilnai susiformavęs. Taigi, siekiant sumažinti perteklinį vartojimą ir skatinti Lietuvos gyventojus pasirinkti tvarias vartojimo praktikas, būtina proaktyviai informuoti vartotojus apie skirtingas vartojimo galimybes ir skatinti bei nukreipti juos žiedinės elgsenos link.

4.2. Lietuva tarptautinių taisyamų skatinančių judėjimų kontekste

Lietuvos vartotojai nėra įsitraukę į teisės taisyti judėjimą. Lietuvoje nėra organizacijų, kurios būtų Teisės taisyti judėjimo narės. 2023 m. spalio 21 d., kai minima Tarptautinė taisyto diena, Lietuvoje nebuvo registruota jokių renginių šiai dienai paminėti (visame pasaulyje jų buvo registruota 1374)⁵⁴. Informacinė sklaida lietuvių kalba apie Teisės taisyti judėjimą yra minimali. 2009 m. Amsterdame buvo pirmą kartą suorganizuota, dabar jau visame pasaulyje žinoma, daiktų taisyto kavinė – Repair Café. Visame pasaulyje yra registruota virš 2500 Repair Café taisyto kavinų 37 šalyse. Lietuva yra viena iš nedaugelio šalių ES, kurioje ši organizacija neveikia (kartu su Estija ir Balkanų šalimis)⁵⁵. **Lietuvoje taisyamų skatinančių iniciatyvų periodiškai atsiranda, tačiau jos yra pavienės.**

5. Kodėl vartotojai netaiso sugedusių daiktų? Taisyto klijūtys ir motyvacija

leškant būdų, kaip paskatinti vartotojus taisyti sugedusius daiktus, svarbu suprasti, kas daro įtaką vartotojo apsisprendimui taisyti, nes būtent vartotojas yra sprendimo taisyti priėmėjas. Apie Lietuvos gyventojų taisyto įpročius išsamių tyrimų nėra rasta. Tačiau tarptautinėje akademinėje bendruomenėje pastaruoju metu tai yra vis plačiau tyrinėjama tema^{56 57 58 59 60}. Remiantis šiais tyrimais, toliau yra apžvelgiamas vartotojo elgesys susijęs su daiktų taisyto.

Sugedusių daiktų taisyto yra pagrindinis veiksnys, padedantis pakeisti linijinę ekonomiką į žiedinę. Taisyto išsaugo gaminio vertę ir yra naudingas aplinkai. Jis gali būti ekonomiškai naudingas asmenims ir skatinti socialinę įtrauktį. **Nepaisant daugelio galimų teigiamų padarinių, taisyto paslaugų teikėjų skaičius ir paklausa Europoje per pastaruosius keletą dešimtmečių sumažėjo.** Nors žiedinėje ekonomikoje vis daugiau dėmesio skiriama taisyto vaidmeniui, kol kas nė viena ES šalis nėra nusistačiusi taisyto tikslų.

⁵³ Europos komisija, 2022. [Specialusis Eurobarometras 527, Sąžiningas žaliosios pertvarkos suvokimas.](#)

⁵⁴ The Restart Project, 2023. [The biggest International Repair Day yet?](#)

⁵⁵ Repair Cafe, [Visit a Repair Café Near You.](#)

⁵⁶ Terzioğlu, N., 2021. [Repair motivation and barriers model: Investigating user perspectives related to product repair towards a circular economy.](#) *Journal of Cleaner Production*, 289, 125644.

⁵⁷ Fachbach, I., Lechner, G., & Reimann, M., 2022. [Drivers of the consumers' intention to use repair services, repair networks and to self-repair.](#) *Journal of Cleaner Production*, 346, 130969.

⁵⁸ Rogers, H. A., Deutz, P., & Ramos, T. B., 2021. [Repairing the circular economy: Public perception and participant profile of the repair economy in Hull,](#) UK. *Resources, Conservation and Recycling*, 168, 105447.

⁵⁹ Svensson-Hoglund, S., Russell, J. D., & Richter, J. L., 2023. [A process approach to product repair from the perspective of the individual.](#) *Circular Economy and Sustainability*, 3(3), 1327-1359.

⁶⁰ Roskladka, N., Jaegler, A., & Miragliotta, G., 2023. [From "right to repair" to "willingness to repair": Exploring consumer's perspective to product lifecycle extension.](#) *Journal of Cleaner Production*, 432, 139705.

Europos Komisijos apklausos duomenimis, 64 proc. ES valstybių narių vartotojų 2017-aisiais iš tikrųjų taisė daiktus⁶¹. Prancūzijoje taisymo įmonių skaičius sumažėjo nuo 2461 (2009 m.) iki 1942 (2013 m.) Tai lėmė nepakankama paslaugų paklausa žaislų, drabužių ir baldų taisymo sektoriuose. Mažas pelnas ir mažėjančios techninės žinios, kartu su profesinio pasirengimo stoka, gali prisidėti prie taisymo sektoriaus mažėjimo⁶².

5.1. Taisymo kliūtys pagal Europos aplinkos agentūrą

Europos aplinkos agentūros tyrime „Europos taisymo sektoriaus apžvalga 2022“⁶³, įvardinamos pagrindinės sisteminės/teisinės, techninės, ekonominės, socialinės ir elgesio taisymo kliūtys (Lentelė 1).

Pagrindinės taisymo kliūtys			
Sisteminės / teisinės	Techninės	Ekonominės	Socialinės ir elgesio
<ul style="list-style-type: none"> • Visuotinių ES lygmens teisinių reikalavimų nebuvimas • Vartotojų teises reglamentuojančių teisės aktų trūkumai (garantijos sąlygos) • Kriterijų, pagal kuriuos būtų galima nustatyti taisymo prioritetus atliekų sistemose, trūkumas • Intelektinės nuosavybės teisės • Taisymo paslaugų prieinamumo trūkumas 	<ul style="list-style-type: none"> • Dėl sudėtingos arba nemodulinės daiktų konstrukcijos, taisyti sudėtinga arba neįmanoma • Standartinių techninių specifikacijų trūkumas • Atsarginių dalių trūkumas arba ribotas prieinamumas • Mažėjantis techninių žinių ir įgūdžių turinčių ekspertų skaičius • Ribota galimybė gauti informaciją apie taisymą, techninę įrangą ar įrankius • Sunkumai teikiant taisymo paslaugas dideliame daiktų ir prekės ženklų asortimentui 	<ul style="list-style-type: none"> • Didelės taisymo išlaidos, lyginant su naujo daikto įsigijimo išlaidomis • Didesnės individualiai pritaikytų taisymo paslaugų sąnaudos, lyginant su masine gamyba • Ribotas pelningumas ir mažas darbo užmokestis • Aukšta atsarginių dalių kaina 	<ul style="list-style-type: none"> • Vartotojų žinių apie taisymo paslaugas ir jų teises trūkumas • Mažėjanti taisymo paslaugų paklausa • Žemi vartotojų lūkesčiai dėl daiktų patvarumo ir pataisomumo • Nepasitikėjimas taisymo paslaugų kokybe ar garantijomis • Mažas suinteresuotumas mokytis taisymo srities profesijos • Laiko trūkumas taisymo paslaugų paieškai

Lentelė 1. Pagrindinės taisymo kliūtys Europos vartotojams (2022 m.)
Šaltinis: Europos aplinkos agentūra⁶⁴

Toje pačioje pagrindinių ekonominių ir socialinių taisymo kliūčių analizėje Europos aplinkos agentūra siūlo taisymo kliūtis skirstyti į tris pagrindines kategorijas⁶⁵:

- **Gebėjimai:** ar vartotojas pajėgus atlikti taisymą?
- **Galimybės:** ar yra išorinių ir socialinių veiksnių, padedančių nedelsiant atlikti taisymą?
- **Motyvacija:** ar vartotojas nori atlikti taisymą?

Toliau taisymo kliūtys yra pateikiamos sugrupuotos pagal šias tris kategorijas: gebėjimas (Lentelė 2), galimybės (Lentelė 3) ir motyvacija (Lentelė 4).

⁶¹ Europos komisija, 2018. [Behavioural Study on Consumers' Engagement in the Circular Economy](#).

⁶² Roskladka, N., Jaegler, A., & Miragliotta, G., 2023. [From “right to repair” to “willingness to repair”: Exploring consumer's perspective to product lifecycle extension](#). *Journal of Cleaner Production*, 432, 139705.

⁶³ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector](#).

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Ten pat.

GEBĖJIMAS				
Veiksny	Bendra	Elektros ir elektroninė įranga	Drabužiai	Baldai
Įgūdžių ir žinių trūkumas	<ul style="list-style-type: none"> Ankstesnis taisymo elgesys atlieka svarbų vaidmenį savarankiško taisymo pasikartojimui dėl didesnio pasitikėjimo savo gebėjimais Žinių apie tai, kur įsigyti taisymui reikalingų medžiagų, trūkumas yra kliūtis 	<ul style="list-style-type: none"> Kliūtys savarankiškam taisymui – žinių ir informacijos, laiko ir motyvacijos stoka 	<ul style="list-style-type: none"> Įgūdžių trūkumas yra kliūtis taisymui 30 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų būtų labiau linkę dėvėti daugiau savo drabužių, jei turėtų gebėjimų juos pataisyti 	<ul style="list-style-type: none"> 42 proc. vartotojų apklausos dalyvių norėtų išmokti taisyti baldus Kliūtis – žinių, įrankių ir laiko stoka
Ankstesnis naudojimasis taisymo paslaugomis	<ul style="list-style-type: none"> 70 proc. dalyvių, kurie naudojami taisymo paslaugomis, mano, kad jų lūkesčiai dėl taisymo patogumo, greičio, kokybės ir draugiškumo buvo patenkinti arba viršyti 	<ul style="list-style-type: none"> Žmonės, kurie anksčiau yra taisę išmanųjį telefoną, yra labiau linkę jį taisyti kitą kartą Naudojimosi taisymo paslaugomis įtaka yra svarbi, bet mažiau svarbi nei daikto dizainas 	<ul style="list-style-type: none"> Nėra duomenų 	<ul style="list-style-type: none"> Nėra duomenų

Lentelė 2. Pagrindinės taisymo kliūtys, susijusios su vartotojų gebėjimu taisyti
Šaltinis: Europos aplinkos agentūra⁶⁶

⁶⁶ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector.](#)

GALIMYBĖS				
Veiksny	Bendra	Elektros ir elektroninė įranga	Drabužiai	Baldai
Taisyimo kaina	<ul style="list-style-type: none"> Už taisyimo paslaugas vartotojai yra pasirengę mokėti tik nedidelę dalį naujo daikto kainos 	<ul style="list-style-type: none"> Kliūtys – numanomos didelės taisyimo išlaidos ir atsarginių dalių trūkumas 10-15 proc. apklausos dalyvių, įsigijusių daiktą, kuriam priklauso 5 metų garantija, jai pasibaigus už taisyimą mokėtų patys 	<ul style="list-style-type: none"> Taisyimo paslaugų kaina yra svarbi ir paslaugomis naudojamos tik sudėtingoms taisyimo užduotims atlikti Ekonominės priežastys yra svarbus taisyimo elgsenos veiksnys 	<ul style="list-style-type: none"> Nėra duomenų
Patogumas ir taisyimo laikas	<ul style="list-style-type: none"> Taisyimo laikas reikšmingai koreliuoja su taisyimo ketinimais Kai pakeitimas reikalauja mažiau pastangų nei taisyimas, vartotojai labiau linkę pirkti naujus daiktus Kaimo vietovėse gyvenantys žmonės rečiau naudojami profesionaliomis taisyimo paslaugomis 	<ul style="list-style-type: none"> Patrauklių taisyimo paslaugų trūkumas Negalėjimas naudotis daiktu, kol jis taisyamas Laikas ir motyvacija taip pat buvo svarbūs savarankiškam taisyimui Iki 40 km atstumas iki taisyimo paslaugų nėra laikomas kliūtimi 	<ul style="list-style-type: none"> Laiko ir patogumo stoka 27 proc. dalyvių dėvėtų daugiau savo drabužių, jei turėtų laisvo laiko juos taisyti Taisyimo paslaugų prieinamumas vaidina svarbų vaidmenį – jomis naudojamos tik sudėtingiems taisyimo darbams 	<ul style="list-style-type: none"> Nėra duomenų
Turimo daikto dizainas	<ul style="list-style-type: none"> Daiktai, pagaminti iš prastos kokybės medžiagų, atgraso žmones nuo taisyimo 	<ul style="list-style-type: none"> Daikto dizainas yra svarbesnis taisyimui nei kompetencija, nes net turint gebėjimus prasto dizaino gaminius pataisyti gali būti neįmanoma 	<ul style="list-style-type: none"> Drabužių dizainas gali būti naudingas taisant, pvz., didesnės siūlės palengvina dydžio koregavimą 	<ul style="list-style-type: none"> Nėra duomenų

Lentelė 3. Pagrindinės taisyimo kliūtys, susijusios su taisyimo galimybėmis
Šaltinis: Europos aplinkos agentūra⁶⁷

⁶⁷ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector](#)

MOTYVACIJA				
Veiksny	Bendra	Elektros ir elektroninė įranga	Drabužiai	Baldai
Taisymo suvokimas, emocinis prisirišimas ir aplinkosauginės vertybės	<ul style="list-style-type: none"> • Numanomas taisymo sudėtingumas mažina jo tikimybę, tiek privataus, tiek savarankiško taisymo atveju • 25-50 proc. vartotojų, kurie netaisė, manė, kad taisymas bus per daug sudėtingas ir brangiai kainuos • Vyrai mažiau pasitiki profesionalaus taisymo paslaugomis ir jomis naudojami rečiau • Aplinkosauginis sąmoningumas yra stipriausias veiksnys, skatinantis apsisprendimą taisyti, lyginant su socialinėmis normomis, ekonominiais veiksniais 	<ul style="list-style-type: none"> • Skaidrumo ir pasitikėjimo taisymo paslaugomis trūkumas neigiamai veikia motyvaciją taisyti. Tam įtakos turi numanomos didelės išlaidos, numanomas atsarginių dalių trūkumas arba numanomas taisymo laikas • 45 proc. vartotojų negalėjo įvardyti komercinės taisymo paslaugų įmonės, kuria jie pasitiki • Numanomos išlaidos atgraso vartotojus nuo savo daiktų taisymo 	<ul style="list-style-type: none"> • Drabužius taisyti skatina emocinis prisirišimas • Daiktai dažniau taisomi, kai jie turi didelę emocinę vertę, lyginant su aplinkosauginėmis prielastimis • Vartotojai mažai informuojami apie mados pramonės poveikį aplinkai 	<ul style="list-style-type: none"> • 41 proc. vartotojų domisi taisymu, o 95,8 proc. domisi paskirties keitimu, perprojektavimu (angl. <i>upcycling</i>) • 57 proc. vartotojų taiso tausodami aplinką
Noras įsigyti naują daiktą ir maža naujo daikto kaina	<ul style="list-style-type: none"> • Apie 10 proc. vartotojų turėjo stiprų poreikį naujausioms mados tendencijoms • 20-30 proc. vartotojų, kurie netaisė savo senų daiktų, manė, kad daiktai paseno arba išėjo iš mados, o 25 proc. pirmenybę teikė naujo daikto įsigijimui 	<ul style="list-style-type: none"> • Jei vartotojui buvo svarbu turėti naujausią telefono modelį, jis telefono atsisakė greičiau • Vartotojai mano, kad taisymui sunaudotas laikas ir pinigai nesuteikia pakankamai papildomų naudojimo metų • Išmaniųjų telefonų atsisakoma greičiau, jei atsiranda patrauklus pasiūlymas 	<ul style="list-style-type: none"> • Kadangi drabužių taisymas nebėra būtinybė, dėl pigių greitosios mados prekių, taisomi tik brangūs daiktai 	<ul style="list-style-type: none"> • Nėra duomenų
Kainos ir kokybės santykis	<ul style="list-style-type: none"> • Kuo brangesnis daiktas, tuo didesnė tikimybė, kad vartotojas jį taisyti • Vartotojai yra linkę mokėti už patvaresnius ir lengviau pataisomus daiktus • Vartotojus galima paveikti mažomis kainomis 	<ul style="list-style-type: none"> • Brangūs prietaisai taisomi dažniau • Vartotojai teigia, kad jie dažniau taisytų EEI, jei jų kokybė būtų geresnė • Nedidelis taisymo, palyginti su naujo daikto pirkimu, kainos skirtumas 	<ul style="list-style-type: none"> • Vartotojai teigia, kad dažniau taisytų drabužius, jei jų kokybė būtų geresnė 	<ul style="list-style-type: none"> • 56 proc. vartotojų svarbu taupyti pinigus taisant
Taisytų daiktų stigma	<ul style="list-style-type: none"> • Socialinės normos yra stipriai susijusios su ketinimu taisyti 	<ul style="list-style-type: none"> • Nėra duomenų 	<ul style="list-style-type: none"> • Matomas drabužio pataisymas yra siejamas su skurdo stigma 	<ul style="list-style-type: none"> • Nėra duomenų

Lentelė 4. Pagrindinės taisymo kliūtys, susijusios su vartotojų motyvacija
Šaltinis: Europos aplinkos agentūra⁶⁸

5.2. Taisymo kliūtys akademinuose tyrimuose

Skirtinguose akademinuose tyrimuose^{69 70 71} identifikuojami įvairūs veiksniai, turintys neigiamos įtakos vartotojo taisymo elgesiui:

- Taisymo kaina
- Pasitikėjimo/patirties stoka
- Reikalingos žinios ir gebėjimai

⁶⁸ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector](#).

⁶⁹ Terzioğlu, N., 2021. [Repair motivation and barriers model: Investigating user perspectives related to product repair towards a circular economy](#). *Journal of Cleaner Production*, 289, 125644.

⁷⁰ Roskladka, N., Jaegler, A., & Miragliotta, G., 2023. [From "right to repair" to "willingness to repair": Exploring consumer's perspective to product lifecycle extension](#). *Journal of Cleaner Production*, 432, 139705.

⁷¹ van der Velden, M., 2021. ['Fixing the World One Thing at a Time': Community repair and a sustainable circular economy](#). *Journal of cleaner production*, 304, 127151.

- Žema naujo daikto kaina
- Reikalingas laikas ir pastangos
- Atsarginių dalių, medžiagų ir taisymo instrukcijų prieinamumas
- Su dizainu susijusios problemos
- Taisymo paslaugų stygius
- Su taisymu susijusi neigiama stigma

Šios kliūtys gali būti skirstomos į tris kategorijas: taisymo motyvaciją, taisymo prieinamumą ir technines taisymo galimybes. Nuo lengviausiai iki sunkiausiai įveikiamų kliūčių, jos yra rikiuojamos taip:

1. **Techninės taisymo galimybės** – atsarginių dalių ir taisymo instrukcijų prieinamumas, sudėtingas daikto išrinkimo/surinkimo procesas, reikalingos žinios ir gebėjimai.
2. **Taisymo prieinamumas** – taisymo ir taisymo diagnostikos kaina, taisymo paslaugų stygius, reikalingas laikas ir pastangos.
3. **Motyvacija taisyti** – žema naujo daikto kaina, žinių trūkumas, su taisymu susijusi neigiama stigma, pasitikėjimo/patirties stoka.

Techninės taisymo kliūtys labiausiai liečia savarankiškus taisytojus (angl. *DIY* – do it yourself), **bei nepriklausomus komercinius taisytojus**. Tokios kliūtys yra susijusios su gaminio projektavimu, todėl mažai priklauso nuo vartotojo. Norint šią kliūtį įveikti, reikia keisti gaminio projektavimą į ilgaamžiškesnį ir lengviau pataisomą. Toje pačioje kategorijoje nurodoma kliūtis **reikalingos žinios ir įgūdžiai**, iš pažiūros paprasta priežastis, greičiausiai yra sudėtingas derinys didėjančio gaminių dizaino sudėtingumo, mažesnio poreikio prižiūrėti daiktus dėl mažų naujo daikto įsigijimo išlaidų ir kartais kultūrinis suvokimas, kad nauja yra geriau.

5.3. Kas žinoma apie taisymo kliūtis Lietuvoje?

Nors Lietuvoje atliktų tyrimų apie vartotojų taisymo elgesį rasti nepavyko, **remiantis tarptautiniais akademineis tyrimais**, ES apklausomis ir statistiniais duomenimis, interviu su suinteresuotomis šalimis medžiaga bei autorių 2023 m. gruodžio 1-20 d. atlikta internetinių taisymo paslaugas teikiančių įmonių svetainių apžvalga, šiame skyrelyje pateikiamos esminės komercinio taisymo kliūtys ir lygiagrečiai, kiek įmanoma, apžvelgiama Lietuvos problematika.

5.3.1. Esminė komercinio taisymo kliūtis – kaina

Skirtingi šaltiniai būtent taisymo kainą nurodo kaip problematiškiausią komercinio taisymo aspektą. ES vartotojai nurodo, kad **priimtina kaina už daikto taisymą turėtų neviršyti 17 – 27 proc. naujo daikto kainos**⁷². Tiek įvairūs tyrimai^{73 74 75}, tiek šio tyrimo suinteresuotųjų šalių patirtys patvirtina, jog vartotojai labiau linkę taisyti prekes, jei mano, kad taisymo nauda yra didesnė už taisymo išlaidas.

Kadangi per didelė taisymo kaina demotyvuoja vartotojus naudotis taisymo paslaugomis, svarbu suprasti, kas sudaro esmines taisymo kainas dedamąsias. **Didžiąją dalį EEI taisymo kainos sudaro atsarginių dalių kaina** (Lentelė 5), o baldų ir drabužių taisymo kaina neproporcingai didelė todėl, kad naujos prekės gaminamos prastos kokybės ir

⁷² Europos komisija. 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods.](#)

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Europos komisija, 2018. [Behavioural Study on Consumers' Engagement in the Circular Economy.](#)

⁷⁵ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector.](#)

dažnai trečiosiose šalyse, kur darbo jėga ir resursai kainuoja pigiau, todėl naujų prekių savikaina yra itin maža ir taisymo ES kaina nėra pajėgi su ja konkuruoti.

Belgijoje, atlikta taisymo sektoriaus studija⁷⁶ teigia, kad vartotojai yra nekantrūs ir **taisytojams darosi vis sunkiau konkuruoti su EEJ gamintojais, kadangi vartotojų netenkina nei taisymo kaina, nei, dažnu atveju, taisymo trukmė.** Sunkumai, kylantys EEJ taisytojams, siekiant įsigyti atsarginių dalių yra ne tik susiję su pačių atsarginių dalių kaina, bet ir su dalių prieinamumu, bei jų pristatymo greičiu. Šie faktoriai taip pat daro įtaką vartotojų pasitikėjimui taisymu, kadangi dėl atsarginių dalių prieinamumo prasitęsęs taisymo laikas nuvilia vartotojus ir gali paveikti jų taisymo elgesį ateityje. Kita vertus, siekiant paspartinti atsarginių dalių pristatymą taisytojai patiria papildomų išlaidų, kurios galų gale padidina taisymo kainą vartotojams.

Kainos dedamoji	Smulki buitinė technika	Stambi buitinė technika	Temperatūros keitimo įranga
Atsarginės dalys	44 %	39 %	29 %
Darbo kaina	33 %	44 %	30 %
Transportas	15 %	16 %	16 %
Kita	8 %	1 %	25 %

Lentelė 5. Taisymo kainos dedamosios dalys (proc.).
Šaltinis: APPLiA⁷⁷

Teisės taisyti direktyvos siūlomos priemonės spręsti kainos problematiką: EK ruošama Teisės taisyti direktyva, bei Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentas turėtų pagerinti atsarginių EEJ dalių prieinamumą taisytojams. Tačiau atsarginių dalių kainos ir toliau darys didelę įtaką EEJ taisymo kaštams. Neproporcingai didelės drabužių ir baldų taisymo kainos problema išlieka ir, kol nebus numatyta išplėstinė gamintojų importuotojų atsakomybė dėl taršos, sunku įsivaizduoti kaip taisymo kaina galėtų konkuruoti su žema prekių kaina. Per didelės taisymo kainos problemą **EK Teisės taisyti direktyvos pasiūlyme šalims narėms rekomenduojama spręsti pasitelkiant įvairaus formato tiesiogines finansines paskatas vartotojams.**

5.3.2. Esminė komercinio taisymo kliūtis – nepasitikėjimas taisymo paslaugomis

Tiek akademiniai tyrimai, tiek EK poveikio analizės tyrimas rodo, jog kita labai svarbi taisymo kliūtis yra pasitikėjimas taisymo paslaugomis. Tai apima pasitikėjimą paslaugos teikėju ir tikėjimą, kad sutaisyta prekė toliau veiks ir jai greitai metu nebeprireiks taisymo⁷⁸. Vartotojų pasitikėjimas yra svarbus psichologinis veiksnys priimant sprendimus dėl paslaugų ar daiktų pirkimo. Tiek įvairūs tyrimai^{79 80}, tiek EK vartotojų įsitraukimo į žiediška elgesį tyrimo ataskaitoje⁸¹ esanti mokslinės literatūros apžvalga nurodo veiksnius, darančius įtaką vartotojų pasitikėjimui taisytojais, kur teigiama, jog **pasitikėjimas taisytoju susijęs su:**

⁷⁶ Möbius, 2020-2021. [Final report - Survey of the repair sector for small household electrical appliances](#), Commissioned by Repair&Share and DeTransformisten.

⁷⁷ APPLiA Home Appliance Europe, [Statistical report 2021-2022](#).

⁷⁸ Europos komisija. 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods](#).

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector](#).

⁸¹ Europos komisija, 2018. [Behavioural Study on Consumers' Engagement in the Circular Economy](#).

1. Gebėjimu užtikrinti teikiamų paslaugų kokybę (sertifikatai, licencijos, standartai, garantija suteiktoms paslaugoms).
2. Gera taisytojo reputacija (atsiliepimai, pozicija viešame reitinge).
3. Taisymo informacijos skaidrumu (kainodara, taisymo trukmė, atlikti darbai).

Plačiau apie pasitikėjimą taisytoju lemiančius veiksnius Lietuvoje:

1. **Gebėjimas užtikrinti teikiamų paslaugų kokybę.** Lietuvoje šiuo metu apie egzistuojančius taisymo standartus informacijos rasti nepavyko. Taisytojų veikla Lietuvoje nėra įtraukta į licencijuojamų veiklų sąrašą (daugiau apie taisymo reglamentavimą skaityti skyrelyje „Taisymo rinkos reguliavimas“). Iš šiai analizei atliktos, atsitiktiniu būdu atrinktų EEĮ taisymo paslaugas teikiančių verslų internetinių svetainių apžvalgos⁸² (n=40) matyti, kad ir pačioje rinkoje nėra vieningų nusistovėjusių taisyklių dėl standartų ar veiklai būtinų sertifikatų. Didžioji dalis EEĮ taisytojų svetainių (n=28) pateikia informaciją apie gamintojų suteiktą autorizaciją, kuri suteikia taisytojams galimybę teikti garantinio aptarnavimo paslaugas, prieigą prie naujausios oficialios gamintojo programinės bei diagnostinės įrangos, naudoti originalias atsargines dalis, bei atlikus taisymą leidžia išsaugoti vartotojui gamintojo garantiją. Tokie taisytojai dar vadinami autorizuotais servisais. Tačiau smulkūs verslai teikiantys taisymo paslaugas pogarantiniu laikotarpiu ne visuomet siekia gamintojų autorizacijos.

Šios analizės metu atliktos taisytojų internetinių svetainių apžvalga atskleidė, kad informaciją susijusią su kokybės užtikrinimu taisytojai savo svetainėse pateikia labai įvairiai ir tai gali klaidinti ar kelti nepasitikėjimą vartotojui. Dėl esamos EEĮ taisymo rinkos gamintojų monopolizacijos tikėtina, kad daugiausia pasitikėjimo vartotojams suteikia būtent taisytojų turimos gamintojų autorizacijos (dėl aukščiau išvardintų privalumų), tačiau šioje vietoje kyla taisytojų teisės į sąžiningą galimybę verstis taisymu, bei vartotojų teisės taisyti klausimai. Sąžiningesnę prieigą prie originalių atsarginių dalių bei programinės įrangos taisytojams stengiamasi užtikrinti Teisės taisyti direktyvos pasiūlymu. Tačiau mažųjų taisymo verslų, kuriems tenka konkuruoti su stambiais taisytojais, kokybės užtikrinimas, siekiant pelnyti vartotojo pasitikėjimą teikiamomis paslaugomis, išlieka iššūkis. Vienas svarbiausių elementų šioje kategorijoje atrodo garantijos suteikimas taisymo paslaugoms. Absoliuti dauguma (n=37) internetinių EEĮ taisymo verslų svetainių informuoja vartotojus apie jų teikiamoms paslaugoms suteikiamą garantiją, kurios trukmė varijuoja nuo 14 d. iki 6 mėn. Apie taisymo paslaugų garantijai taikomus reikalavimus nacionaliniu mastu informacijos rasti nepavyko.

EK siūlomas sprendimas, kaip didinti pasitikėjimą taisymo paslaugų kokybe: viena iš Teisės taisyti direktyvos siūlomų priemonių yra nukreipta į pasitikėjimo didinimą per savanorišką taisymo paslaugų kokybės standarto ženklą „Easy repair“, kurio reikalavimus atitinkantys verslai galėtų naudotis visoje Europoje atpažįstamu ženkliniu.

2. **Gera reputacija (atsiliepimai, pozicija viešame reitinge).** Nors iš ES vartotojų elgesio tyrimo⁸³ ir ten apžvelgiamos mokslinės literatūros matyti, kad didelę įtaką vartotojų pasitikėjimui taisymo paslaugų kokybe daro rekomendacijos (ypač „iš lūpų į lūpas“) bei taisytojų įvertinimai įvairiuose viešuose reitinguose. Lietuvoje apie tokius reitingus informacijos rasti nepavyko, o atliktos internetinių taisytojų verslų svetainių apžvalgos metu matyti, kad atsiliepimai – svarbi dalis taisytojų įvaizdžio kūrime (n=38). Nors atsiliepimai yra kiekvieno verslo įvaizdžio formavimo dalis, galimybė vartotojams centralizuotai matyti taisymo paslaugų teikėjų reitingą ir atsiliepimus galėtų prisidėti prie didesnio pasitikėjimo taisymo paslaugų sektoriuje.

EK siūlomas sprendimas kaip gerinti taisytojų reputaciją: Teisės taisyti direktyvos pasiūlyme numatoma sukurti ES taisymo platformą, kurioje kiekviena šalis turėtų nacionalinę sekciją. Galbūt tinkamai išnaudojus platformos teikiamus funkcionalumus ir į jo naudojimą įtraukus didžiąją dalį šalies taisytojų, platformą būtų galima išnaudoti pasitikėjimo taisymo paslaugomis ir konkurencijos didinimui.

⁸² Analizė atlikta 2023.12.01 – 2023.12.20.

⁸³ Europos komisija, 2018. [Behavioural Study on Consumers' Engagement in the Circular Economy.](#)

3. **Taisymo informacijos skaidrumas** (kainodara, taisymo trukmė, atlikti darbai). Lietuvoje šiuo metu taisymo informacijos tiekimas klientui nėra reguliuojamas, taisytojai patys nusprendžia kuria forma ir kokia turėtų būti iškomunikuojama.

EK siūlomas sprendimas, kaip didinti informacijos skaidrumą. Teisės taisyti direktyvoje numatoma standartizuota Europos taisymo forma, kuri galimai įpareigos taisytojus, taisančius ES pataisomų prekių kategorijoms priklausančias prekes, pateikti ir užpildyti taisymo formą (priemonė dar nepatvirtinta, vyksta derybos). Tikimasi, kad ši standartinė forma prisidės prie didesnio taisymo sąlygų skaidrumo: taisytojai turės nurodyti defektus, kurie reikalauja taisymo, įvertinti taisymo trukmę, paslaugos kainą (kurios negalės keisti 30 d. po pasiūlymo pateikimo), bei kitus svarbius paslaugos aspektus.

5.3.3. Esminė komercinio taisymo kliūtis – paslaugų pasiekiamumas, patogumas

Paslaugų pasiekiamumas, patogumas yra siejamas su paslaugų teikėjo atstumu nuo vartotojo gyvenamosios vietos, galimybe taisytojui atvykti į namus, galimybe gauti pakaitinį daiktą. Pavyzdžiui, Austrijoje atlikto tyrimo metu pastebėtas prastesnis taisymo paslaugų pasiekiamumas regionuose⁸⁴. Atokesnių vietovių gyventojai ne tik turi ilgiau keliauti, kad pasiektų profesionalius taisytojus, bet ir taisytojų regionuose mažiau nei miestuose. Atokiau nuo miestų esančiose vietovėse įprastai fiksuojamas ir mažesnis darbo užmokestis, taigi sudėjus visus kintamuosius matyti, kad regionų gyventojams taisymo paslaugos yra sunkiau pasiekiamos tiek dėl geografinių, tiek dėl ekonominių priežasčių⁸⁵.

Iš Lietuvos taisytojų paslaugas teikiančių asmenų registruotos veiklos vietos pasiskirstymo matyti, kad atsispindi panaši tendencija, kuri pastebėta ir Austrijoje. Miesto savivaldybėse gyvenantiems asmenims kliūva daugiau nei du kartus patrauklesnis taisytojų/gyventojų santykis (Paveikslas 9). 2022-ųjų duomenimis rajonų savivaldybėse 2015-ai gyventojų kliuvo vienas taisytojas, kai mieste vienam taisytojui teoriškai vidutiniškai tenka 936 gyventojai. Manoma, kad dėl prastesnio pasiekiamumo regionuose stebimi didesni savarankiško taisymo mastai⁸⁶.

Paveikslas 9. Gyventojų skaičius tenkantis vienam taisytojui Lietuvos savivaldybėse
Duomenų šaltinis: Nacionalinė duomenų agentūra

⁸⁴ Fachbach, I., Lechner, G., & Reimann, M., 2022. [Drivers of the consumers' intention to use repair services, repair networks and to self-repair](#). *Journal of Cleaner Production*, 346, 130969.

⁸⁵ Ten pat.

⁸⁶ Ten pat.

5.4. Taisymo motyvacija akademiniuose tyrimuose

Siekiant suprasti vartotojo taisymo elgesį, svarbu įsigilinti ne tik į kliūtis, bet ir į motyvaciją. Manoma, kad **vartotojų motyvacijos taisyti ugdymas yra didžiausias iššūkis**⁸⁷. Vienas tyrimas⁸⁸ pabrėžia, kad įsitvirtinusi ir plačiai reklamuojama taisymo paslaugų infrastruktūra paskatintų vartotojus taisyti. Skirtingai nuo impulsyvaus pirkimo ar kitų spontaniškų veiksmų prie kurių vartotoją pastūmėja reklama ar kiti dirgikliai, taisymo poreikis dažnai atsiranda netikėtai. Taigi, **iššūkis yra įpratinti vartotoją prisiminti, kad atsiradus (nebe)toleruojamam daikto gedimui, taisymas yra geras pasirinkimas, nes jis yra tvarus ir gali būti patogus**. Socialinė reklama ir Teisės taisyti iniciatyvų, tokių kaip taisymo centrų atidarymas ir skatinimas, vaidina svarbų vaidmenį populiarinant taisymą. Pastaraisiais metais susidomėjimas vartotojo taisymo motyvacija akademiniuose bendruomenėje auga. Toliau apibendrinami **veiksniai, turintys teigiamą poveikį taisymo elgesiui**, įvardijami skirtinguose akademiniuose tyrimuose⁸⁹:

- Finansiniai veiksniai
- Emocinis prisirišimas
- Aplinkosaugos problemos
- Funkcinė vertė
- Estetinė vertė
- Socialinė norma

Graco mieste, Austrijoje, taisymo paslaugų kainą mažinančiu kuponu (angl. *repair bonus*) vartotojai gali naudotis jau nuo 2017 m. Šio kupono naudojimą prižiūrinčios organizacijos „Graz repariert“ duomenimis, **net vartotojų, turinčių aukštą aplinkosauginį sąmoningumą, sprendimo taisyti priėmimą lemia ekonominiai sumetimai**⁹⁰.

„Repair Monitor“ duomenys rodo, kad 75 proc. daiktų atneštų į taisymo kavines buvo penkerių metų ar senesni. Dalyvių stebėjimas Repair Café parodė, kad **prisirišimas vaidina svarbų vaidmenį**, kodėl žmonės atneša savo daiktus į taisymo kavines⁹¹. Prisirišimo prie daikto tyrimai rodo, kad tam tikro lygio **prisirišimas pasiekiamas, kai daiktas naudojamas arba turimas ilgiau nei penkerius metus**. Kuo ilgiau produktas tarnauja vartotojui, tuo stipresnis vartotojo emocinis prisirišimas, o tai didina tikimybę, kad vartotojas daiktą taisyti. Papildoma bendra tendencija, **kuo brangesnis produktas, tuo labiau tikėtina, kad tyrimo dalyviai taisyti prekę**⁹².

⁸⁷ Roskladka, N., Jaegler, A., & Miragliotta, G., 2023. [From “right to repair” to “willingness to repair”: Exploring consumer’s perspective to product lifecycle extension](#). *Journal of Cleaner Production*, 432, 139705.

⁸⁸ van der Velden, M., 2021. [‘Fixing the World One Thing at a Time’: Community repair and a sustainable circular economy](#). *Journal of cleaner production*, 304, 127151.

⁸⁹ Terzioğlu, N., 2021. [Repair motivation and barriers model: Investigating user perspectives related to product repair towards a circular economy](#). *Journal of Cleaner Production*, 289, 125644.

⁹⁰ Fachbach, I., Lechner, G., & Reimann, M., 2022. [Drivers of the consumers’ intention to use repair services, repair networks and to self-repair](#). *Journal of Cleaner Production*, 346, 130969.

⁹¹ van der Velden, M., 2021. [‘Fixing the World One Thing at a Time’: Community repair and a sustainable circular economy](#). *Journal of cleaner production*, 304, 127151.

⁹² Rogers, H. A., Deutz, P., & Ramos, T. B., 2021. [Repairing the circular economy: Public perception and participant profile of the repair economy in Hull, UK](#). *Resources, Conservation and Recycling*, 168, 105447.

Nors individuali motyvacija taisyti skiriasi, o valdymo politika kinta, siūloma keisti individualų ir kolektyvinį supratimą apie taisyimą, pereinant prie rūpinimosi daiktais bei pagarbos materialinei ir mūsų daiktų pagaminimo darbo vertei⁹³.

6. Kaip paskatinti taisyimo ekonomiką?

Taisyimo ekonomikos plėtra yra daugialypė veikla, kuri reikalauja įvairių lygių valdžios institucijų veiklos koordinavimo kartu su gamintojais, gaminio projektuotojais, švietimo įstaigomis, bendruomenės organizacijomis ir tiesiogiai bei netiesiogiai su privačiais asmenimis.

Toliau apibendrinamos Europos aplinkos agentūros taisyimo skatinimo priemonės, susijusios su skirtingais veiksniais – teisiniais ir strateginiais, techniniais, ekonominiais bei vartotojų elgesio⁹⁴.

6.1. Teisinės ir strateginės taisyimo skatinimo priemonės

Europos aplinkos agentūros rekomenduojamos teisinės ir strateginės taisyimo skatinimo priemonės:

- **Apibrėžti taisyimo ir pakartotinio panaudojimo tikslai:** atliekų tvarkymo direktyvų dėmesio perkėlimas nuo medžiagų naudojimo prie atliekų prevencijos ar kitų gyvavimo ciklo pabaigos galimybių, gali turėti didelį poveikį taisyimo paslaugoms. Tai galima paremti atliekų tvarkymo teisės aktuose apibrėžiant taisyimo ir pakartotinio panaudojimo tikslus, panašius į atliekų surinkimo ir panaudojimo tikslus.
- **Žalieji viešieji pirkimai:** taisyimo reikalavimų įtraukimas į žaliųjų viešųjų pirkimų praktiką, gali sukurti geresnę rinką šiam sektoriui.
- **Garantijų pratęsimas:** siekiant sustiprinti vartotojų teises, kad jie galėtų naudotis geresnėmis taisyimo paslaugomis, ir sukurti pusiausvyrą tarp vartotojų ir gamintojų galių, rekomenduojama taikyti tokias strategijas, kaip garantijos terminų pratęsimas. Garantijų pratęsimas potencialiai galėtų padidinti paskatas gamintojams ir gaminio projektuotojams atsižvelgti į taisyimą, užtikrinant medžiagų kokybę ir daikto pataisomumą.
- **Standartų kūrimas ir sertifikavimo sistemos** pagal bendrą ženklą skatinimas, paskatintų vartotojus naudotis taisyimo paslaugomis.

6.2. Ekonominės ir verslo taisyimo skatinimo priemonės

Europos aplinkos agentūros rekomenduojamos ekonominės ir verslo skatinimo priemonės:

- **PVM lengvata.** Viena iš pagrindinių taisyimo kliūčių yra numanoma šios paslaugos kaina, palyginti su naujų daiktų įsigijimo kaina. Šią kliūtį įveikti galėtų padėti PVM tarifų sumažinimas taisyimo veiklai ir naudotoms prekėms, taip pat mokesčių lengvatos darbo jėgai, mokesčių lengvatos taisytojams.
- **Taisyimo kuponai.** Kita ekonominė priemonė, kuri galėtų paskatinti vartotojus taisyti savo daiktus, būtų taisyimo kuponų įvedimas (angl. *repair bonus*).
- **Daiktų nuoma ir daiktų dalijimosi ekonomika.** Remiant ir plečiant daiktų, kaip paslaugos, verslo modelius, pavyzdžiui, išperkamąją nuomą ir dalijimąsi (panašius į tuos, kurie taikomi transporto priemonėms) daugiau daiktų kategorijų, būtų galima sumažinti rinkai pateikiamų daiktų kiekį, skatinti taisyimo paslaugų poreikį ir užtikrinti ilgesnį produktų naudojimo laiką. Tokiu būdu įmonės būtų skatinamos daugiau investuoti į techninę priežiūrą ir kokybę, o ne į naujų daiktų pardavimą.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector](#)

6.3. Techninės taisymo skatinimo priemonės

Europos aplinkos agentūros rekomenduojamos techninės taisymo skatinimo priemonės:

- **Tvaraus projektavimo skatinimas** yra viena iš pagrindinių sąlygų, sudarančių palankias sąlygas sektoriaus augimui. Projektavimo etape reikia atsižvelgti į tokius elementus kaip daiktų supaprastinimas, geresnis moduliavimas, patogios išardymo galimybės.
- **Reikia toliau gerinti atsarginių dalių prieinamumą.** Pavyzdžiui, atsarginių dalių surinkimas iš nepageidaujamų ir nebenaudojamų gaminių ir 3D atsarginių dalių spausdinimo tobulinimas.
- **Skatinti susidomėjimą šia profesija** ir taip pat rengti daugiau profesinio mokymo kursų profesionaliems taisytojams.
- **Taisymo tinklų kūrimas** gali palengvinti taisytojų bendradarbiavimą ir techninius mainus bei tapti veiksmingesnių, efektyvesnių ir kokybiškesnių taisymo paslaugų varomąja jėga.

6.4. Vartotojų taisymo elgesio skatinimo priemonės

Europos aplinkos agentūros rekomenduojamos vartotojų taisymo elgesio skatinimo priemonės:

- **Tvaraus vartojimo įpročių formavimas.** Brangesni daiktai dažniau taisomi nei pigesni daiktai. Be to, kokybiškų daiktų turėjimas yra veiksnys, kuris skatintų vartotojus prižiūrėti ir taisyti savo daiktus. Tai rodo, kad gaminio kaina ir kokybė perteikia vertę jo savininkui, kuris dės daugiau pastangų, kad išlaikytų gaminį ir jo vertę.
- **Taisymo įgūdžiai.** Žmonės nori įgyti žinių ir įgūdžių, kad galėtų savarankiškai susitaisyti daugiau daiktų. Žinių ir taisymo įgūdžių mokymo prieinamumo didinimas, taip pat lengvai prieinamos taisymo instrukcijos, taisymo paslaugos, dirbtuvės ir taisymo kavinės, medžiagos ir atsarginės dalys gali paskatinti vartotojus rinktis taisyti savo daiktus.
- **Visuomenės informavimas apie taisymo naudą** ir vaidmenį siekiant žiedinės ekonomikos. Tai galima įgyvendinti informacinėmis kampanijomis, atsižvelgiant į vietas, regionines ir nacionalines aplinkybes bei poreikius. Dažna kliūtis taisymui, ypač drabužių, yra stigma, susijusi su taisytais gaminiiais. Ją galima pakeisti keičiant kultūrinį suvokimą apie taisymą.

6.5. Ko reikia, kad vartotojai rinktųsi taisyti? Sniego gniūžtės efektas

Vartotojo apsisprendimui taisyti įtaką daro kompleksiniai veiksniai, todėl pavienių priemonių ar iniciatyvų nepakanka. Kad būtų užtikrinamas teigiamas poveikis taisymo skatinime, reikia politikos priemonių derinio, teigiamai paveikiančio visą gaminio gyvavimo ciklą.

Atsižvelgiant į skyrių „[Kodėl vartotojai netaiso sugedusių daiktų? Taisymo kliūtys ir motyvacija](#)“ (kuris remiasi akademiniais tyrimais ir Europos aplinkos agentūros taisymo sektoriaus apžvalga) bei atsižvelgiant į temos kompleksiskumą, autoriai sudarė teorinę sniego gniūžtės efekto loginę seką. Šis sniego gniūžtės modelis apibendrina būdus, skatinančius vartotojus pradėti taisyti sugedusius daiktus.

Taisymo sektorius mažėja ir tikėtina, kad tai lemia mažėjantis vartotojų įprotis taisyti sugedusius daiktus. Daiktui sugedus, dažniau perkamas naujas, nes savarankiškam taisymui kliudo nepasitikėjimas bei žinių ir įgūdžių trūkumas, kuris taisymo kultūrai prarandant svarbą tik didėja. Profesionaliam taisymui išskyla kitos kliūtys, tokios kaip finansiniai ir laiko resursai, prieinamumas, patikimumas ir pan. Sprendžiant iš teorinės apžvalgos ir susitikimų su suinteresuotomis šalimis žinoma, kad darbdaviams taisymo srities profesionalų rasti vis sunkiau, susidomėjimas šios srities profesija yra sumažėjęs.

Siekiant nutraukti šį „netaisymo“ ciklą, vartotojas turi pradėti taisyti, kitaip tariant, išbandyti taisymą kaip alternatyvą daikto keitimui nauju. Jei vartotojas yra anksčiau taisęs, labiau tikėtina, kad kitą kartą, sugedus daiktui, jis rinksis

taisymą⁹⁵ ⁹⁶. Žmonėms didžiausią poveikį (didesnį, nei medijose randama informacija) daro socialinė norma, artimiausio pažįstamųjų rato patarimai⁹⁷ ⁹⁸. Todėl, kuo daugiau žmonių naudosis taisymo paslaugomis, tuo didesnė tikimybė, kad kitą kartą aptikus daikto defektą, jie rinksis taisymą. Vėliau, tikėtina, kad taisymą pasirinkę asmenys apie tai dalinsis savo artimųjų rate, kas pastarųjų taisymo įpročiams darys teigiamą įtaką.

Be profesionalių taisymo paslaugų, taisymą „išbandyti“ vartotojai gali ir taisydami savarankiškai (angl. *DIY – do it yourself*) su taisymo instrukcijų platforma iFixit⁹⁹ arba taisydami kartu (angl. *DIT – do it together*) taisymo dirbtuvėse, kaip pavyzdžiui, Repair Café ar Repair Festival¹⁰⁰. Svarbiausia tai, kad vartotojas dalyvauja taisymo veikloje ir ji tampa viena iš galimybių sprendžiant, ką daryti su sugedusiu daiktu. Tam, kad vartotojo taisymo patirtis būtų teigiama ir būtų užtikrinamas teigiamas jo taisymo įpročių pokytis, reikalinga išplėtotą taisymo paslaugų infrastruktūra ir prieinamumas.

Sprendimų, kaip paskatinti vartotojus taisyti sugedusius daiktus yra konkrečių ir įvairių, jie sėkmingai įgyvendinami užsienio šalyse. Tačiau, norint Lietuvoje pradėti aprašytą sniego gniūžtės efektą, **pirmiausia reikia aktualizuoti daiktų taisymo temą**. Remiantis analize bei susitikimais su suinteresuotosiomis šalimis žinoma, kad Lietuvoje taisymo problematikai yra skiriama mažai dėmesio, Registruotų teisės taisyti judėjimo atstovų nėra, taisymo skatinimo iniciatyvos yra fragmentiškos, o instituciniame lygmenyje nėra aiškios taisymo srities lyderystės.

⁹⁵ Terzioğlu, N., 2021. [Repair motivation and barriers model: Investigating user perspectives related to product repair towards a circular economy](#). *Journal of Cleaner Production*, 289, 125644.

⁹⁶ Fachbach, I., Lechner, G., & Reimann, M., 2022. [Drivers of the consumers' intention to use repair services, repair networks and to self-repair](#). *Journal of Cleaner Production*, 346, 130969.

⁹⁷ Terzioğlu, N., 2021. [Repair motivation and barriers model: Investigating user perspectives related to product repair towards a circular economy](#). *Journal of Cleaner Production*, 289, 125644.

⁹⁸ Fachbach, I., Lechner, G., & Reimann, M., 2022. [Drivers of the consumers' intention to use repair services, repair networks and to self-repair](#). *Journal of Cleaner Production*, 346, 130969.

⁹⁹ [iFixit: The Free Repair Manual](#)

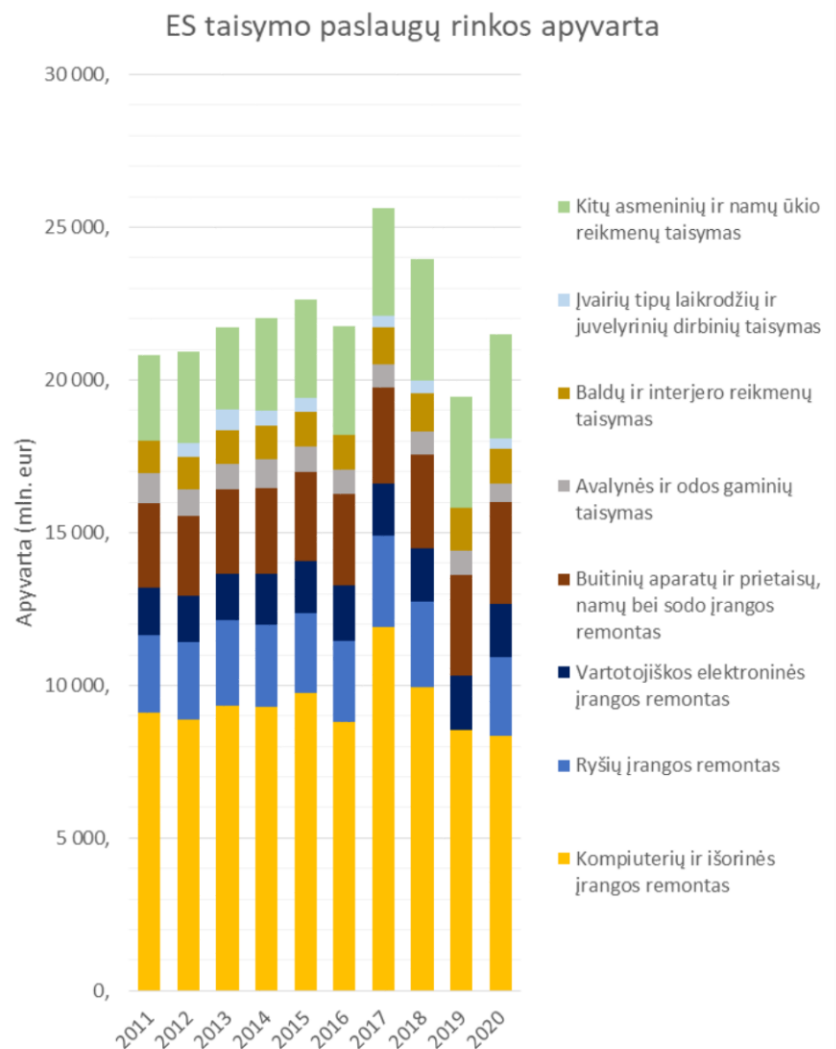
¹⁰⁰ [Re:pair Festival 13.10.–5.11.2023.](#)

7. Taisymo paslaugų rinka ES ir Lietuvoje

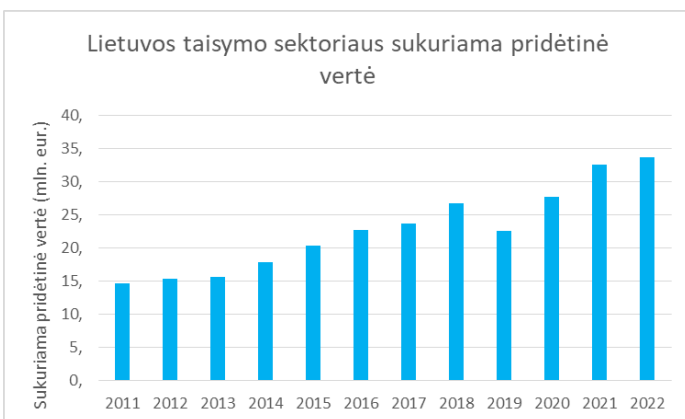
7.1. Taisymo paslaugų sektoriaus apimtis ES

Remiantis Eurostato duomenimis 2020 m. ES B2C (verslas vartotojui, (angl. *business-to-consumer*) taisymo paslaugų sektoriaus apyvarta sudarė daugiau kaip 20 mlrd. Eurų (Paveikslas 10). Sektoriaus sukuriama pridėtinė vertė Europoje 2020-aisiais siekė 7,8 mlrd. Eur (Paveikslas 12). 2011-2015 m. taisymo sektoriaus apyvarta buvo gana stabili, o 2017 m. pasiekė aukščiausią tašką – daugiau kaip 25 mlrd. Eur. Per tą patį laikotarpį, t.y. 2011-2017 m. sukuriama pridėtinė vertė laikėsi gana stabili, šoktelėjo 2017-aisiais ir nuo tada stebimas tiek taisymo sektoriaus apyvartos, tiek sukuriamos pridėtinės vertės smukimas. Per laikotarpį nuo 2011 iki 2020 m. vidutiniškai **daugiau nei 70 proc. visos ES taisymo sektoriaus apyvartos sudarė EEJ remonto paslaugos.**

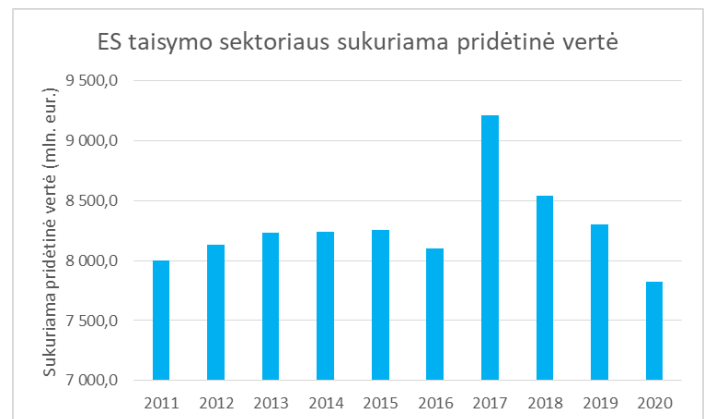
Dirbančiųjų ES taisymo sektoriuje skaičius nuo 2017-ųjų mažėja apytiksliai po 3 proc. per metus. Per laikotarpį nuo 2017-ųjų iki 2020-ųjų dirbančiųjų skaičius šiame sektoriuje sumažėjo daugiau nei 30 000 darbuotojų ir 2020-aisiais taisymo veikla ES vertėsi kiek mažiau nei 340 tūkstančių gyventojų. Turint galvoje tai, kad ES numatoma žiedinės ekonomikos ir su ja tiesiogiai susijusių paslaugų (t.y. atliekų perdirbimo, daiktų taisymo ir dalijimosi ekonomikos paslaugų) plėtra dėl Žaliojo kurso, dabartinė taisymo sektoriaus

Paveikslas 10. ES taisymo paslaugų rinkos apyvarta
Duomenų šaltinis: Eurostat

Paveikslas 11. Lietuvos taisymo sektoriaus sukuriama pridėtinė vertė.
Šaltinis: Oficialios statistikos portalas

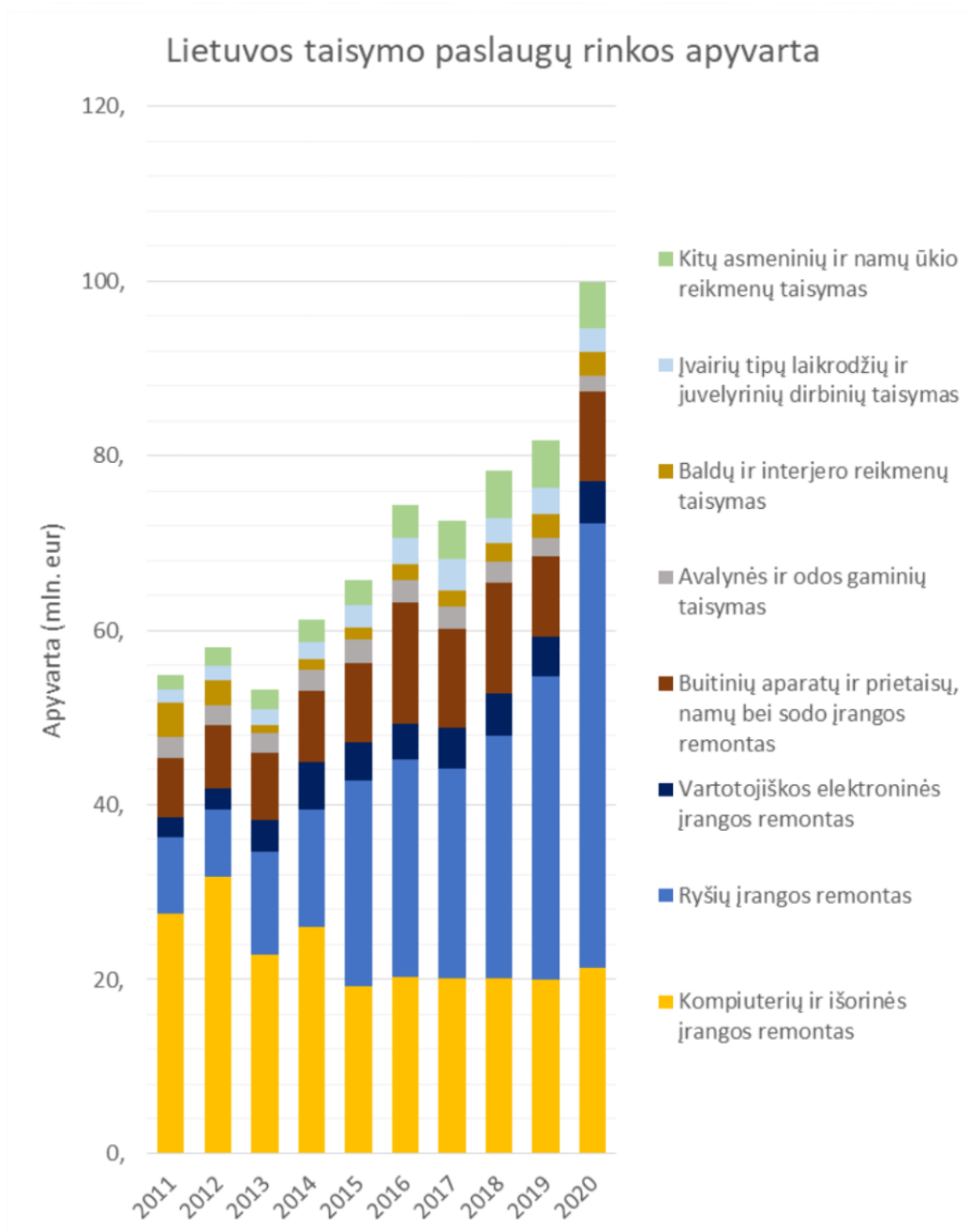

Paveikslas 12. ES taisymo sektoriaus sukuriama pridėtinė vertė
Duomenų šaltinis: Eurostat.

darbuotojų kiekio kaitos tendencija yra nuorodą į grėsmę, susijusią su kvalifikuotos taisytojų darbo jėgos trūkumu ES ateityje.

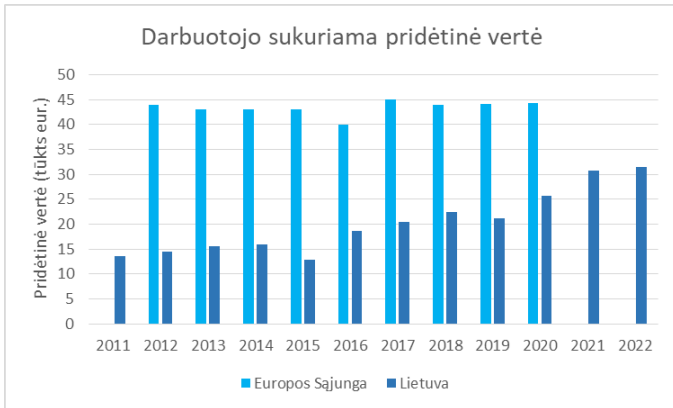
7.2. Taisymo sektoriaus apimtis Lietuvoje

Lietuvoje šio sektoriaus apyvarta nuo 2011-ųjų (54,7 mln. Eur.) augo gana stabiliai ir 2020-aisiais pasiekė didžiausią 99,9 mln. Eur. reikšmę (Paveikslas 13). **Lietuvoje, priešingai nei ES, stebima taisymo sektoriaus rinkos plėtra:** auga visi našumo rodikliai: tiek apyvarta (Paveikslas 13), tiek sukuriama pridėtinė vertė (Paveikslas 11), tiek

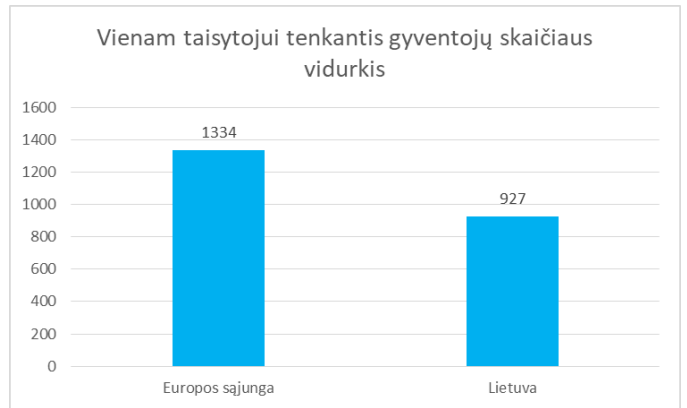

*Paveikslas 13. Lietuvos taisymo paslaugų rinkos apyvarta
Duomenų šaltinis: Eurostat*

darbuotojų našumas, t.y. vieno darbuotojo sukuriama pridėtinė vertė (Paveikslas 14). Lietuvos taisymo paslaugų subsektoriuose ir jų generuojamose apyvartose atsispindi tos pačios tendencijos, kaip ir Europos sąjungoje: **EEI remontas sudaro** didžiausią apyvartos dalį ir nuo 2011 iki 2020 m. vidutiniškai sudarė apie **85 proc. visos Lietuvos taisymo rinkos** (Paveikslas 13).

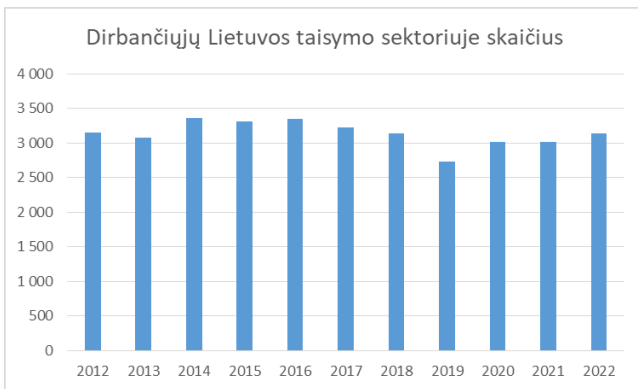

Paveikslas 14. Taisyimo sektoriaus darbuotojo sukuriama vidutinė pridėtinė vertė ES ir Lietuvoje.
Šaltiniai: Eurostat, Oficialios statistikos portalas

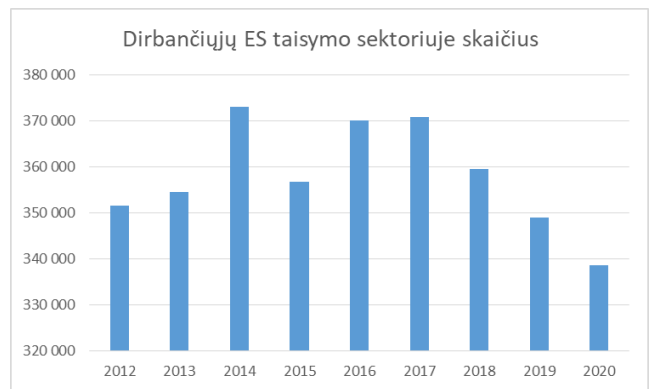

Paveikslas 15. Vienam taisytojui tenkantis gyventojų skaičiaus vidurkis 2020 m.
Šaltiniai: Eurostat, Oficialiosios statistikos portalas.

Pagal dirbančiųjų skaičių Lietuvos taisyimo sektorius atrodo gana stabilus, nuo 2011 m. stebima nedidelė darbuotojų skaičiaus kaita, jų skaičius išlieka apie tris tūkstančius (Paveikslas 16). Per tą patį laikotarpį ES stebimas gana žymus darbuotojų taisyimo sektoriuje mažėjimas (Paveikslas 17). Pažvelgus į vienam taisytojui 2020-aisiais tekusių gyventojų (t.y. potencialių paslaugų vartotojų) skaičių vidurkius ES ir Lietuvoje (Paveikslas 15), galime matyti, kad vidutinis ES taisytojas turėjo aptarnauti 40 proc. didesnį gyventojų skaičių, nei vidutinis taisytojas Lietuvoje. **Tai nuoroda į Lietuvos taisyimo rinkos neišnaudojamą potencialą: ES taisytojų skaičiui mažėjant, plečiasi galimybės taisyimo srautus nukreipti per Lietuvą.** Panašiai taisyimo potencialą išnaudoja tokie verslai, kaip Švedijos „Foxway¹⁰¹“, 2022 m. atidarę gamyklą Estijoje, Suomijos „Swappie¹⁰²“ arba Austrijos „Refurbed“¹⁰³, kurie superka naudotą telekomunikacijų įrangą iš kitų šalių ir ją sutaisę bei atnaujinę – perparduoda. Turime tokių verslų ir Lietuvoje (pvz., „Refurbas¹⁰⁴“, „Mobile Center“¹⁰⁵ ar startuolis „Restorie¹⁰⁶“, tačiau iš duomenų galima daryti prielaidą, kad rinkos potencialas pilnai neišnaudojamas). Kad pilnai neišnaudojamas Lietuvos taisyimo sektoriaus turimas potencialas nurodo ir darbuotojo sukuriamos pridėtinės vertės statistika (Paveikslas 14). Kai ES stebima nusistovėjusi rodiklio reikšmė (darbuotojas vidutiniškai sukuria apie 40-45 tūkst. Eur. Pridėtinės vertės), Lietuvoje šis rodiklis smarkiai atsilieka (31,4 tūkst. Eur. 2022-aisiais), tačiau stebima augimo tendencija.

Paveikslas 16. dirbančiųjų Lietuvos taisyimo sektoriuje skaičius.
Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas.

Paveikslas 17. Dirbančiųjų ES taisyimo sektoriuje skaičius.
Šaltinis: Eurostat

¹⁰¹ [Foxway](#)

¹⁰² [Swappie](#)

¹⁰³ [refurbed – Wie neu, nur besser. Bis zu 40% günstiger.](#)

¹⁰⁴ [Refurbas](#)

¹⁰⁵ [Mobile Center - distributor of consumer electronics](#)

¹⁰⁶ [Restorie](#)

7.3. Taisymo rinkos reguliavimas

Lietuvoje taisymo rinka mažai reguliuojama, nėra vieningų ir atpažįstamų taisymo veiklos kokybės standartų. Apie egzistuojančius taisymo standartus Lietuvoje informacijos rasti nepavyko. Taisytojų veikla nėra įtraukta į licencijuojamų veiklų sąrašą. Norint teikti taisymo paslaugas nėra būtina įgyti tam tikrą kvalifikaciją: iš darbo skelbimuose esančių portalų, bei pokalbių su suinteresuotomis šalimis žinoma, jog kvalifikuotų specialistų rinkoje trūksta ir taisymo paslaugas teikiantys asmenys Lietuvoje būna įdarbinami ir be kvalifikacijos, o tuomet apmokomi ir kvalifikaciją ar veiklai reikalingus techninius sertifikatus įgyja jau su darbdavio pagalba.

Iš atsitiktiniu būdu atrinktų EEĮ taisymo paslaugas teikiančių verslų internetinių svetainių apžvalgos (n=40, tyrimas atliktas analizės autorių, 2023.12.01-2023.12.20) matyti, kad rinkoje nėra ir vieningų nusistovėjusių taisyklių dėl standartų ar veiklai būtinų sertifikatų. Tik maža dalis remonto bei atnaujinimo verslų (n=5) savo svetainėse dalijasi informacija apie turimus tarptautinius standartus bei sertifikatus, pvz.:

- kokybės vadybos sertifikatas ISO 9001:2015;
- aplinkos vadybos sertifikatas ISO 14001:2016;
- energijos efektyvumo standartas ISO 50001:2018;
- ESD (elektrostatinių iškrovų prevencijos) standartai;
- „Creditinfo“ sertifikatai „Stipriausi Lietuvoje“;
- Nacionalinio kibernetinio saugumo centro sertifikuota programinė įranga;
- Common Criteria EAL3+ sertifikuota programinė įranga.

Didžioji dalis taisytojų internete skelbiamų sertifikatų yra autorizacijos taisyti tam tikro prekės ženklo gaminius.

7.4. Daiktų atnaujinimo rinka

Atnaujinimo veikla yra siejama su taisymo veikla, kadangi atnaujinant daiktą gali būti pasitelkiamas taisymas. Apie 30 proc. šiandien Prancūzijoje parduodamų telefonų yra atnaujinti¹⁰⁷. Tačiau **vartotojams ne visada yra aišku, ką jie įsigyja pirkdami atnaujintą daiktą ir, kuo jis skiriasi nuo naudotos prekės**, nes ES nėra vieningo supratimo apie šią veiklą ir jos reguliavimą. Kalbant apie daiktų atnaujinimo rinką, kol atnaujinimo veikla yra tapatinama su taisymo veikla, **neturime galimybės lyginti konkrečiai atnaujinimo rinkos statistinius duomenis ar sekti rodiklius, kadangi atnaujinimo veikla nėra niekaip atskiriama nuo taisymo**. Dėl tos pačios priežasties ir šioje analizėje informacija apie taisymą apima ir atnaujinimo veiklą. Patogumo dėlei šiame skyriuje pateikiama visa turima atnaujinimo statistinė informacija, bei trumpai apžvelgiama šios veiklos problematika: vieningo supratimo apie atnaujinimo veiklą nebuvimas ir nepakankamas vartotojų pasitikėjimas atnaujintomis prekėmis.

7.4.1. Atnaujinimo veikla kol kas neregamentuojama nei ES, nei Lietuvoje

Vis dar nėra Europinės atnaujinto daikto apibrėžties. Kai kuriose šalyse atnaujintas gaminytis laikomas nauju (pavyzdžiui: perparduodamas niekada nenaudotas prietaisas, kurio pakuotė buvo pažeista). Kitose šalyse – tai naudotas gaminytis, kuriam buvo atstatyta prekinė išvaizda ir funkcionalumas be papildomo taisymo, pavyzdžiui jei tai drabužis – jis buvo išvalytas, dezinfekuotas, išlygintas, o jei EEĮ – ištrinti duomenys, atstatyti gamintojo parametrai. Dar kitur iš atnaujinto gaminio tikimasi, kad tiek jo išvaizda, tiek funkcionavimas atitiks naują, taigi atnaujintu daiktu laikomi tokie daiktai, kurie atrodo ir veikia kaip nauji gaminiai ir tam pasitelkiamos tiek prieš tai minėtos praktikos, tiek taisymas.

¹⁰⁷ European Consumer Center France, 2022. [Buying second-hand on the Internet: what to watch out for?](#)

Prancūzijoje atnaujintu gaminiu laikomas gaminys, kurio funkcijos buvo išbandytos arba, jei reikia, gaminys buvo sutaisytas ir funkcijos atstatytos, o ankstesnio naudotojo duomenys ištrinti.

Šiuo metu **EP ruošiamas tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentas**, kurio pasiūlymo tekste taip pat yra apibrėžiama **siūloma prekės atnaujinimo sąvoka**:

„atnaujinimas – veiksmai, atliekami siekiant paruošti, išvalyti, išbandyti ir, jei reikia, pataisyti objektą, kuris yra atliekos, arba gaminys, kad būtų atkurtos jo eksploatacinės savybės arba funkcionalumas pagal numatytą paskirtį ir eksploatacinių savybių diapazoną, kuris iš pradžių buvo numatytas projektavimo etape, taikytiną pateikiant gaminį į rinką.“

7.4.2. Vartotojų pasitikėjimas atnaujintomis prekėmis

Daiktų atnaujinimas nėra naujas verslo modelis, tačiau pastaraisiais metais didėjant vartotojų, verslų bei institucijų susidomėjimu tvariomis praktikomis, didėja ir atnaujintų prekių pardavimai. Vien atnaujintų mobiliųjų prietaisų pardavimai Europoje per metus nuo 2020 iki 2021 paaugo 10 proc¹⁰⁸. Taip pat stebimas naujų išmaniųjų telefonų pirkimų skaičiaus mažėjimas, kai atnaujintų telefonų įsigyjama palaipsniui vis daugiau. Pasak Counterpoint¹⁰⁹, tai lėmė tvaresni vartotojų įpročiai, didėjantis sąmoningumas aplinkosaugos klausimu ir gerėjanti atnaujinimo sektoriaus reputacija. Šiuos teiginius patvirtina ir EK tyrimas, kurio rezultatai rodo, jog vartotojų **susidomėjimas didėja ne tik atnaujintais išmaniaisiais telefonais, bet įvairiomis buitinės technikos, elektronikos prekėmis bei tekstilės gaminiais**¹¹⁰.

Nepaisant augančio vartotojų susidomėjimo atnaujintomis prekėmis, apie 11-20 proc. ES vartotojų nurodo nepasitikintys naudotų ir atnaujintų daiktų rinka ir apie 70 proc. nurodo, jog nepirktų naudoto ar atnaujinto daikto¹¹¹. Vartotojų požiūriu, pagrindinė priežastis, skatinanti pirkti naudotus ir atnaujintus daiktus, yra jų kaina. **Esminės priežastys, kurios atgraso nuo atnaujintų daiktų naudojimo, yra abejonės dėl atnaujintų daiktų kokybės, baimė dėl suprastėjusio funkcionalumo, trumpesnio garantinio laikotarpio.**

7.4.3. Priežastys, atgrasančios vartotojus nuo atnaujintų daiktų naudojimo

Remiantis 2023 metais Europos Komisijos paskelbtu poveikio vertinimu dėl Teisės taisyti direktyvos įgyvendinimo¹¹², bei pokalbiais su suinteresuotomis šalimis, buvo išskiriamos šios **priežastys, kurios atgraso Europos vartotojus nuo atnaujintų daiktų vartojimo**:

- **Trumpesnis arba neaiškus garantinis laikotarpis.** Sutarimo, apie atnaujintų prekių apibrėžimą nebuvimas, klaidina vartotojus, kadangi vartotojui nėra iki galo aišku, ar įsigijus atnaujintą gaminį jam priklauso naujam daiktui taikoma teisinė garantija (2 metai), ar naudoto gaminio garantija (ne trumpesnė nei 1 metai). Europoje iš profesionalaus pardavėjo įsigytiems naudotiems arba atnaujintiems gaminiams šiuo metu taikoma teisinė garantija, tačiau jos trukmė priklauso ir nuo šalies narės, kur daiktas įsigyjamas, ir nuo pardavėjo susitarimo su pirkėju. **Lietuvoje prekiautojai atnaujintais daiktais dažniausiai siūlo minimalią, 1 metų garantiją.**
- **Baimė dėl galimų gedimų.** Dėl riboto supratimo apie atnaujintus daiktus, vartotojai juos sieja su naudotais daiktais, nors atnaujintas daiktas savo funkcionalumu yra panašesnis į naują. Nepaisant to, vartotojai baiminasi, kad prekė, kuri buvo atnaujinta ir galimai turėjo gedimų praeityje, dažniau ges ir jai dažniau reikės taisymo ateityje.

¹⁰⁸ Counterpoint, 2022. [Global Refurbished Smartphone Market Beats Expectations, Grows 15% YoY.](#)

¹⁰⁹ Ten pat.

¹¹⁰ Europos komisija. 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods.](#)

¹¹¹ Ten pat.

¹¹² Ten pat.

- **Abejonės ir pasitikėjimas atnaujinto daikto kokybe bei funkcionalumu.** Bendro supratimo apie tai, kas yra atnaujinta prekė, nebuvimas trikdo vartotojus ir todėl, kad sudėtinga formuoti pasitikėjimą veikla, kuri nėra vieningai suprantama. Siekiant spręsti šią problemą Prancūzijoje netrukus turėtų pasirodyti etiketė, kuria siekiama informuoti vartotoją ir taip didinti skaidrumą ir pasitikėjimą atnaujintais gaminiais. Lietuvoje taip pat turime startuolį „Minthive“, veikiančią tuo pačiu principu: tai atnaujintų mobiliųjų telefonų įvertinimo ir sertifikavimo startuolis, siūlantis atnaujintų gaminių etiketę, kurioje vartotojai gali susipažinti su gaminio baterijos sveikata, vieningu prekinės išvaizdos įvertinimu, pataisomumo balu bei funkcionalumu. Visgi **ES mastu neturime nei vieningo supratimo apie atnaujintus daiktus, nei reglamentavimo ar sertifikavimo**, kas galimai atbaido vartotojus nuo atnaujintų prekių įsigijimo.

8. Pagrindiniai taisymo subsektoriai

Taisymo subsektorius galima skirstyti įvairiai. Šiame skyriuje nuspręsta apžvelgti Europos aplinkos agentūros išskiriamus tris svarbiausius plataus vartojimo prekių taisymo subsektorius: **elektros ir elektroninės įrangos taisymas, drabužių ir avalynės taisymas bei baldų taisymas**. Būtent šių plataus vartojimo prekių kategorijų atliekos auga sparčiausiai ir daro didelę žalą aplinkai, todėl taisymo ir Teisės taisyti direktyvos kontekste, svarbu kalbėti apie šių prekių grupių taisymo subsektorius, siekiant įžvelgti galimybes, padėsiančias prailginti EEI, drabužių, avalynės ir baldų eksploatavimo trukmę.

8.1. Elektros ir elektroninės įrangos taisymas

2020 m. Belgijos nacionalinė taisymo platforma Repair&Share¹¹³ atliko smulkių buitinių elektros ir elektroninių prietaisų profesionalių taisytojų apklausą, kad nustatytų, kokias kliūtis ir svertus šiuo metu patiria profesionalūs taisytojai Belgijoje. Pagrindinėmis kliūtimis laikomos didelės taisymo kainos, kurias lemia darbo užmokestis, logistika ir atsarginės dalys, taip pat padidėjęs gaminių sudėtingumas. Tuo pat metu taisytojams sunku gauti atsarginių dalių ir gauti gamintojų informaciją apie taisymą. **Repair&Share daro išvadą, kad taisymas nebeatrodo ekonomiškai gyvybinga profesija.**

Nepaisant to, kad šiuo metu taisytojai nežiūri į savo profesiją, kaip į ekonomiškai naudingą ir mokią¹¹⁴, pasak Cedefop¹¹⁵ atliktos besikeičiančių įgūdžių apžvalgos ir projekcijų iki 2035-ųjų, taisymo įgūdžiai bus vis svarbesni kuriant žiedinės ekonomikos modelius. Europoje ir pasaulyje vykstančios su Žaliaja pertvarka susijusios permainos neaplenks ir darbo rinkos: čia **taisymo įgūdžių poreikis išaugs žiedinės ekonomikos kuriamose darbo vietose, bei pramonės sektoriuje**. Dėl šiuo metu nepalankių darbo sąlygų, tačiau projektuojamo specialistų poreikio augimo, kyla **rizika, kad ateityje bus susiduriama su taisytojų specialybės atstovų trūkumu**, taigi svarbu jau dabar dėti pastangas siekiant išsaugoti taisytojų darbo vietas, bei pagerinti darbo sąlygas. Teisės taisyti direktyvos siekis demokratizuoti taisymo rinką, bei gerėjantis daiktų pataisomumas dėl Tvaraus gaminių ekologinio projektavimo reglamento (ESPR) gali atnešti teigiamų pokyčių ir prisidėti prie taisymo sektoriaus konkurencingumo augimo.

Profesionalūs smulkių buitinių elektros prietaisų taisytojai šiuo metu daugiausia dėmesio skiria gaminių, kuriems vis dar galioja garantinis laikotarpis, taisymui. **Remiantis 2020 m. „Repair&Share“ užsakymu atlikto tyrimo duomenimis, beveik neįmanoma sukurti tvaraus verslo modelio taisant gaminius, kurių garantinis laikotarpis yra pasibaigęs, dėl šių priežasčių:**

- didelės darbo užmokesčio sąnaudos;

¹¹³ Möbius, 2020-2021. [Final report - Survey of the repair sector for small household electrical appliances](#), Commissioned by Repair&Share and DeTransformisten.

¹¹⁴ Ten pat.

¹¹⁵ Cedefop, 2023. [Skills in transition: the way to 2035](#), Luxembourg: Publications Office.

- didelės logistikos ir transporto išlaidos;
- didelė atsarginių dalių kaina;
- investicijos į informacinių technologijų (IT) sistemas, suderintas su gamintojų sistemomis;
- didelės pridėtinės išlaidos – telefono ryšio, administravimo ir kt.

EEI taisymo išlaidas daugiausiai lemia atsarginių dalių ir darbo jėgos kaina. Stambesni prietaisai vidutiniškai yra sudėtingesni, todėl jų taisymo darbo sąnaudos sudaro didesnę dalį galutinės kainos¹¹⁶ (vidutiniškai 44 proc.¹¹⁷), o smulkesnių prietaisų atveju atvirkščiai: atsarginės dalys kainuoja neproporcingai daug. Trečia pagrindinė taisymo paslaugos kainos dedamoji yra transportavimo išlaidos (vidutiniškai siekia 16 proc.¹¹⁸ kainos). **Visi šie veiksniai lemia dideles taisymo sąnaudas, palyginti su labai mažomis naujų smulkių buitinių elektros prietaisų kainomis¹¹⁹.**

8.2. Drabužių taisymo subsektorius

ES vartotojai dažniau renkasi išmesti dėvėtus drabužius, o ne juos taisyti. 27 ES valstybėse narėse ir Šveicarijoje vienam asmeniui per metus tenka maždaug 15 kilogramų (kg) tekstilės atliekų (įskaitant ne tik drabužius, bet ir kitas tekstilės formas, pavyzdžiui, namų tekstilę), iš kurių apie 85 proc. sudaro vartotojų išmesti drabužiai ir namų tekstilė¹²⁰.

Drabužių taisymo versle dominuoja nepriklausomi taisytojai, kuriems atstovauja mažos įmonės, turinčios savininką ir kelis darbuotojus, jei tokių yra. Todėl įvertinti dabartinį tekstilės taisymo sektoriaus dydį visoje Europoje yra sudėtinga, tačiau nacionalinė statistika leidžia susidaryti tam tikrą įspūdį. Pavyzdžiui, 2021 m. Vokietijoje buvo apie 11 300 siuvėjų, užsiimančių drabužių taisymu ir perdarymu, ir šis skaičius nuo 2012 m. sumažėjo beveik trečdaliu¹²¹.

Remiantis atliktais tyrimais buvo apskaičiuota, kad drabužių taisymo sektoriaus bendra apyvarta visose 27 ES valstybėse narėse siekia 447 mln. eurų per metus, arba **1 eurą vienam gyventojui per metus. Tai rodo, kad drabužių taisymo sektorius ES nėra nei didelis, nei vertingas¹²².**

Kontrastas su naujų drabužių prekyba yra ryškus: 2019 m. 27 ES valstybėse narėse veikė apie 275 000 drabužių mažmeninės prekybos įmonių, o jų apyvarta siekė apie 177 mlrd. eurų, t. y. beveik **400 eurų vienam gyventojui per metus. Taigi, daroma prielaida, kad taisymo sektorius sudaro nežymius 0,25 proc. mažmeninės drabužių prekybos¹²³.**

¹¹⁶ Möbius, 2020-2021. [Final report - Survey of the repair sector for small household electrical appliances](#), Commissioned by Repair&Share and DeTransformisten.

¹¹⁷ APPLiA Home Appliance Europe, [Statistical report 2021-2022](#).

¹¹⁸ Ten pat.

¹¹⁹ Möbius, 2020-2021. [Final report - Survey of the repair sector for small household electrical appliances](#), Commissioned by Repair&Share and DeTransformisten.

¹²⁰ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector](#).

¹²¹ Ten pat.

¹²² Ten pat.

¹²³ Ten pat.

8.2.1. Tvarumo standartų trūkumas drabužių gamyboje

Drabužiams taikoma 2022 m. paskutinį kartą atnaujinta ES direktyva dėl vartotojų teisių, kurioje nustatyta, kad vartotojams mažiausiai dvejus metus taikoma „teisinė prekių atitikties garantija“. Tai reiškia, kad vartotojas turi teisę reikalauti, kad prekė būtų pataisyta arba pakeista, arba atgauti pinigus, jei problema egzistavo pirkimo metu, pavyzdžiui, jei gedimas atsirado dėl prastos naudojamų medžiagų kokybės. Statistinių duomenų apie naudojamą šia teisine garantija drabužiams Europoje nerasta, tačiau **esama požymių, kad įstatymas veiksmingai neužtikrina galimybės gauti taisymą**. Norvegijoje daugiau nei trečdaliui vartotojų per dvejus metus nuo įsigijimo drabužiuose atsirado defektų juos įprastai naudojant. Tačiau tik 44 proc. iš jų pasinaudojo teise pateikti skundą. Nepaisant to, šioje srityje artėja pokyčiai, susiję su drabužių taisymo galimybėmis. **Kaip išdėstyta ES tvarios ir žiedinės tekstilės strategijoje¹²⁴, EK siekia šių tikslų:**

„Pagal Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentą, rengiami privalomi konkrečiam gaminiui taikomi ekologinio projektavimo reikalavimai, kuriais siekiama **padidinti tekstilės gaminių patvarumą, pakartotinį naudojimą, pataisomumą, galimybę perdirbti pluoštą ir privalomą perdirbto pluošto kiekį**.“

8.2.2. Drabužių taisytojai nepajėgūs konkuruoti su greitąja mada

Kadangi dauguma taisymo darbų atliekami arti vartotojo, siekiant sumažinti siuntimo išlaidas ir laiką, tai reiškia, kad taisymas Europos klientams dažniausiai atliekamas Europoje. Taisymas – tai tam tikra gamybos rūšis, kurios bendros sąnaudos priklauso nuo būtinos įrangos, medžiagų ir darbo jėgos kainos, o pastarosios Europoje, palyginti su kitomis pasaulio šalimis, yra didelės. Taisant tekstilės gaminius įrangos ir medžiagų sąnaudos yra palyginti mažesnės nei, pavyzdžiui, taisant techninius prietaisus, nes dažniausiai galima taisyti siūlais, siuvimo mašina ir smulkiais atsarginėmis dalimis, pavyzdžiui, sagomis ir užtrauktukais. Vis dėlto **darbo sąnaudos gali būti didelės, nes kiekvieną drabužio defektą reikia diagnozuoti ir taisyti individualiai**, o tam reikia skirti laiko kiekvienam drabužiui.

Palyginti su naujo daikto pirkimu, taisymo ekonominis naudingumas yra nepalankus. Kadangi greitoji mada masiškai gaminama šalyse, kuriose darbo sąnaudos mažesnės, drabužio kaina gali būti sumažinta iki minimumo, todėl **Europoje atliekamam taisymui sunku konkuruoti su masine gamyba¹²⁵**.

8.3. Baldų taisymo subsektorius

Lyginant su baldų gamybos sektoriumi, taisymo sektorius visais atžvilgiais yra labai mažas ir nepajėgus konkuruoti. Pasak Europos aplinkos agentūros¹²⁶, 2019 m. baldų taisymo sektoriuje ES valstybėse narėse dirbo apie 17 000 žmonių, kurie sukūrė 1,2 mlrd. eurų pridėtinės vertės. Įdomu tai, kad šiame sektoriuje dirbo apie 27 000 žmonių, tačiau tik 11 582 iš jų buvo samdomi darbuotojai, o tai rodo, kad dauguma šių žmonių yra individualūs verslininkai. Tai rodo ir labai mažas vidutinis įmonių dydis – apie 1,6 asmens vienoje įmonėje. **Taisymo sektoriaus augimo perspektyvoms grėsmę kelia didėjanti pigių baldų**, gaminamų tiek Europoje, tiek besivystančiose rinkose, **konkurencija, dėl kurios taisymas tampa per brangus**. Be to, baldų gaminių, kurių eksploatacinės savybės pagerėjo dėl integracijos su elektroninėmis ir skaitmeninėmis technologijomis, plitimas skatina vartotojus keisti, o ne taisyti senesnius daiktus.

Nepaisant mažos baldų taisymo subsektoriaus apimties, vertinant 2011-2019 m. tendencijas, šiame sektoriuje buvo stebimas spartus augimas. Ypač sparčiai **augo investicijos, darbuotojai ir sukuriama pridėtinė vertė¹²⁷**. Apskritai šios tendencijos lėmė vidutinio įmonių dydžio ir darbo našumo didėjimą. Įdomu tai, kad taisymo, t. y. žiedinis,

¹²⁴ Europos Komisija, [EU strategy for sustainable and circular textiles](#).

¹²⁵ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector](#).

¹²⁶ Ten pat.

¹²⁷ Ten pat.

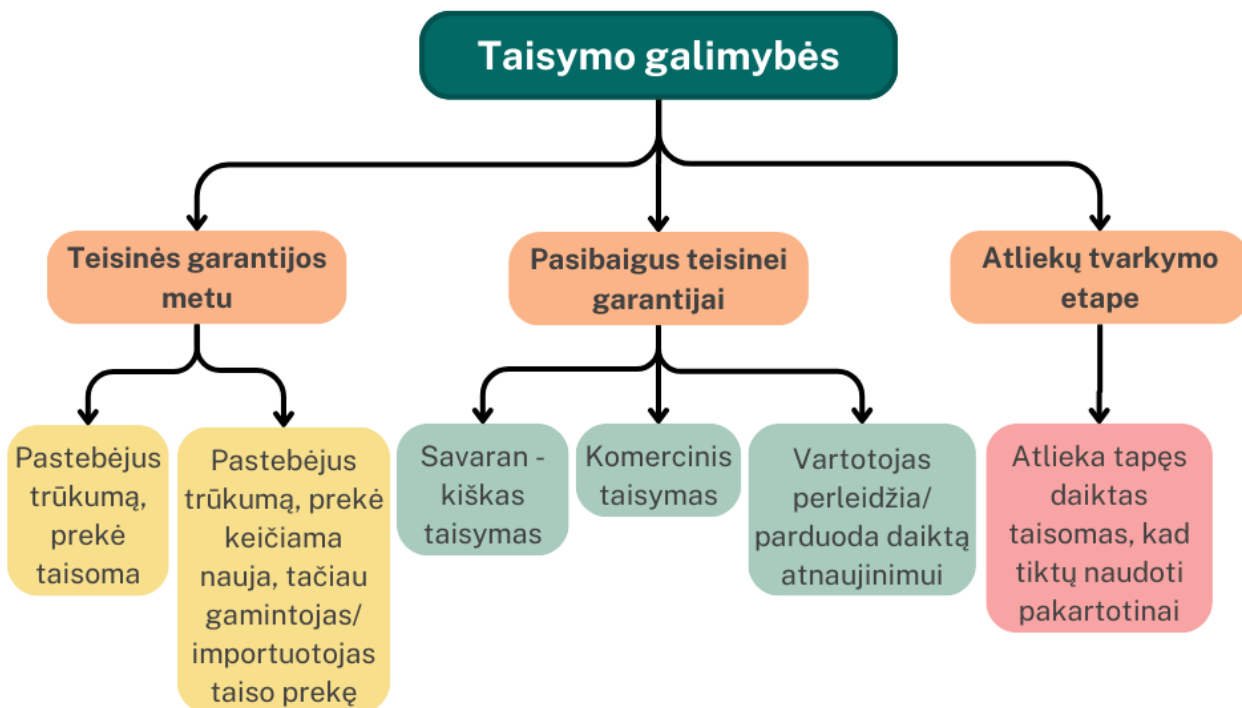
sektorius augo daug sparčiau nei atitinkamas gamybos, t. y. linijinis, sektorius, o tai rodo, kad kalbant apie baldus **daugėja žiediniu modeliu dirbančių įmonių**.

Svarbią baldų taisymo veiklos dalį vykdo naudotų baldų pardavėjai. Jie perka arba renka naudotus baldus ir parengia juos perpardavimui, derindami taisymo ir atnaujinimo veiklą.

Atsižvelgiant į santykinį baldų technologinio sudėtingumo trūkumą, bent jau palyginti su EEJ, savarankiškas taisymas yra gana patrauklus. Be to, atsižvelgiant į baldų tūrį ir svorį, **varotojai dažnai renkasi patys susirinkti baldus**, kad išvengtų baldų gabenimo į taisymo dirbtuves išlaidų. Tačiau varotojai gali neturėti įgūdžių atlikti kokybišką taisymą, todėl nebando taisyti sugadintų ir (arba) sugedusių baldų.

9. Teorinis taisymo galimybių modelis

Taisymas yra sudėtinga tema, nes gali būti susieta su daugybe kitų temų, tokių kaip žiedinė ekonomika, atliekų tvarkymas, varotojų teisės ir pan. Priklausomai ar gaminyje turi daikto, ar atliekos statusą, gali atsirasti daug skirtumų tiek dėl reglamentavimo, reikalavimų, taikomų priemonių ir pan. Siekiant struktūruotai pateikti informaciją apie taisymo galimybes bei kliūtis, analizės autorės siūlo vadovautis sukurtu teoriniu taisymo galimybių modeliu (Paveikslas 18)

Paveikslas 18. Teorinis taisymo galimybių modelis.
Parengta autorių.

Žvelgiant į galimus daiktų taisymo scenarijus iš teorinės perspektyvos, taisymo poreikis gali atsirasti:

1. išaiškėjus defektui dar **teisinės garantijos galiojimo laikotarpiu**
2. **pasibaigus teisei garantijai**
3. **daiktams tapus atliekomis**, kai juos įmanoma paruošti naudoti pakartotinai

Kiekvienu iš šių etapų varotojas turi keletą alternatyvų, iš kurių gali pasirinkti, kaip elgtis su sugedusiu daiktu. Tačiau ne tik nuo varotojo pasirinkimo priklauso, ar daiktas bus taisomas. Šis modelis apjungia pagrindines taisymo galimybes, kurios peržengia varotojo atsakomybę. **Siekiant žaliojo kurso tikslų, taisymas negali būti paliekamas tik varotojo atsakomybėje**, kadangi varotojas gali nuspręsti dar pataisomus daiktus išmesti. Tačiau darniai

veikiančios tiesiogiai su žiedine ekonomika susijusios rinkos dalys (t.y. daiktų taisymo ir dalijimosi ekonomikos paslaugų, atliekų perdirbimo sektoriai) ir kryptingas taisymo veiklos reguliavimas gali sudaryti sąlygas ne tik kuo ilgiau išsaugoti daiktų vertę, bet ir kurti pridėtinę vertę į rinką sugrąžinant vartotojų atsisakytus daiktus.

Toliau pateikiami trumpi taisymo galimybių paaiškinimai:

Taisymo galimybės teisinės garantijos galiojimo metu:

Įsigijus naują ar naudotą daiktą vartotojui visoje ES, taip pat ir Lietuvoje, priklauso teisinė garantija: perkant naują daiktą 2 metų trukmės, o perkant naudotą daiktą (netaikoma įsigyjant iš fizinio asmens) – ne mažiau nei 1 metų trukmės. Per šį laikotarpį išaiškėjus prekės defektui, arba daiktui atrodant ar veikiant ne taip, kaip reklamuota ar nurodyta prekės aprašyme, vartotojas turi teisę:

- reikalauti prekę nemokamai pataisyti (per priimtina trukmę ir be ženklų nepatogumų vartotojui, su sąlyga, kad garantija bus pratęsta tam laikotarpiui, kurį vartotojas negalės naudotis gaminiu);
- reikalauti prekę pakeisti į naują;

Jei tai neįmanoma, neproporcinga ar negali būti atlikta tam tikru metu ar be ženklus nepatogumo:

- reikalauti sumažinti kainą;
- nutraukti sutartį ir susigrąžinti sumokėtus pinigus (netaikoma, kai prekės defektai minimalūs)¹²⁸.

Taisymo galimybių žemėlapyje teisinės garantijos galiojimo laikotarpiu taisymas gali būti matomas dvejomis trajektorijomis:

1) Vartotojas gali reikalauti pardavėjo, kad prekė būtų taisoma.

Šiuo atveju vartotojas teisinės garantijos metu turi kreiptis į prekiautoją iš kurio įsigijo daiktą ir reikalauti nemokamo taisymo. Net vartotojui pareikalavus prekę taisyti, šis reikalavimas gali nebūti tenkinamas, jei to padaryti techniškai neįmanoma ar ekonomiškai neapsimoka (pvz., taisymas kainuotų daugiau nei nauja prekė). Plačiau apie reikalavimą taisyti teisinės garantijos metu skaityti skyrelyje „[Taisymas garantiniu laikotarpiu](#)“.

2) Vartotojas gali reikalauti trūkumų turinčią prekę pakeisti nauja, tačiau gamintojas/importuotojas gali nuspręsti sugrąžintą prekę taisyti ir perparduoti

Vartotojas teisinės garantijos galiojimo metu neprivalo taisyti trūkumų turinčios prekės, jis turi teisę pareikalauti prekę pakeisti nauja. Dažnu atveju gamintojams ar importuotojams grąžinamos defektų turinčios prekės yra tiesiog išmetamos, tačiau egzistuoja galimybė jas pataisyti ir perparduoti. Plačiau apie gamintojo/importuotojo ar prekiautojo sprendimą taisyti dėl trūkumų grąžintą prekę, galima skaityti skyrelyje „Vartotojas keičia daiktą nauju, bet prekiautojas taiso/atnaujiną trūkumų turinčią prekę“.

Taisymo galimybės pasibaigus teisinei garantijai

Pasibaigus teisinei garantijai nei pardavėjai, nei gamintojai neprivalo taisyti gaminių. **Teisė taisyti pasibaigus teisinei garantijai nėra įtvirtinta jokiais ES ar LR teisiniais dokumentais.** Vartotojai nebeturi teisės reikalauti, kad jų gaminiai būtų taisomi, net jei jie nori patys padengti taisymo kaštus. Nors taisymo galimybių yra ir tokios paslaugos yra prieinamos, esminis skirtumas taisant gaminius pasibaigus teisinei garantijai ir jai dar tebegaliojant yra toks, kad garantijai pasibaigus, taisytojai gali atsisakyti taisyti, o gamintojai gali nustoti tiekti taisymui reikalingas atsargines dalis, programinės įrangos atnaujinimus ar apriboti taisymo galimybes poravimo bei kitomis antiremontu praktikomis.

Plėtojant teorinį taisymo galimybių modelį, galima išskirti dar tris taisymo trajektorijas, kurios apibrėžia taisymo galimybes **pasibaigus teisinei garantijai laikotarpiui**:

¹²⁸ Europos vartotojų centras Lietuvoje, [Garantijos](#).

3) Savarankiškas taisymas

Pasibaigus teisei garantijai, ar jai negaliojant dėl vartotojo kaltės atsiradusiems daikto trūkumams taisyti, vartotojas gali nuspręsti susitaisyti daiktą savarankiškai. Ši taisymo galimybė priskirta prie taisymo pasibaigus garantiniam laikotarpiui todėl, kad didžioji dalis prekių trūkumų atsiranda jau pasibaigus teisei garantijai, nors teoriškai šia galimybe taisyti vartotojas gali naudotis ir tebegaliojant teisei garantijai. Tam, kad vartotojas susitaisytų daikto trūkumą savarankiškai, yra būtinos tam tikros žinios, įgūdžiai, bei įrankiai, kuriuos vartotojai gali gauti iš įvairių bendruomeninių taisymo prieinamumo gerinimo iniciatyvų. Plačiau apie savarankišką taisymą skaityti skyrelyje „Savarankiškas taisymas“.

4) Komercinis taisymas

Pasibaigus teisei gaminio garantijai, siekiant sutaisyti daiktą dažniausiai kreipiamasi į šios srities profesionalus. Praktikoje didelė dalis vartotojų yra linkę pakeisti sugedusias prekes naujomis, nors šie gaminiai potencialiai galėtų būti naudojami dvigubai ilgiau. Taip yra todėl, kad taisymas pas specialistus pačio vartotojo lėšomis yra siejamas su daugybe kliūčių, kurios mažina taisymo patrauklumą. Daugiau apie komercinį taisymą skaityti skyrelyje „Komercinis taisymas“.

5) Vartotojas perleidžia/parduoda prekę atnaujintojams

Vartotojai, nusprendę, kad nenori susidurti su nepatogumais, su kuriais siejamas taisymas pogarantiniame laikotarpyje, gali parduoti ar padovanoti savo naudotą daiktą taisytojams, kurie taiso ar atnaujina naudotus daiktus ir jais prekiauja. Tokie verslai kartais veikia komiso principu, kas padaro šį modelį ekonomiškai patrauklesniu vartotojui, kuris galvoja apie daikto atsisakymą. Daugiau apie daikto perleidimą ar pardavimą atnaujintojams skaityti skyrelyje „Vartotojas perleidžia/parduoda daiktą atnaujintojui“.

Taisymo galimybės atliekų tvarkymo etape

Paskutinė galimybė taisyti daiktą ir taip išsaugoti jo vertę yra jau atliekų tvarkymo etape. Atliekos statusą daiktas įgyja savininkui jo atsisakius, t.y. išmetus. Tokiu atveju daiktas gali būti taisomas atliekų tvarkymo sistemoje, ruošiant jį naudoti pakartotinai:

6) Atlieka tapęs daiktas taisomas, kad tiktų naudoti pakartotinai.

Atliekomis tapę daiktai gali būti tvarkomi tik atliekų tvarkytojų. Laikantis ES atliekų prevencijos prioritetų hierarchijos, tvarkant atliekas, pirmiausia turėtų būti atrūšiuojami daiktai, kurie dar yra tinkami naudojimui, arba tokie daiktai, kuriems reikalingas nedidelis taisymas, valymas ar kiti būklės atstatymo darbai. Atrūšiuoti daiktai turėtų būti paruošiami naudoti pakartotinai ir sugražinami naudojimui. Daugiau apie taisymą kaip būdą paruošti atliekas naudoti pakartotinai skaityti skyrelyje „Taisymas atliekų tvarkymo etape“.

10. Praktinės taisymo galimybės Lietuvoje ir ES

Šiame skyrelyje pateikiamos praktinės taisymo galimybės remiantis autorių parengto taisymo galimybių modelio struktūra (Paveikslas 18). Skyrelio tikslas yra supažindinti skaitytojus su Lietuvoje realiai egzistuojančiomis galimybėmis taisyti, bei įvardinti esamas problemas. Ten, kur neturima duomenų apie praktinę situaciją Lietuvoje – kontekstualiai pateikiami ES duomenys.

10.1. Taisymas garantiniu laikotarpiu

10.1.1. Vartotojas reikalauja taisyti trūkumų turinčią prekę

Vidutiniškai, tik **32 proc.** vartotojų teisinės garantijos galiojimo laikotarpiu prašo taisyti prekę¹²⁹. Tačiau net ir pareikalavus taisymo teisinės garantijos metu, net **37 proc.** ES vartotojų vis vien yra pasiūloma rinktis prekės keitimą nauja, kadangi **taisymo kaštai yra didesni nei naujo gaminio kaina**¹³⁰.

Vartotojai, nusprendę taisyti prekę teisinės garantijos laikotarpiu, gali susidurti su keliais iššūkiais¹³¹:

- **Laiko trukmė ir patogumas:** taisymas gali užtrukti tam tikrą laiką, o tai reiškia, kad vartotojai privalo laukti, kol prekė bus sutvarkyta. Tai gali būti nepatogu, jei prekė yra būtina kasdieniam gyvenimui ar darbui.
- **Netikėtos papildomos išlaidos:** nors taisgarantija užtikrina nemokamą taisymą, vartotojui gali atsirasti papildomų išlaidų, pvz., susijusių su prekės pristatymu į servisą arba papildomų detalių pakeitimu, kurios nebūtų padengtos garantijos.
- **Nepatogumai dėl daikto netekimo:** jei prekė yra būtina kasdieniam naudojimui, jos netekimas taisymo laikotarpiu gali sukelti nepatogumų ar net finansinių nuostolių, jei vartotojas privalo įsigyti laikiną prekę ar pasinaudoti nuomos paslaugomis.
- **Galimi aptarnavimo ar taisymo kokybės klausimai:** kartais aptarnavimas arba taisymas gali būti nekokybiški arba neatitikti vartotojo lūkesčių. Tai gali sukelti papildomų nesklandumų ir reikalavimų, susijusių su prekės grąžinimu arba pataisymu.

10.1.2. Vartotojas keičia daiktą nauju, bet prekiautojas taiso/atnaujina trūkumų turinčią prekę

Praktikoje dauguma ES vartotojų (vidutiniškai **64 proc.**), pastebėję įsigytų prekių trūkumų **renkasi prekės pakeitimą nauja**¹³². Šis skaičius varijuoja tarp skirtingų prekių kategorijų, pvz., keitimą nauja preke vietoje taisymo renkasi 78 proc. vartotojų, įsigijusių avalynę ar drabužius, 68 proc. – išmaniuosius telefonus, 60 proc. šaldytuvus, 56 proc. medinius baldus ir 45 proc. įsigijusių automobilius¹³³.

Vartotojams pasirinkus keisti prekę nauja, nekokybiški produktai grąžinami prekiautojui ir **dažnai išmetami**. Šis nepageidaujamas rezultatas yra susijęs su tuo, kad vartotojai gali laisva valia pasirinkti tarp taisymo ir prekės keitimo į naują teisinės garantijos metu. Prekės keitimas nauja statistiškai vartotojams atrodo patrauklesnis pasirinkimas.

Gali būti kelios priežastys, kodėl vartotojai dažniau renkasi keisti prekę naują, o ne reikalauti pataisyti turimą¹³⁴:

- **Laiko trukmė:** taisymas gali užtrukti ilgiau nei prekės pakeitimas. Vartotojai gali būti linkę ieškoti greičiausio sprendimo, ypač jei numatoma ilgesnė prekės taisymo trukmė.
- **Nekokybiškas gaminys:** kartais vartotojai bijo, kad, jei prekė jau turi defektų, gali būti daugiau problemų ateityje. Todėl jie linkę rinktis visiškai naują prekę, tikėdamiesi, kad ji bus geresnės kokybės arba nekils tokių pačių problemų.
- **Pasitikėjimas prekybininku:** kai kurie vartotojai gali turėti abejonių dėl prekybininko ar gamintojo įsipareigojimų panaikinti trūkumą arba gali nepasitikėti, kad taisymas bus atliktas kokybiškai.

¹²⁹ Europos komisija, 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods.](#)

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ Ten pat.

¹³² Ten pat.

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ Ten pat.

- **Patogumas ir paprastumas:** kartais grąžinti prekę ir gauti naują gali būti paprasčiau nei ieškoti galimybės taisyti (baiminamasi, kad garantinio serviso taisymui paieškos užtruks ir reikės patirti nepatogumų ieškant tinkamiausio varianto).
- **Nepakankamas supratimas arba žinios:** vartotojai gali nežinoti arba neturėti pakankamai informacijos apie savo teises ir galimybes taisyti prekę, todėl lengviau ir suprantamiau gali atrodyti prekės keitimas.

Vartotojui atsisakius trūkumų turinčios prekės dažniausiai gamintojai, importuotojai ir prekiautojai tokias prekes išmeta, t.y. jos tampa atliekomis. Pasak EK, **58 proc. gamintojų ir 40 proc. mažmenininkų išmeta**, ir 33 proc. gamintojų ir 40 proc. mažmenininkų atnaujina ir perparduoda vartotojų sugrąžintas trūkumų turinčias prekes (prekių kategorija nenurodoma, tačiau bendra tyrimo apimtis – plataus vartojimo prekės)¹³⁵. Matoma, kad gamintojai ir importuotojai neišnaudoja visų galimybių atnaujinti prekes su minimaliais defektais. Lietuvoje turime įmonių, prekiaujančių atnaujintais telefonais, tačiau sunku patvirtinti, ar tai telefonai, kuriuos dėl defektų garantinio laikotarpio metu grąžino vartotojai, ar tai tiesiog iš verslo bei privačių vartotojų supirkti ir atnaujinti įrenginiai. **Siekiant nustatyti, kiek Lietuvoje teisinės garantijos galiojimo metu grąžintų telefonų yra atnaujinama ir perparduodama, reikėtų atlikti papildomą tyrimą.**

10.2. Taisymas pasibaigus teisinei garantijai

10.2.1. Savarankiškas taisymas

Vartotojams, kurie turi pakankamai žinių ir taisymo įgūdžių, arba priklauso bendruomenėms, kuriose šiais įgūdžiais dalijamasi, vienas iš būdų išsaugoti sugedusią prekę, yra pasitaisyti ją savarankiškai. Pasak Cedefop¹³⁶ **taisymo įgūdžiai bus vis svarbesni kuriant žiedinės ekonomikos modelius**. Manoma, kad gerėjant daiktų pataisomumui ir keičiantis vartotojų įpročiams, savarankiško taisymo veikla susigrąžins savo populiarumą. Visame pasaulyje, taip pat ir Europoje, sparčiai populiarėja „Taisymo kavinių“ (angl. *repair café*) bendruomenės, kurios suburia žmones, norinčius išmokti taisyti, rasti pagalbos siekiant susitaisyti daiktą, galinčius pasidalinti žiniomis, bei taisymui reikalingais įrankiais. ES statistika rodo, kad taisymo bendruomenių iniciatyvos gali prisidėti prie vartotojų galimybių taisyti sugedusius daiktus plėtos, bei turėti papildomų teigiamų socialinių efektų vietos bendruomenei.

Viena iš esminių kliūčių, su kuria susiduria savarankiškai EEĮ gaminius norintys taisyti asmenys yra techninės informacijos neprieinamumas. Pagal ES teisę EEĮ gamintojai neprivalo teikti techninės taisymui svarbios informacijos (pavyzdžiui, vadovų, schemų ir kitų techninių dokumentų) vartotojams, taip pat neprivalo aprūpinti vartotojų atsarginėmis dalimis. Ši informacija bei prieiga prie atsarginių dalių tiekimo yra pasiekiami profesionaliems taisytojams pagal konkrečios EEĮ prekių kategorijos ekologinio projektavimo reikalavimus¹³⁷. Taigi, nors vartotojas, įsigijęs prekę, tampa jos šeimininku ir turi visą teisę į nuosavybę, jo teisė į taisymą yra apribojama. Gamintojai techninės informacijos įslaptinimą motyvuoja prekės bei duomenų saugumo užtikrinimu ir komercinių verslo paslapčių išsaugojimu.

Nepaisant teisiškai neužtikrinamos teisės į savarankišką EEĮ taisymą, sugedusius daiktus taisyti norintys asmenys Europoje buriasi į vis populiarėjančias taisymo bendruomenes bei iniciatyvas. Kelios, populiarios iniciatyvos veikiančios Europoje:

¹³⁵ Europos komisija, 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods.](#)

¹³⁶ Cedefop, 2023. [Skills in transition: the way to 2035](#), Luxembourg: Publications Office.

¹³⁷ Kaip pavyzdį galima skaityti [buitinių indaplovių](#) ar [skalbyklių](#) ekologinio projektavimo reglamentus.

- „Taisymo kavinės“ (angl. **Repair café**). Tai bendruomenės susibūrimai, kuriuose dalijamasi įgūdžiais, įrankiais bei žiniomis. Taip pat tai socialinę vertę turintis susibūrimų formatas, kadangi natūraliai užsimezga socialiniai ryšiai, kurie jungia žmones iš skirtingų amžiaus, etninių grupių ir pan (angl. *DIT – Do it together*)¹³⁸.
- Taisymo entuziastų platforma „iFixit“, kurie nemokamai publikuoja įvairių gaminių taisymo vadovus, bei pardavinėja elektronikos taisymo įrankius. Taip vartotojams suteikiama pagalba savarankiškai pasitaisyti elektroninių prietaisų gedimus (angl. *DIY – Do it yourself*)¹³⁹.

Nors pasaulyje veikia daugiau nei 2500 taisymo kavių, Lietuvoje tokios nuolatinės iniciatyvos neturime. Antakalnio bendruomenės erdvė Miesto laboratorija 2021 m. rengė taisymo dirbtuvių ciklą Meistro virtuvė: sutaisyti, o ne išmesti. Dirbtuvių metu darnios bendruomenės centre vilniečiai galėjo susitaisyti daiktus su dviračių meistrų, juvelyrės, siuvėjos, kompiuterių meistro ir elektriko pagalba. Taip pat Lietuvoje veikia keletas panašių bendruomenės erdvių ar dirbtuvių, kur galima pasinaudoti taisymo įrankiais, ar įgyti tam tikrų taisymo įgūdžių:

- „DĖK’ui“ projektas „Atsinaujink“ dirbtuvės – tai savivaldybės daiktų mainymosi stotelėje įrengtos dirbtuvės, kuriose vyko atviros daiktų taisymo ir atnaujinimo, bei edukacinės veiklos.
- **Kūrybos kampas 360**, Kaune – tai socialinė iniciatyva, plėtojanti darnaus vartojimo ir antrinio dizaino idėjas. Šioje kūrybos erdvėje vietos gyventojai gali pasinaudoti taisymui skirtais įrankiais, dirbtuvių patalpomis, dalyvauti edukacijose, filmų peržiūrose ir kitaip įsitraukti į aplinkosauginę bei pilietinę veiklą¹⁴⁰.
- Vilniuje veikiančios „Padirbtuvės“¹⁴¹ vienija bendraminčius, kurie dirba su medžiu ir metalais. Tai dirbtuvės, kuriose už tam tikrą mokestį galima naudotis patalpomis, įrankiais, įranga ir dalintis patirtimi su bendruomene. „Padirbtuvės“ taip pat vykdo ir projektinę veiklą, susijusią su profesinių gamybos įgūdžių mokymu.

10.2.2. Komerčinis taisymas

Taisymas pas specialistus vartotojo lėšomis yra siejamas su daugybe kliūčių, kurios mažina taisymo patrauklumą. EK vartotojų įpročių tyrimas rodo, kad praktikoje didelė dalis vartotojų yra linkę pakeisti sugedusias prekes naujomis, nors šie gaminiai potencialiai **galėtų būti naudojami dvigubai ilgiau**, pavyzdžiui **išmanieji telefonai vidutiniškai keičiami po 1.7 metų naudojimo, kai suprojektuota gaminio tarnavimo trukmė yra 7 m.** Televizoriai keičiami po 7 iš 22 suprojektuotų tarnavimo metų, šaldytuvai po 10 iš 20 metų, nešiojami kompiuteriai – 4 iš 7 metų, striukės – 1 iš 4 metų, batai – 3 iš 5 metų, mediniai baldai – 11.5 iš 18 metų¹⁴².

Praktiškai kiekvieną taisymo atvejį lydi tam tikri nepatogumai: reikia surasti kompetentingą taisytoją, nuvežti gaminį į taisymo dirbtuvę arba susitarti dėl apsilankymo namuose, laukti, kol gaminys bus sutaisytas (tai kelia daug nepatogumų kai taisomos kasdienio naudojimo prekės). Be to, taisant kartais kyla neaiškumų dėl galutinės paslaugos kainos ir baiminamasi, kad teks mokėti daugiau, nei tikėtasi, jei patikrinus defektą paaiškės, kad jis sudėtingesnis ir brangesnis¹⁴³. Vartotojai taip pat nerimauja, kad pataisius prekę tas pats defektas gali vėl atsirasti¹⁴⁴. Taigi, net ir tais atvejais, kai **taisymas** yra techniškai įmanomas ir ekonomiškai įperkamas, jis **bus atliktas tik tada, jei vartotojas nuspręs įsipareigoti taisyti prekę ir imsis veiksmų tai padaryti**. Kadangi didžioji dalis prekių defektų ir gedimų

¹³⁸ [Repair Cafe](#).

¹³⁹ [iFixit](#).

¹⁴⁰ [Kūrybos kampas 360](#).

¹⁴¹ [Padirbtuvės](#).

¹⁴² Europos komisija, 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods](#).

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ Ten pat.

atsiranda jau pasibaigus teisinei garantijai, **svarbu skatinti vartotojų įprotį taisyti**, siekiant tvaresnio vartojimo ir palankaus poveikio aplinkai.

Esminiai komercinio taisyso (pasibaigus garantiniam laikotarpiui) iššūkiai žvelgiant iš vartotojo perspektyvos yra taisyso kaina, nepasitikėjimas taisyso, bei taisyso paslaugų pasiekiamumas. Plačiau apie šiuos iššūkius galima skaityti skyrelyje „Kas žinoma apie taisyso kliūtis Lietuvoje?“

Lietuvoje komercinio taisyso srityje dominuoja smulkūs verslai, kuriuos vartotojai gali rasti įvairiuose skelbimų portaluose, kaip [Skelbiu.lt](#), [Paslaugos.lt](#), [Versliukai.lt](#). Vieningos taisyso paslaugas teikiančius verslus vienijančios internetinės platformos Lietuvoje nėra, tačiau Teisės taisyti direktyvos pasiūlyme numatoma sukurti Europos taisyso platformą, kur kiekviena šalis narė turės savo nacionalinę sekciją.

10.2.3. Vartotojas perleidžia/parduoda daiktą atnaujintojui

Suinteresuotų šalių teigimu, vartotojai Lietuvoje apskritai dar nėra linkę perleisti savo nenaudojamų daiktų atnaujintojams: dažnai daiktai užsilieka vartotojų namuose ir patenka į atnaujintojų rankas jau morališkai pasenę. **Vartotojai dažnai net nežino apie galimybes atiduoti ar net parduoti savo nenaudojamus daiktus**, nors egzistuoja tiek drabužių, tiek EEĮ atnaujintojų, kurie veikia komiso principu.

Reprezentatyvi Vilmorus atlikta Lietuvos gyventojų apklausa apie produktų pakartotinį naudojimą parodė, kad 40,5 proc. lietuvių mainosi drabužiais su draugais ar šeimos nariais ir 12,7 proc. įsigyja dėvėtų drabužių naudodamiesi mainų platformomis, tačiau pvz., smulkia IT ir telekomunikacine įranga mainosi 18,2 proc. gyventojų ir tik 5,4 proc. įsigyja jų per mainų platformas¹⁴⁵. Iš tyrimo duomenų galima daryti išvadą, kad **nors lietuviai yra pratę pakartotinai naudoti drabužius, avalynę, tekstilės gaminius, naudota elektronika kol kas naudojasi pasyviau.**

Elektronikos atnaujinimo galimybės

Iš interviu su šio projekto suinteresuotomis šalimis atrodo, kad Lietuvoje elektronikos atnaujinimo veikla nėra iki galo suprantama vartotojų, todėl didelę dalį energijos ir **resursų elektronikos atnaujintojai skiria vartotojų švietimui.**

Kitas iššūkis su kuriuo susiduria elektronikos atnaujintojai – tai **geros būklės, atnaujinimui tinkamų daiktų supirkimas**. Vartotojų atnešama elektronika atnaujintojams, dažnai būna prastos būklės ir tinka tik atsarginių dalių naudojimui. Atnaujintojams dažnai paprasčiau užmegzti partnerystes su verslais ar institucijomis. Tai ypač aktualu elektronikos atnaujintojams, kadangi įmonės ir institucijos reguliariai atnaujina savo elektroninę įrangą, o seną – nurašo ir likviduoja.

Lietuvoje prekyba atnaujinta elektronika dar nėra taip plačiai išsivysčiusi, kaip ES. Turint galvoje, kad susidomėjimas atnaujintais telefonais Europoje kasmet auga, mobiliųjų telefonų atnaujinimas yra menkai išnaudojama verslo plėtros galimybė Lietuvoje. **Viena iš šio verslo plėtrą stabdančių aplinkybių** per interviu su suinteresuotomis šalimis buvo įvardinta **neišnaudojama galimybė taikyti maržos PVM schemą perparduodant naudotas prekes**¹⁴⁶, kuria pasinaudojus prekyautojas, nupirkęs naudotą prekę be PVM (pvz., iš fizinio asmens), perparduodamas ją gali PVM taikyti tik maržai, o ne visai prekės kainai. Tai gali reikšmingai sumažinti perparduodamos prekės kainą, padidinti naudotų prekių patrauklumą vartotojams ir sudaryti sąlygas Lietuvos atnaujintojams konkuruoti su tarptautiniais atnaujintojais.

Esminė problema dėl elektronikos atnaujinimo pasibaigus garantiniam laikotarpiui (superkant iš verslų). Elektros ir elektroninė įranga (EEĮ) į atnaujintojų rankas turi patekti dar prieš ją oficialiai nurašant, kadangi nurašytą, t.y. jau atliekomis laikomą įrangą tvarkyti gali tik atliekų tvarkytojo licenciją turinčios įmonės. Todėl **atnaujintojams svarbu supirkti įrangą dar prieš įmonei ją nurašant**. Taigi atnaujintojų verslams svarbu šviesti savo partnerius, siekiant paskatinti įmones, norinčias likviduoti savo turimą EEĮ, atsižvelgti į tvarumo prioritetus ir pirmiausia pabandyti

¹⁴⁵ Vilmorus, 2022. [Produktų pakartotinis naudojimas](#), paimta iš Aplinkos apsaugos agentūra.

¹⁴⁶ Valstybinė mokesčių inspekcija, [Naudotų prekių, meno kūrinių, kolekcinų ir antikvarinių daiktų apmokestinimo maržos schema \(106–110 str.\)](#).

EEĮ perleisti ar parduoti atnaujintojams. Įvairūs atnaujintojų verslo modeliai gali pasiūlyti ir atnaujinti turimą įrangą, taip pratęsiant jos naudojimo trukmę, arba keisti nurašomą įrangą atnaujinta.

Elektronikos likvidavimo proceso spragos. Ne visos įmonės ar institucijos yra linkusios likviduojamą EEĮ įrangą parduoti atnaujintojams, dėl su šia veikla susijusio šešėlio. Iš interviu su suinteresuotomis šalimis žinoma, kad likviduojant nusidėvėjusią EEĮ galima išnaudoti tam tikras spragas reguliavime, kadangi atliekų tvarkytojai priima jau nurašytas atliekas, kurios dokumentuose skaičiuojamos kilogramais. Tai reiškia, kad tarp įrangos nurašymo (kai nurašomi konkretūs daiktai, nurodomi jų modeliai, serijų numeriai ir kita identifikacinė informacija) ir šios įrangos likvidavimo (kai atliekų tvarkytojai priima pasvertas EEĮ atliekas, o ne atskirus įrenginius) atsiranda spraga, kai nebėra tikrinamas atitikimas. Netikrinamas atitikimas reiškia, kad subjektai, nurašę dar veikiančią nusidėvėjusią įrangą gali nusavinti ir vietoje jos likviduoti kitas tos pačios rūšies atliekas. Ši spraga įrangos nurašymo ir likvidavimo tvarkoje potencialiai sudaro sąlygas netvariam ir neteisėtam elgesiui, o taip pat sumažina atnaujintojų patrauklumą įrangą nesąžiningai nurašančioms įmonėms.

Valstybinių institucijų EEĮ nurašymas ir likvidavimas. Naudotos EEĮ supirkimas iš valstybinių įstaigų taip pat siejamas su panašiomis problemomis. LR valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas numato nereikalingo arba netinkamo (negalimo) naudoti valstybės ir savivaldybių turto panaudojimo ir nurašymo tvarką, kurioje įvardijami turto panaudojimo būdai¹⁴⁷. Turtas gali būti pripažintas nereikalingu arba netinkamu naudoti, jei yra netinkamas panaudoti nė vienu iš minėtame įstatyme numatytų būdų, kai „jis fiziškai (visiškai prarado praktinę ir prekinę vertę) arba funkciškai (technologiskai) nusidėvėjo“¹⁴⁸. Iš interviu su suinteresuotomis šalimis žinoma, kad nesant konkrečios įpareigojančios tvarkos valstybės turto panaudojimui, lieka galimybė neteisėtai nurašyti valstybės turtą, įvertinant jį kaip fiziškai arba funkciškai nusidėvėjusį, nepaisant to, kad iš tiesų rinkoje šis turtas dar būtų galėjęs būti nupirktas ar panaudotas. Tam galėtų būti išnaudojamos valstybės bei savivaldybių turto pardavimo aukcionuose galimybės (pvz., naudojantis elektroninėmis paslaugomis kaip evarzytines.lt), kurios šiuo metu nėra išnaudojamos pilna apimtimi.

LR turto valdymo įstatyme¹⁴⁹ numatoma galimybė valstybės turtą patikėjimo teise ar pagal panaudos sutartį perduoti kitoms biudžetinėms, viešosioms įstaigoms, asociacijoms, socialinėms įmonėms, politinėms partijoms, profesinėms sąjungoms ir kt. Suinteresuotųjų šalių teigimu, Lietuvos viešajame sektoriuje nėra įsitvirtinusi tokia dalijimosi kultūra ir todėl ne visuomet efektyviai realizuojamas valstybės turtas. Čia matoma galimybė taupyti valstybės resursus ir viešosiose įstaigose keičiant EEĮ, ją leisti atnaujinti patikimiems atnaujintojams, ir perleisti kitoms įstaigoms. Sėkmingai pagal panašius modelius veikiančių iniciatyvų pavyzdžių galime rasti Ispanijoje¹⁵⁰, Škotijoje¹⁵¹, Jungtinėje Karalystėje¹⁵², Jungtinėse Amerikos Valstijose^{153 154}.

Baldų, drabužių, avalynės ir tekstilės atnaujinimas

Verslai atnaujinantys baldus, drabužius, avalynę ir tekstilės gaminius susiduria su šiek tiek kitokia problematika. Dėl greitosios mados ir pigių bei nekokybiškų medžiagų, naudojamų minėtų daiktų kategorijų gamybai, gauti kokybiškų ir atnaujinimui tinkamų daiktų šio verslo atstovams gali būti ganėtinai sudėtinga. Atnaujintojai teigia gaunantys

¹⁴⁷ [LR valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo Nr. VIII-729 pakeitimo įstatymas](#)

¹⁴⁸ [LR Vyriausybės nutarimas dėl Pripažinto nereikalingu arba netinkamu \(negalimu\) naudoti valstybės ir savivaldybių turto nurašymo, išardymo ir likvidavimo tvarkos aprašo.](#)

¹⁴⁹ [LR valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo Nr. VIII-729 pakeitimo įstatymas](#)

¹⁵⁰ Europos komisija, [Personal computers new equipments.](#)

¹⁵¹ [Reusingit.](#)

¹⁵² [ITreuse.](#)

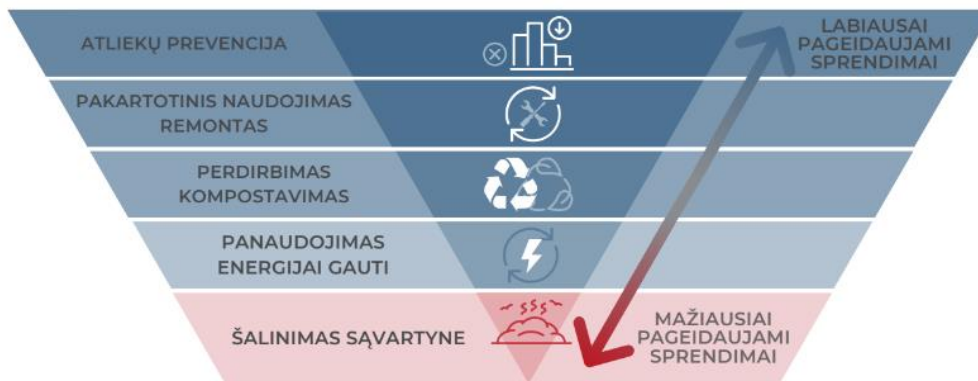
¹⁵³ [PCs for people.](#)

¹⁵⁴ [Powerhouse recycling.](#)

daiktus, kuriuos atnaujinti yra praktiškai neįmanoma, arba kaštai yra neproporcingai dideli ir rezultatas netenkinantis. Atnaujinti prastos kokybės daiktą nėra nei ekonominės, nei kitokios prasmės. Taigi atnaujinimui yra tinkami kokybiškai pagaminti daiktai, kurie dar nėra visiškai nusidėvėję. Tokių daiktų surinkimas taip pat tampa iššūkiu, kadangi daiktai jautrūs drėgmei, turi būti surenkami sausi, atrenkami ir išrūšiuojami. Kitas iššūkis yra tokio verslo išlaikymas, kadangi patys daiktai yra mažesnės vertės (nei EEJ kategorijos gaminiai) – būtina užtikrinti vartotojų srautą. Taigi šiems atnaujintojams yra labai svarbu būti matomiems, svarbu vartotojų išprusimas tvarumo temoje ir vartotojų tvaresnės elgsenos skatinimas.

Lietuvoje yra nemažai prekybos tinklų, kurie prisideda prie sauso tekstilės surinkimo skatinimo savo prekybos vietose, siūlydami vartotojams įvairaus dydžio nuolaidas už atneštą tekstilę. Ko gero didžiausias žiedinės tekstilės ekonomikos verslas, plėtojantis tokias partnerystes su drabužių prekyviais yra „Textale“, kurie surinktus drabužius taiso, atnaujina, kuria antrinio dizaino gaminius, juos perparduoda, o taip pat dalį drabužių paaukoja socialiai pažeidžiamoms žmonių grupėms.

10.3. Taisyimas atliekų tvarkymo etape

Paveikslas 19. Atliekų prevencijos hierarchijos piramidė
Šaltinis: LRATCA

Paskutinė galimybė taisyti daiktą ir taip išsaugoti jo vertę yra jau atliekų tvarkymo etape, kai atlieka tapęs daiktas taisyamas, siekiant paruošti naudoti pakartotinai.

Atliekos statusą daiktas įgyja savininkui jo atsisakius, t.y. išmetus. Atliekomis tapę daiktai gali būti tvarkomi tik atliekų tvarkytojų, o pastarieji turėtų tvarkyti atliekas sekdami atliekų tvarkymo prioritetų hierarchija. Kaip

išsidėlioja atliekų tvarkymo prioritetai atvaizduota Paveikslas 19.

10.3.1. Kliūtys, trukdančios taisyti daiktus atliekų tvarkymo etape

Ruošimas naudoti pakartotinai Lietuvoje yra neišvystyta praktika ir yra vos keletą tokios veiklos pavyzdžių. Remiantis autorių atliktais individualiais interviu su atliekų tvarkymo sistemos dalyviais Lietuvoje (2023.10.01–2023.12.01) **įvardintos esminės problemos ir sunkumai, vykdant ruošimo pakartotinai naudoti daiktus atliekų etape veiklą:**

- Teisinis daiktų, o ypač elektros ir elektroninės įrangos (EEJ) paruošimo naudoti pakartotinai reguliavimas Lietuvoje yra klaidinantis, neaiškus, neišbaigtas.
- Būtina turėti atliekų tvarkytojo licenciją.
- Nėra parengtų reikalavimų, kurie padėtų nustatyti EEJ, baldų, tekstilės netinkamumą naudoti.
- Nėra aiškus ir išbaigtas atliekų nelaikymo atliekomis procesas skirtingoms atliekų grupėms.
- Elektros ir elektroninės įrangos gamintojams ir importuotojams keliamos atliekų tvarkymo užduotys neskatina laikytis atliekų tvarkymo hierarchijos prioritetų, kadangi formuojama bendra 65 procentų (skaičiuojamų nuo praėjusiais metais į rinką pateiktų prekių kiekio) perdirbimo **arba** paruošimo naudoti pakartotinai užduotis.
- LR atliekų tvarkymą reguliuojančiuose dokumentuose konkrečiai nėra apibrėžiama, kokį statusą turėtų įgyti atliekų tvarkytojas norintis pateikti rinkai daiktus, kurie buvo paruošti naudoti pakartotinai. Atliekų tvarkytojai baiminasi, kad dėl tiksliai neišaiškintos tvarkos ir skirtingų teisės aktų interpretacijų, gali kilti nesusipratimų

norint perparduoti sutaisytus daiktus ir reikalaujama registruotis gamintoju importuotoju (kas sukeltų interesų konfliktą).

- Dėl nepakankamai detaliai išaiškintos atliekų nebelaikymo atliekomis tvarkos, nėra iki galo aišku, kada atliekų tvarkytojai gali teisėtai perleisti atliekas taisytojams ir atnaujintojams. Kadangi tik atliekų tvarkytojai gali tvarkyti atliekas, prieš perduodant atliekas taisytojams, jos turėtų būti nebelaikomos atliekomis, tačiau tokiu atveju atliekų tvarkytojas perduoda galimai saugumo reikalavimų neatitinkantį daiktą ir taip galimai pažeidžia atliekų tvarkymo įstatymą.
- Lietuvoje nėra patvirtintos paruošimo naudoti pakartotinai tvarkos, kuria vadovaujantis atliekų tvarkytojai galėtų vykdyti šią veiklą. Šiuo metu atliekų tvarkytojai vadovaujasi tarptautinių standartų (EN 50614:2020¹⁵⁵, EN 50625-1:2014¹⁵⁶) numatytais procesais, arba patys apsirašo vidines tvarkas.
- Baiminamasi nevienodo inspektorių ir veiklos vertinimo. Jei atsižvelgtume į valstybės strateginius tikslus ir žiedinės ekonomikos bei atliekų prevencijos hierarchiją, nenaudojami daiktai pirmiausia turėtų būti taisomi, atnaujinami, ruošiami naudoti pakartotinai ir tik nesant tam galimybės – perdirbami. Šiuo metu Lietuvoje didžioji dalis EEJ patekusi pas atliekų tvarkytojus yra perdirbama, nepaisant to, kad ir patys atliekų tvarkytojai išreiškia palankumą paruošimui naudoti pakartotinai, ir mieliau rinktųsi laikytis atliekų tvarkymo hierarchijos prioritetų. Tačiau dėl aukštų veiklos kokybės standartų taikomų atliekų tvarkytojams ir dažnų inspekcijų ir veiklos patikrų, atliekų tvarkytojai nesiryžta imtis prioritetų hierarchijoje pirmenybę turinčios atliekų paruošimo naudoti pakartotinai veiklos. Šios veiklos procesai teisės aktuose aprašyti nepakankamai aiškiai, o vieningi teisės aktų išaiškinimai nėra pateikiami, dėl ko baiminamasi nevienodo inspektorių ir institucijų veiklos vertinimo.

10.3.2. Gerosios Lietuvos praktikos, kai daiktai taisomi atliekų tvarkymo etape

Nepaisant sunkumų, susijusių su teisiniu paruošimo naudoti pakartotinai veiklos reglamentavimu, Lietuvoje pavyko rasti keletą šią veiklą vykdančių subjektų. Turime gerosios praktikos pavyzdžių Alytaus regioniniame atliekų tvarkymo centre, kur veikia paruošimo naudoti pakartotinai centras „TikoTiks“¹⁵⁷. Taip pat konkrečiai EEJ atliekas pagal tarptautinio EN 50625 standarto reikalavimus pakartotiniam naudojimui ruošia UAB „Tvarumo nauda“¹⁵⁸. Be pozityvaus poveikio aplinkai, resursų taupymo ir prisidėjimo prie valstybinių ir tarptautinių įsipareigojimų vykdymo, paruošimas daiktus naudoti pakartotinai yra didžiulę socialinę naudą teikianti veikla. Tiek „TikoTiks“, tiek „Tvarumo nauda“ mato save kaip įmones, veikiančias su socialine misija. Atnaujintus ir antram gyvenimui prikeltus daiktus mažesnes pajamas gaunantys žmonės ar asmenys iš socialiai jautrių sluoksnių gali įsigyti prieinamomis kainomis. Paruošimo naudoti pakartotinai centrų kuriama pridėtinė socialinė-ekonominė vertė, taip pat yra sukuriama žiedinės ekonomikos darbo vietos taisytojams, rūšiotojams ir pan.

11. Suinteresuotosios šalys, susijusios su taisymu

Pagrindinės taisymo sektoriaus suinteresuotųjų šalių grupės gali būti skirstomos į keturias esmines grupes, susijusias su:

- Rinkos ir techninės sąlygomis
- Kokybe ir našumu
- Taisymo paslaugų pasiūla

¹⁵⁵ EN 50614:2020 (MAIN), [Requirements for the preparing for re-use of waste electrical and electronic equipment.](#)

¹⁵⁶ EN 50625-1:2014 (MAIN), [Collection, logistics & Treatment requirements for WEEE - Part 1: General treatment requirements.](#)

¹⁵⁷ [Tiko Tiks.](#)

¹⁵⁸ [Tvarumo nauda.](#)

- Taisymo paslaugų paklausa

Suinteresuotųjų šalių pasiskirstymas šiose grupėse pateikiamas Paveikslas 20. Šiame paveiksle pateikiami tiesiogiai su taisymo veikla susiję veikėjai, tačiau egzistuoja ir daugiau, netiesiogiai su taisymo veikla susijusių suinteresuotųjų šalių, kurios į paveikslą nėra įtrauktos. Pavyzdžiui, plėtojant daiktų paruošimą naudoti pakartotinai per atliekų tvarkymo sistemos veiklą, prie suinteresuotųjų šalių būtų galima priskirti socialiai pažeidžiamas grupes, kadangi tokia veikla užsiimančios įmonės dažnai vykdo ir socialines misijas, teikia paramą, vykdo įvairias akcijas. Taip pat socialiai jautrių grupių atstovai gali būti įtraukti ir į pačią taisymo veiklą, suteikiant mokymus, įdarbinant paruošimo pakartotiniam naudojimui centruose ir pan.

Paveikslas 20. Pagrindinės taisymo sektoriaus suinteresuotųjų šalių grupės
Šaltinis: Europos aplinkos agentūra, pagal Lietuvos kontekstą papildyta tyrimo autorių

11.1. Institucijų funkcijos

Institucija/atsakingi asmenys	Atsakomybė
Aplinkos ministerija	<ul style="list-style-type: none"> • Koordinuoja Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 metų gairių įgyvendinimą ir vykdo įgyvendinimo stebėseną. • Reglamentuoja ir administruoja visų atliekų tvarkymą, kontroliuoja nustatytų reikalavimų ir užduočių įgyvendinimą. • Koordinuoja kitų valstybės ir savivaldybių institucijų veiklą atliekų tvarkymo srityje, ieško papildomų finansavimo šaltinių valstybės bei savivaldybių institucijų parengtiems atliekų tvarkymo projektams finansuoti. • Atsakinga už Valstybinio atliekų prevencijos plano įgyvendinimo koordinavimą ir stebėseną. • Koordinuoja darnaus vystymosi tikslų (toliau – DVT) įtraukimą į nacionalines plėtros programas, atlieka DVT principų įgyvendinimo pažangos rodiklių stebėseną, teikia ekspertinę pagalbą kitoms ministerijoms, skatina institucijų

	<p>bendradarbiavimą DVT principų įgyvendinimo klausimais, siekdami skatinti elgsenos ir požiūrio pokyčius viešojo sektoriaus institucijose.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Atsakingas strateginio valdymo sistemos dalyvis, siekiant įgyvendinti NPP 2021-2030 numatytus strateginius uždavinius: <ul style="list-style-type: none"> ○ 6.10.1. Komunalinių atliekų, tenkančių vienam gyventojui, kiekio (kg/m.) išlaikymas <100 proc. (palyginti su ES vidurkiu); ○ 6.10.2. Sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų dalies sumažinimas iki 5 proc.; ○ 6.10.3. Paruoštų pakartotinai naudoti ir perdirbtų komunalinių atliekų dalį padidinti iki 60 proc.; ○ 6.10.4. Atliekų sektoriuje išmetamo šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekio sumažinimas 65 proc, palyginti su 2005 m. išmestu kiekiu.
Aplinkos ministras	Kai atliekų nebelaikymo atliekomis kriterijai atskiriems atliekų srautams nenustatyti Europos Sąjungos teisės aktuose, atliekų nebelaikymo atliekomis kriterijus atskiriems atliekų srautams gali nustatyti aplinkos ministras, vadovaudamasis LR Atliekų tvarkymo įstatyme nurodytomis sąlygomis.
Aplinkos apsaugos departamentas	Vertina produktų atitiktį atliekų nebelaikymo atliekomis kriterijams ir sąlygoms, priima sprendimą produktus laikyti atliekomis, jei jie neatitinka Taisyklėse nurodytų teisės aktuose nustatytų reikalavimų ¹⁵⁹ .
Aplinkos apsaugos agentūra	<ul style="list-style-type: none"> • Atliekų tvarkymo licencijavimas. • Gamintojų ir importuotojų organizacijų vykdomos gaminių ir (ar) pakuočių atliekų tvarkymo veiklos organizavimo licencijavimas. • Atliekų apskaita. • Taršos prevencija.
Ekonomikos ir inovacijų ministerija	<ul style="list-style-type: none"> • Rengia ir tvirtina priemones, skatinančias atliekų prevenciją, taip pat skatinančias mažinti gamyboje susidarantių atliekų kiekį, diegti mažaatliekes technologijas, kurti rinkas iš antrinių žaliavų pagamintiems produktams; koordinuoja šių priemonių įgyvendinimą. • Koordinuoja pramonės įmonių veiksmus diegiant jų gamyboje susidarantių atliekų tvarkymo pajėgumus. • Atsakingas strateginio valdymo sistemos dalyvis, siekiant įgyvendinti Nacionaliniame pažangos plane 2021-2030 m. numatytus strateginius uždavinius: <ul style="list-style-type: none"> ○ 1.10. padidinti išteklių produktyvumą iki 1,5 eur/kg; ○ 1.4.1. padidinti antrinių žaliavų panaudojimo (žiediškumo) indeksą iki ES vidurkio.
Teisingumo ministerija	<ul style="list-style-type: none"> • Atsakinga už Teisės taisyti direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę. • Formuoja valstybinę vartotojų teisių apsaugos politiką.
Savivaldybės	<ul style="list-style-type: none"> • Atsakingos už Valstybiniame atliekų prevencijos plane joms nustatytų užduočių vykdymą. • Organizuoja komunalinių atliekų tvarkymo sistemas, būtinas jų teritorijose susidarantioms komunalinėms atliekoms tvarkyti, užtikrina tų sistemų funkcionavimą, organizuoja šiukšlių ir atliekų, kurių turėtojo nustatyti

¹⁵⁹ [Atliekų tvarkymo taisyklės](#), 15 sk. 115⁴ pt.

	neįmanoma arba kuris neegzistuoja, tvarkymą ir administruoja komunalinių atliekų tvarkymo paslaugos teikimą.
Regionų plėtros tarybos ir (ar) savivaldybė, ir (ar) savivaldybės tarybos pavedimu komunalinių atliekų tvarkymo sistemos administratorius	Regioniniuose atliekų prevencijos ir tvarkymo planuose numatomos priemonės, užtikrinančios Nacionaliniame pažangos plane nustatytą strateginių atliekų prevencijos ir tvarkymo tikslų ir pažangos uždavinių, Valstybiniame atliekų prevencijos ir tvarkymo plane nustatytą uždavinių įgyvendinimą. Šios šalys numato priemones ir uždavinius į sąvartynus vežamų biologiškai skaidžių atliekų kiekiui mažinti ir priemonės, užtikrinančios, kad sąvartynuose nebūtų šalinamos perdirbti ar kitaip panaudoti tinkamos atliekos ¹⁶⁰ .
Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba	<ul style="list-style-type: none"> • Įgyvendina valstybinę vartotojų teisių apsaugos politiką. • Koordinuoja vartotojų švietimą ir verslininkų informavimą. • Užtikrina vartotojų teisę įsigyti saugius produktus. • Gina vartotojų interesus.

12. Svarbiausi dokumentai

Šiame skyriuje identifikuojami svarbiausi tarptautiniai ir Lietuvos Respublikos dokumentai, kuriuose yra įvardinami su tvarumu ir tvariu vartojimu susiję tikslai bei priemonės. Norint aiškiau suvokti šių dokumentų visumą, jie yra paskirstyti į kategorijas pagal tai ar jie yra įpareigojantys ar strateginiai, tarptautiniai ar Lietuvos Respublikos.

Tarptautiniai strateginiai dokumentai	Strateginiai LR dokumentai
Europos žaliasis kursas, 2019	Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 m. veiksmų plano projektas
Naujas ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas, 2020	Nacionalinis pažangos planas 2021-2030 m.
EK-EBPO Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis, 2023	Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis 2021
ES tvarios ir žiedinės tekstilės strategija (ruošama)	Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė
Įpareigojantys tarptautiniai dokumentai	Įpareigojantys LR dokumentai
Ekologinio projektavimo direktyva	LR Civilinis kodeksas
Atliekų direktyva 2008/98/EB	Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas
Direktyva (ES) 2018/851, kuria iš dalies keičiama ankstesnė direktyva	LR Atliekų tvarkymo įstatymas
Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyva 2012/19/ES 161	LR produktų saugos įstatymas

¹⁶⁰ LR Seimas, [LR atliekų tvarkymo įstatymas](#), 27str, 5pt.

¹⁶¹ Europos parlamento ir tarybos [direktyva dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų 2012/19/EU](#)

Prekių pirkimo – pardavimo direktyva	Atliekų tvarkymo taisyklės
Vartotojų teisių direktyva	LR vyriausybės nutarimas dėl Banko garantijos, laidavimo sutarties bei kitų sutarčių, įrodančių, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas, sudarymo ir vykdymo, lėšų, gautų pagal šias sutartis, kaupimo, naudojimo ir grąžinimo taisyklių ir elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduočių patvirtinimo
Teisės taisyti direktyva (ruošama)	Įsakymas dėl Regioninių ir savivaldybių atliekų prevencijos ir tvarkymo planų sudėties ir turinio, rengimo ir skelbimo reikalavimų patvirtinimo
Vartotojų įgalinimo dėl žaliosios pertvarkos direktyva (ruošama)	LR aplinkos ministro įsakymas dėl turinčių teisę išrašyti gaminių ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančius dokumentus atliekų tvarkytojų sąrašo sudarymo tvarkos aprašo patvirtinimo
Ekologinio tvarių produktų projektavimo reglamentas (ruošiamas)	

12.1. Strateginiai ES dokumentai

Apžvelgiami strateginiai ES dokumentai, kuriuose keliami tvarumo, tvaraus vartojimo ir perėjimo prie žiedinės ekonomikos siekiai. Siekiama situacija iš strateginių dokumentų yra gretinama su realia dabartine situacija.

Dokumentas	Siekis	Dabartinė situacija	Laikotarpis
Europos žaliasis kursas, 2019	ES neutralizuoti poveikį klimatui ir atsieti ekonomikos augimą nuo išteklių naudojimo. Norint sukurti poveikį klimatui neutralizuojančią žiedinę ekonomiką, reikės visapusiškai mobilizuoti pramonę. Pramonės sektoriui ir visoms vertės grandinėms pertvarkyti reikalingi 25 metai – visa karta. Kad būtų pasirengta 2050-iesiems, priimti sprendimus ir imtis veiksmų reikia per ateinančius penkerius metus.	Žemės planeta tėra viena, tačiau šiuo metu žmonija gamtą naudoja 1,75 karto greičiau, nei gali atsinaujinti mūsų planetos biologinis pajėgumas. Tai prilygsta 1,75 Žemės išteklių naudojimui ¹⁶² . JTO duomenimis iki 2050 m. pasaulio vartojimas bus tokio masto, tarsi planetos būtų trys ¹⁶³ .	Iki 2050 m.
Naujas ES žiedinės ekonomikos	EK tvarios tekstilės vizija siekia, kad: <ul style="list-style-type: none"> visi ES rinkai pateikiami tekstilės gaminiai būtų patvarūs, pataisomi ir perdirbami, daugiausia pagaminti iš perdirbtų pluoštų, 	Tekstilės gaminiai yra ketvirtoje vietoje pagal pirminių žaliavų ir vandens naudojimo mastą (po maisto, būsto ir transporto), ir	Iki 2030 m.

¹⁶² Earth Overshoot Day, 2023. [How many Earths? How many countries?](#)

¹⁶³ Jungtinės tautos, [Goal 12: Ensure sustainable consumption and production patterns.](#)

veiksmų planas, 2020; ES tvarios ir žiedinės tekstilės ekonomikos strategija, 2022	be pavojingų medžiagų, pagaminti laikantis socialinių teisių ir aplinkosaugos reikalavimų. <ul style="list-style-type: none"> • „Greita mada išėjo iš mados“, o vartotojai ilgiau naudosis aukštos kokybės tekstilės gaminiams už prieinamą kainą. • Plačiai prieinamos pelningos pakartotinio naudojimo ir taisymo paslaugos. • Gamintojai prisiima atsakomybę už savo gaminius visoje vertės grandinėje, turi pakankamai perdirbimo pajėgumų, minimaliai degina ir šalina į sąvartynus ¹⁶⁴. 	penktoje pagal išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį. Apskaičiuota, kad į naujus tekstilės gaminius perdirbama mažiau nei 1 proc. visų pasaulio tekstilės gaminių ¹⁶⁵ .	
EK - EBPO Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis	Sąvartynuose šalinamų atliekų kiekį sumažinti iki 5 proc. Tai padidintų Lietuvos ekologinių inovacijų indeksą nuo 88 (2021 m.) iki 133 balų (2030 m.) ¹⁶⁶ .	2019 m. sąvartynuose šalinamas atliekų kiekis siekė 21,5 proc.	Iki 2030 m.

12.2. Įpareigojantys tarptautiniai dokumentai

Įvardinami ES reglamentai ir direktyvos, kurie įpareigoja šalis nars laikytis juose nurodytų reikalavimų, prioritetų, taisyklių bei priemonių, susijusių su daiktų paruošimu naudoti pakartotinai, pakartotiniu naudojimu, daiktų ilgaamžiškumo užtikrinimu bei atliekų prevencija.

Dokumentas	Užduotis	Dabartinė situacija
Ekologinio dizaino reglamentas dėl tvarių produktų (ESPR)	Remiantis šiuo reglamentu, bus galima nustatyti įvairius reikalavimus, įskaitant: <ul style="list-style-type: none"> • produkto ilgaamžiškumą, pakartotinio naudojimo, atnaujinimo ir taisymo galimybes • nežiedinių medžiagų buvimą • energijos ir išteklių naudojimo efektyvumą • perdirbtą produkto dalį • pakartotinę gamybą ir perdirbimą • anglies dioksido ir aplinkosauginį pėdsaką • informacijos reikalavimus, įskaitant skaitmeninį gaminio pasą. 	Dabartinė Ekologinio projektavimo direktyva 2009/125/EB jau seniai duoda naudos įmonėms, vartotojams ir aplinkai. Vien 2021 m. dėl dabartinių ekologinio projektavimo priemonių, apimančių 31 gaminių grupę, poveikio ES vartotojai sutaupė 120 mlrd. eurų išlaidų energijai ir dėl jų į taikymo sritį patekę gaminiai per metus suvartojo 10 proc. mažiau energijos ¹⁶⁷ .

¹⁶⁴ Europos komisija, 2022. [ES tvarios ir žiedinės tekstilės ekonomikos strategija](#).

¹⁶⁵ Europos Komisija, 2020. [Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, kuriuo siekiama švaresnės ir konkuresnės Europos](#).

¹⁶⁶ EK ir EBPO, 2023. [Lithuania's High Impact Action: Roadmap for Lithuania's Industrial Transition to a Circular Economy, In-depth assessment](#).

¹⁶⁷ Ekologinio projektavimo reglamentas, 2022. [Ecodesign for sustainable products regulation](#).

	Pagal šį reglamentą bus galima nustatyti veiksmingumo ir informacijos reikalavimus beveik visų kategorijų fiziniams prekėms, tiekiamoms ES rinkai (išskyrus maistą ir pašarus).	
Atliekų tvarkymo direktyva 2008/98/EB ¹⁶⁸	<ul style="list-style-type: none"> • Pakartotinis naudojimas ir perdirbimas. Valstybės narės imasi tinkamų priemonių produktų pakartotiniam naudojimui skatinti ir pasiruošti pakartotinio naudojimo veiklai, ypač skatinant įgaliotų pakartotinio naudojimo ir taisymo tinklų kūrimą ir juos remiant, ekonominių priemonių, viešųjų pirkimų kriterijų, kiekybinių tikslų ar kitų priemonių naudojimą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Šiuo metu nėra užtikrinamas atliekų tvarkymo hierarchijos prioritetų laikymasis¹⁶⁹; • taisymo ar pakartotinio naudojimo reikalavimai nėra įtraukti į žaliųjų viešųjų pirkimų reikalavimus; • nėra nustatyti kiekybiniai paruošimo naudoti pakartotinai, pakartotinio naudojimo ar taisymo tikslai.
Atliekų tvarkymo Direktyva (ES) 2018/851, kuria iš dalies keičiama ankstesnė direktyva ¹⁷⁰	<p>Sugriežtinamos atliekų prevencijos taisyklės. Atliekų susidarymo srityje ES valstybės narės turi imtis priemonių, kad:</p> <ul style="list-style-type: none"> • remtų tausios gamybos ir vartojimo modelius; • skatintų projektuoti, gaminti ir naudoti produktus, kuriems tausiai naudojami išteklių, kurie yra patvarūs, tinkami taisyti, pakartotinai naudoti ir gali būti atnaujinami; • skatintų atsarginių dalių, instrukcijų vadovų, techninės informacijos ar kitų priemonių, padedančių sutaisyti ir pakartotinai naudoti produktus nepakenkiant jų kokybei ir saugai, prieinamumą; • skatinama produktus naudoti pakartotinai ir kurti taisymo ir pakartotinio naudojimo skatinimo sistemas, visų pirma elektros ir elektroninės įrangos, tekstilės, baldų, pakuočių, statybinių medžiagų ir produktų; 	Daugybė dabar gaminamų plataus vartojimo prekių yra sunkiai pataisomos, arba jų taisymas yra ekonomiškai nenaudingas. Taisymo paslauga negali nukonkuruoti naujų masinės prekybos gaminių kainų.
Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyva ¹⁷¹	<ul style="list-style-type: none"> • Kai galima, pirmenybė turėtų būti teikiama pasirėngimui EEĮ atliekų ir jų komponentų, smulkių sudedamųjų dalių ir komplektavimo gaminių pakartotiniam naudojimui. 	EEĮ atliekų prevencija naudotus gaminius atnaujinant, ar paruošimas naudoti pakartotinai nėra pakankamai skatinami. Egzistuoja spragų valstybės turto panaudojime ir

¹⁶⁸ [EP ir tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas.](#)

¹⁶⁹ Valstybės kontrolė, 2023. [Komunalinių atliekų tvarkymas.](#)

¹⁷⁰ [2018 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva \(ES\) 2018/, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2008/98/EB dėl atliekų.](#)

¹⁷¹ Europos parlamento ir tarybos [direktyva dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų 2012/19/EU.](#)

<ul style="list-style-type: none"> • Siekdamas kuo labiau padidinti pasirengimą pakartotiniam naudojimui, valstybės narės skatina prieš pervežant surinkimo sistemose ar įrenginiuose, kai tinkama, sudaryti sąlygas atskirti surinkimo punktuose surinktas EEĮ atliekas, kurios turi būti parengtos pakartotiniam naudojimui, nuo kitų atskirai surinktų EEĮ atliekų, ypač suteikiant prieigą personalui iš pakartotinio naudojimo centrų • Valstybės narės gali reikalauti, kad, kaip nurodyta 2 ir 3 dalyse, surinkimo įrenginiuose sukauptos EEĮ atliekos būtų perduotos gamintojams arba gamintojų vardu veikiančioms trečiosioms šalims, arba perduotos pasirengimo pakartotiniam naudojimui tikslais paskirtoms įstaigoms ar įmonėms 	<p>sunkumų superkant elektroniką atnaujinimui iš verslų (plačiau skaityti skyrelyje Vartotojas perleidžia/parduoda daiktą atnaujintojui), o vyriausybės užduotys neskaitina atliekų tvarkytojų paruošti EEĮ gaminius naudoti pakartotinai (plačiau skaityti skyrelyje EEĮ atliekų tvarkymo užduočių formuluotės neskaitina laikytis atliekų tvarkymo prioritetų).</p>
--	---

12.3. Strateginiai Lietuvos dokumentai

LR strateginiuose dokumentuose įvardinami siekiai, susiję su perėjimu prie žiedinės ekonomikos, atliekų prevencija.

Dokumentas	Siekis	Dabartinė situacija	Laikotarpis, Atsakinga institucija
Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis, 2021	Profesinio švietimo ¹⁷² užduotis – ugdyti ateities specialistus, suprantančius ir taikančius ŽE sprendimus. Rytojaus profesionalai dirbs su nauja technika ir verslo modeliais, į kuriuos integruojami meistrystės gebėjimai (ypač gaminio naudojimo laiko pratęsimo srityje).	Planuojama, kad žiedinė ekonomika pakeis darbo rinką ¹⁷³ . Žiedinė ekonomika pasižymės didele paslaugų sritimi, nes didės paslaugų paklausa, susijusi su produktų pakartotiniu naudojimu ir taisymu.	
Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkė, 2021	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvos ekonomika – žiedinė ir neutrali klimatui. • Pramonės sektoriuje skatinti beatliekė ir mažaatliekė gamybą, žiedinės ekonomikos modelius, atliekų pakartotinį naudojimą ir (ar) perdirbimą ir pramonės simbiozę pramonės įmonėse¹⁷⁴. 	Lietuvoje 2020 m. žiediškumo indeksas siekė 4,4 proc. ¹⁷⁵	Iki 2050 m.

¹⁷² Circle Learning, [CIRCular Economy through Integrated LEarning in VET](#)

¹⁷³ Het Groene Brein, [Circular economy knowledge map](#)

¹⁷⁴ [Nacionalinė klimato kaitos darbotvarkė](#)

¹⁷⁵ EK ir EBPO, 2023. [Lithuania's High Impact Action: Roadmap for Lithuania's Industrial Transition to a Circular Economy, In-depth assessment.](#)

Nacionalinis 2021–2030 metų pažangos planas	Atliekų sektoriuje Iki 2030 pakartotinai panaudoti ir perdirbti ne mažiau kaip 60 proc. komunalinių atliekų (pagal svorį); iki 2035 m. – 65 proc.	2021 m. pakartotiniam naudojimui paruošiamų ir perdirbamų komunalinių atliekų dalis siekė 44,33 proc. ¹⁷⁶ .	AM, AAA, Savivaldybės, RATC, atliekų sistemos administratoriai; iki 2035 m.
	Perorientuoti pramonę link klimatui neutralios ekonomikos. Įgyvendinti pramonės žiedinę ir skaitmeninę transformaciją, didinti išteklių produktyvumą iki 1,1 eur/kg 2025 m. ir iki 1,5 eur/kg 2030 m (pagal Eurostat) ¹⁷⁷ .	<ul style="list-style-type: none"> • Parengtas Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis • Išteklių produktyvumo rodikliai prastėja: 2019 m. — 0,92 eur/kg;¹⁷⁸ 0,79 Eur/kg 2020–2021 m.¹⁷⁹ 	2021-2030 m., EIMIN.
	Uždavinys 6-am strateginiam tikslui įgyvendinti: mažinti susidarantių atliekų kiekį ir efektyviai jas sutvarkyti – laikytis atliekų prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumo, didinti pirminį rūšiavimą atliekų susidarymo vietoje, paruošimą pakartotiniam naudojimui, perdirbimą, atliekų pakartotinį naudojimą, taip pat mažinti sąvartyne šalinamų atliekų kiekį. Siekiama, kad bendras atliekų kiekis BVP vienetui atitiktų 100 t/mln. Eur. Iki 2025 m. ir 90 t/mln. Eur. Iki 2030 m. (pagal Eurostat).	Bendras atliekų kiekis BVP vienetui 2018 m. - 105 t/mln. Eur.	2021-2030 m., AM.
Įgyvendinti tarptautinius susitarimus darnaus vystymosi srityje, visų pirma – Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkę 2030, daugiausia dėmesio ir pastangų skiriant Lietuvai aktualiausiems DVT, t. y. tiems, kuriems įgyvendinti reikia reikšmingos pažangos – nelygybės mažinimui ir klimato kaitos švelninimui. Siekiama pagal darnaus vystymosi indekso rodiklį iki 2025 m. pakilti iki 27-os vietos, 2030 m. – 20 vt.	2020-aisiais metais pagal darnaus vystymosi indeksą Lietuva reitinguota 36 vt., o 2023 – nukrito į 37 vt. ¹⁸⁰	2020-2030 m.	

¹⁷⁶ Valstybės kontrolė, 2023. [Komunalinių atliekų tvarkymas](#)

¹⁷⁷ [Nacionalinis 2021–2030 metų pažangos planas](#)

¹⁷⁸ Ten pat

¹⁷⁹ [2023 metų Lietuvos nacionalinė reformų darbotvarkė](#)

¹⁸⁰ Sachs, J. D., Lafortune, G., Fuller, G., & Drumm, E., 2023. [Sustainable development report 2023: Implementing the SDG Stimulus](#)

	Lietuvos antrinių žaliavų panaudojimo (žiediškumo) indeksas bus ne mažesnis, nei Europos vidurkis.	Lietuvoje 2020 m. žiediškumo indeksas siekė 4,4 % ir buvo beveik tris kartus mažesnis už ES vidurkį, kuris yra 12,8 % ¹⁸¹	2021-2030 m., EIMIN.
Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas	Būtina plačiau taikyti gamintojo didesnės atsakomybės principą, užtikrinti jo įgyvendinimą, įteisinti jo taikymą tvarkant tekstilės, baldų atliekų srautus, kuriant teisingas prielaidas mažinti gaminių ir pakuočių poveikį aplinkai ir plėtoti atliekų prevencijos, surinkimo, perdurbimo sistemas ¹⁸² .	Tekstilės bei baldų gamintojams ir importuotojams šiuo metu gamintojo importuotojo atsakomybės principas netaikomas. Didžioji dalis tekstilės atliekų šalinamos deginant (34,7 proc.) ¹⁸³ .	

12.4. Įpareigojantys LR dokumentai

Apžvelgiamos LR įstatyminėje bazėje įvardintos konkrečios užduotys bei taisyklės, reguliuojančios atliekų tvarkymą bei paruošimą naudoti pakartotinai. Įstatymuose numatytos užduotys yra gretinamos su esama realia užduočių vykdymo situacija.

Dokumentas	Užduotis	Dabartinė situacija	Laikotarpis, Atsakinga institucija/ asmenys
LR atliekų tvarkymo įstatymas	„Atliekų tvarkymo veikloje dalyvaujantys subjektai yra atsakingi, kad su atliekų tvarkymu susijusi jų veikla ir visa apie šią veiklą visuomenei jų pateikiama informacija atitiktų atliekų prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumą .“ „Komunalinių atliekų tvarkymas turi būti organizuojamas taip, kad skatintų atliekas paruošti naudoti pakartotinai ir perdurbti“ ¹⁸⁴ .	Tvarkant komunalines atliekas neužtikrinama , kad būtų laikomasi atliekų tvarkymo prioritetų ¹⁸⁵ .	Atliekų tvarkytojai, RATC
	„ Atskirai surinktos atliekos, siekiant jas paruošti pakartotinai naudoti ir (ar) perdurbti, negali būti šalinamos sąvartyne arba naudojamos energijai gauti.“	2020-aisiais didžiausia komunalinių atliekų dalis buvo sudeginta išgaunant energiją (25,83 proc.), 24,4 proc. kiekio buvo perdurbta (įskaitant perdurbimui eksportuotas	Atliekų tvarkytojai, RATC

¹⁸¹ EK ir EBPO, 2023. [Lithuania's High Impact Action: Roadmap for Lithuania's Industrial Transition to a Circular Economy, In-depth assessment.](#)

¹⁸² LR Vyriausybė, [Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 planas.](#)

¹⁸³ Ten pat.

¹⁸⁴ LR Seimas, [LR atliekų tvarkymo įstatymas.](#)

¹⁸⁵ Valstybės kontrolė, 2023. [Komunalinių atliekų tvarkymas](#)

LR atliekų tvarkymo įstatymas	„Kaip kuras energijai gaminti gali būti naudojamos tik išrūšiuvus likusios pakartotinai naudoti ir perdirbti netinkamos energinę vertę turinčios atliekos.“	atliekas), 20,7 proc. sukompostuota o į sąvartynus išvežta 17,6 proc. susidariusių atliekų ¹⁸⁶	
	„Fizinis arba juridinis asmuo, kuris pirmą kartą panaudoja medžiagą ar daiktą, kuris nebelaikomas atliekomis ir kuris nebuvo patiektas rinkai, arba kuris patiekia rinkai medžiagą ar daiktą, kuris nebelaikomas atliekomis, pirmą kartą, turi užtikrinti, kad ši medžiaga ar daiktas atitiktų teisės aktų, taikomų cheminėms medžiagoms ir produktams, reikalavimus.“ ¹⁸⁷	<ul style="list-style-type: none"> • Nėra parengtų reikalavimų, kurie padėtų nustatyti EEJ, baldų, tekstilės netinkamumą naudoti. Šiuo metu minėtų atliekų nebelaikymo atliekomis procedūros atliekamos vadovaujantis sveiku protu ir susijusiais teisės aktais (bendrais atliekų nebelaikymo atliekomis nuostatais, numatytais LR atliekų tvarkymo įstatyme, LR produktų saugos įstatymu¹⁸⁸, Civiliniu kodeksu¹⁸⁹). • VAPTP 2021-2027 m. įgyvendinimo priemonių plane numatyta užduotis „parengti ir patvirtinti naudotų EEJ, baldų, tekstilės pripažinimo netinkamais naudoti kontrolės tvarką ir sustiprinti kontrolę, kad į vidaus rinką patektų saugūs paruošti pakartotinai naudoti produktai.“ 	1) Atliekų tvarkytojai (atsakingi už atliekų nebelaikymo atliekomis procedūras). 2) AM ir AAD atsakingi už naudotų EEJ, baldų, tekstilės pripažinimo netinkamais naudoti kontrolės tvarkos parengimą ir kontrolę, įgyvendinimo terminas 2024-2025 m.
	<ul style="list-style-type: none"> • Principo „Teršėjas moka“ laikymasis: EEJ gaminiams ir pakuotėms yra taikomas gamintojo atsakomybės principas. Tai apima: gaminių ar pakuočių atliekų surinkimo, vežimo, atliekų apdorojimo sistemos organizavimą; • dalyvavimą organizuojant gaminių ar pakuočių atliekų tvarkymą 	Gamintojo importuotojo atsakomybė šiuo metu taikoma tik EEJ gamintojams ir importuotojams. Ši atsakomybė nėra taikoma tekstilės, baldų, kitų plataus vartojimo prekių gamintojams ir importuotojams. Tai reiškia, kad iš pagrindinių pataisomų plataus	Gamintojai, importuotojai ir juos vienijančios organizacijos.

¹⁸⁶ Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 m. veiksmų plano projektas, [2021-2027 m. Veiksmų programos 2.6 uždavinys "Skatinti perėjimą prie žiedinės ekonomikos ir tausiai išteklius naudojančios ekonomikos" - Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija \(lr.v.lt\)](#).

¹⁸⁷ LR Seimas, [LR atliekų tvarkymo įstatymas](#).

¹⁸⁸ Ten pat.

¹⁸⁹ [LR civilinis kodeksas, XVIII skyrius, vartojimo sutartys](#)

<p>LR atliekų tvarkymo įstatymas</p>	<p>savivaldybių organizuojamose komunalinių atliekų tvarkymo sistemose;</p> <ul style="list-style-type: none"> • atliekų tvarkymo veikloms tenkančių išlaidų finansavimą; • Vyriausybės nustatytų gaminių ar pakuočių atliekų tvarkymo užduočių vykdymą (perdirbti ir (ar) paruošti pakartotinai naudoti bent 65 proc. EEJ atliekų); • visuomenės švietimą ir informavimą EEJ atliekų tvarkymo klausimais. 	<p>vartojimo prekių kategorijų tik EEJ gamintojai ir importuotojai yra skatinami tvarkyti dėl jų veiklos susidarantį atliekas ir ruošti jas naudoti pakartotinai, t.y. taisyti ir grąžinti į rinką.</p>	
<p>LR aplinkos ministro įsakymas Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iki 2025 m. padidinti pakartotiniam naudojimui paruošiamų ir perdirbamų komunalinių atliekų kiekį, kad jos sudarytų bent 55 procentus susidarantį komunalinių atliekų (pagal svorį); iki 2030 m. padidinti iki 60 procentų; iki 2035 m. – 65 proc. • Asmenys, užsiimantys EEJ atliekų tvarkymu, pirmiausia įvertina, ar atskirai surinkta neišardyta EEJ tinka paruošimui naudoti pakartotinai ir užtikrina, kad EEJ atliekos pirmiausia būtų paruošiamos naudoti pakartotinai. Netinkamos PNP atliekos turi būti tvarkomos pasirenkant tinkamiausius atliekų perdirbimo būdus pagal LR atliekų tvarkymo įstatymo ir Atliekų tvarkymo taisyklių, reikalavimus. • Vežant elektros ir elektroninės įrangos atliekas iš surinkimo vietų ir įrenginių, atliekas tvarkančios įmonės, kai tikslinga, pirmiausia įvertina, ar atskirai surinktos EEJ atliekos tinka PNP, ir, jeigu pačios nevykdo PNP veiklos, perduoda jas atliekų tvarkymo įmonėms, vykdančioms PNP veiklą¹⁹¹. 	<p>2021 m. pakartotiniam naudojimui paruošiamų ir perdirbamų komunalinių atliekų dalis siekė 44,33 proc.¹⁹⁰</p> <ul style="list-style-type: none"> • pagal AAA 2021 m. oficialios atliekų suvestinės duomenis tik 0,3 proc. visų nenaudojamų buitinės ir EEJ atliekų buvo paruošta naudoti pakartotinai, kai per tą patį laikotarpį Alytaus RATC, kur veikia PNP sistema („TikoTiks“ centras), pakartotiniam naudojimui paruošė 5,4 proc. surinktų EEJ atliekų. Galima daryti prielaidą, kad šalyje pilnai neišnaudojamos PNP galimybės. • Iš suinteresuotųjų šalių žinome, kad dėl Vyriausybės formuluojamų užduočių, kurios numato bendrą reikalaujamų perdirbti ir (ar) paruošti naudoti pakartotinai EEJ atliekų kiekį, nėra sukuriamas realus interesas ruošti EEJ atliekas pakartotiniam naudojimui, kadangi nėra net minimalių 	<p>AM, AAA, Savivaldybės, RATC, atliekų sistemos administratoriai.</p> <p>Atliekų tvarkytojai, RATC.</p>

¹⁹⁰ Valstybės kontrolė, 2023. [Komunalinių atliekų tvarkymas](#)

¹⁹¹ [LR aplinkos ministro įsakymas Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo](#)

		reikalavimų PNP, bei nenumatoma atsakomybė už atliekų tvarkymo prioritetų nesilakymą.	
LR vyriausybės nutarimas dėl <...> elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduočių patvirtinimo <small>192</small>	Kiekybinės ir kokybinės elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduotys įpareigoja buitinės bei EEJ gamintojus ir importuotojus surinkti ir paruošti naudoti pakartotinai, perdirbti ar kitaip naudoti bent 65 proc. EEJ atliekų , atsižvelgiant į minimalius elektros ir elektroninės įrangos atliekų naudojimo reikalavimus ¹⁹³ .	Nuo Lietuvos vidaus rinkai pateiktos EEJ atskirai surenkamų šios rūšies atliekų kiekis 2021 m. siekė 50,6 proc. ¹⁹⁴ . Pasak suinteresuotųjų šalių, daug vartotojų kaupia nenaudojamą EEJ namuose ir taip sulaiko naudingus resursus nuo sugrąžinimo į rinką. Taip pat, atliekų tvarkytojai susiduria su nelegaliu EEJ atliekų tvarkymu . Tai prisideda prie keleto problemų: neįvykdomos vyriausybės užduotys atskiram EEJ surinkimui, keliama grėsmė gamtai ir žmonėms, neefektyviai panaudojamos medžiagos, kurios išardomos nelegaliai.	Buitinės ir EEJ gamintojai ir importuotojai, EEJ atliekų tvarkymą organizuojančios GIO, atliekų tvarkytojai.
LR aplinkos ministro įsakymas dėl turinčių teisę išrašyti gaminių ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančius dokumentus atliekų tvarkytojų sąrašo	Norintys paruošti naudoti pakartotinai EEJ subjektai, turi turėti teisę išrašyti gaminių ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančius dokumentus (gauti atliekų tvarkytojų statusą). Jeigu tvarkomos elektros ir elektroninės įrangos atliekos, tokius dokumentus teisę išrašyti turi atliekų tvarkytojai, įrodę technologinio proceso atitiktį Europos standartui EN 50625-1:2014 „Elektrinės ir elektroninės įrangos atliekų surinkimo, gabenimo ir apdorojimo reikalavimai. 1 dalis. Bendrieji apdorojimo reikalavimai“.	<ul style="list-style-type: none"> Nėra parengta naudotų EEJ, baldų, tekstilės pripažinimo netinkamais naudoti kontrolės tvarka. Todėl nėra iki galo aišku, kada EEJ atliekų galima nebelaikyti atliekomis, jei jos būtų perduodamos taisytojui. Numatoma galimybė naudoti EEJ atliekas turint EN 50625-1:2014 standartą¹⁹⁵, kuris skirtas visoms EEJ atliekų tvarkymo veikloms nuo surinkimo iki sutvarkymo ir nebelaikymo atliekomis (angl. <i>end-of-waste</i>). Tačiau 	AM, AAA.

¹⁹² [LR vyriausybės nutarimas dėl Banko garantijos, laidavimo sutarties bei kitų sutarčių, įrodančių, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas, sudarymo ir vykdymo, lėšų, gautų pagal šias sutartis, kaupimo, naudojimo ir grąžinimo taisyklių ir elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduočių patvirtinimo.](#)

¹⁹³ Ten pat.

¹⁹⁴ Eurostat rodiklių duomenų bazė, [Waste electrical and electronic equipment \(WEEE\) by waste management operations.](#)

¹⁹⁵ EN 50625-1:2014 (MAIN), [Collection, logistics & Treatment requirements for WEEE - Part 1: General treatment requirements.](#)

sudarymo tvarkos aprašo patvirtinimo		nėra įtraukiama galimybė turėti tik EEĮ paruošimo naudoti pakartotinai veiklai skirtą standartą EN 50614:2020 ¹⁹⁶ .	
--------------------------------------	--	--	--

12.5. Finansinės projekcijos Lietuvos strateginiams tikslams (su kuriais susijusi taisymo veikla) pasiekti

Iki šiol didžiausias valstybės finansavimas buvo skiriamas atliekų surinkimo, tvarkymo, naikinimo ir perdirbimo veiklai. Naujuoju finansavimo laikotarpiu buvo planuojama sutelkti dėmesį į atliekų kiekio mažinimą ir prevenciją, skatinti daiktų taisymą, remontą, antrinį jų naudojimą bei perdirbimą. Toks pokytis turėtų skatinti tiek atliekų tvarkymo, tiek taisymo ir daiktų dalijimosi sektorių plėtrą¹⁹⁷. Valstybiniame atliekų prevencijos ir tvarkymo plane yra ir konkrečiai nurodoma, jog yra „**planuojamos subsidijos ir dotacijos atliekoms tvarkyti, daiktų pakartotinio naudojimo veiklai, subsidijos remontuojantiems EEĮ**“¹⁹⁸.

Šiame skyrelyje pateikiamos finansinės projekcijos, iš kurių gali būti finansuojamos priemonės taisymo skatinimui:

Dokumentas numatantis finansavimą	Institucija, kuriai skiriamas finansavimas	Numatomas skirti lėšų kiekis (mln. eurų)	Laikotarpis
NPP 2021-2030 m.	EIMIN	2 065,69	2021-2030 m
NPP 2021-2030 m.	AM	2 181,34	2021-2030 m
Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas	AM	1,6	2023–2025, AM

12.6. Lietuvos strateginiuose dokumentuose numatytos taisymą skatinančios priemonės

Nors Lietuvos ir tarptautiniuose dokumentuose įvardintų siekių yra daug, ne visur yra numatytos siekį įgyvendinančios veiklos. Šiame skyriuje yra apžvelgiamos konkrečios taisymą ir/ar pakartotinį naudojimą skatinančios priemonės.

¹⁹⁶ EN 50614:2020 (MAIN), [Requirements for the preparing for re-use of waste electrical and electronic equipment.](#)

¹⁹⁷ LR Vyriausybė, [Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 planas.](#)

¹⁹⁸ Ten pat.

12.6.1. Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 m. veiksmų plano projektas

Priemonės, veiksmai	Atsakinga ministerija	Laikotarpis
5.2.1. sukurti finansines paskatas skirtas kompensuoti dviračių taisymo paslaugas	SUMIN	-
6.1.3. parengti ir patvirtinti naudotų EEJ, baldų ir tekstilės pripažinimo netinkamais naudoti kriterijus ir kontrolės tvarką, sustiprinti kontrolę, kad į vidaus rinką patektų saugūs paruošti pakartotinai naudoti produktai	AM, AAD	2024–2025
6.2.2. sustiprinti gamintojo atsakomybės principą, t.y., nustatyti gamintojo atsakomybės principą, taikomą baldų, tekstilės gaminiams, numatant perdirbimo ir pakartotinio naudojimo užduotis;	AM	2023-2026
7.1.2. organizuoti viešinimo kampanijas, skatinančias rinktis daugkartinius gaminius ir pakartotinai naudoti daiktus	AM, RATC, Savivaldybės	2023–2027
7.2. skatinti dalijimosi ekonomikos plėtrą ir pakartotinį daiktų naudojimą	-	-
7.2.1. plėsti daiktų, tinkamų paruošti pakartotinai naudoti, priėmimo vietų (stotelių) tinklą, finansuoti jose vykdomas paruošimo pakartotinai naudoti veiklas	AM, RATC, savivaldybes	2023–2025
7.2.4. skatinti ir finansuoti prekybos naudotais daiktais, jų taisymo paslaugas teikiančio smulkiojo verslo plėtojimą	AM	2023–2025

12.6.2. Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis 2021 m.

Pokyčių tikslai: 1) gamybos metu susidarančių atliekų, pramonės produktų ir pakuočių hierarchijos įgyvendinimas; 2) aukštos pridėtinės vertės, žiedinių ir tvarių, žinioms imlių, saviorganizacijos principais paremtų naujų verslo modelių ir darbo vietų kūrimas:

Pokyčių sritys	Veiksmai	Laikotarpis
3.1.4.3. Daiktų pakartotinio naudojimo, remonto-taisymo ir kitų veiklų, skirtų padidinti produktų ilgaamžiškumą, sektoriaus situacijos analizė bei reikiamo reguliacinio mechanizmo sukūrimas	3.1.4.3.1. Parengti daiktų pakartotinio naudojimo, remonto-taisymo sektoriaus Lietuvoje esamos situacijos ir galimybių analizę Lietuvoje, siekiant nustatyti įvairius pakartotinio panaudojimo makro vystymo scenarijus, reguliacines bei finansines priemones, kad remonto ir taisymo sektorius būtų plečiamas , o pakartotinis naudojimas būtų ekonomiškai patrauklesnis palyginus su naujų gaminių vartojimu ar jų patekimu į atliekų tvarkymo sistemą.	2022-2023
	3.1.4.3.2. Sukurti nuoseklią teisinių reikalavimų sistemą daiktų atnaujinimo procesams.	2022–2027
	3.1.4.3.3. Diegti daiktų pakartotinio naudojimo sistemų, remonto ir taisymo (pvz., tekstilės, panaudotų padėklų, elektros ir elektroninės įrangos, transporto priemonių) skatinimo mechanizmų, apimančių finansinius instrumentus, teisinį reguliavimą ir švietimą .	2022–2027
	3.1.4.3.4. Taikyti valstybiniam turtui aukcionus , kuriuose prioritetą būtų teikiamas pakartotiniam panaudojimui (valstybės lyderystės pavyzdys).	2022–2023
3.2.2.1. Strategijos,	3.2.2.1.1. Priimti teisinio reglamentavimo sprendimus, kurie apimtų reikalavimus gaminiams ir jų sertifikavimą bei keistų nusistovėjusį požiūrį į	2022–2024

skirtos inovacijos ir žiedinius verslo modelius, sukūrimas	atliekų sampratą, taip skatinant didinti gaminių ilgaamžiškumą, įvedant taisymo bei perdirbimo procesus.	
	3.2.2.1.2. Numatyti finansines priemones , kurios skatintų verslo transformacijas visais lygmenimis (mikro, mezo, makro).	Nuo 2022 - nuolat
3.2.2.2. Žinių ir kompetencijų, būtinų verslo modelių kūrimui ir tobulinimui, sklaidos užtikrinimas	3.2.2.2.1. Skatinti nuolatinį kompetencijų, keičiančių suinteresuotųjų šalių ir vartotojų elgesį, ugdymą. Užtikrinti efektyvią informacijos sklaidą apie ŽE gerosios praktikos pavyzdžius.	Nuo 2022 - nuolat
	3.2.2.2.2. Skatinti efektyvų mokslo ir verslo bendradarbiavimą, kuriant socialines bei technologines inovacijas.	Nuo 2022 - nuolat

12.6.3. Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas

Veiksmai	Finansinės projekcijos (tūkst. eur), finansavimo šaltiniai	Laikotarpis, atsakinga ministerija
1.1 Skatinti vartotojus rinktis daugkartinius gaminius, naudoti produktus pakartotinai, remonto ir (ar) taisymo paslaugas		
1.1.1 skatinti ir finansuoti prekybos naudotais daiktais, jų taisymo paslaugas teikiančio smulkiojo verslo plėtojimą	1600, Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto, kitos lėšos.	2023–2025, AM
3.1 Tikrinant, valant ar taisant atliekomis tapusius produktus ar jų sudedamąsias dalis paruošti taip, kad jie būtų vėl tinkami naudoti be pradinio apdirbimo		
3.1.1 parengti ir patvirtinti naudotų EEJ, baldų ir tekstilės pripažinimo netinkamais naudoti kriterijus	–	2023-2024, AM
3.1.2 parengti ir patvirtinti naudotų EEJ, baldų, tekstilės pripažinimo netinkamais naudoti kontrolės tvarką ir sustiprinti kontrolę, kad į vidaus rinką patektų saugūs paruošti pakartotinai naudoti produktai	–	2024-2025, AM, AAD
3.1.3 plėsti atliekų, tinkamų paruošti pakartotinai naudoti, priėmimo vietų (stotelių) tinklą, finansuoti jose vykdomas paruošimo pakartotinai naudoti veiklas	500, Europos Sąjungos struktūrinių fondų, valstybės biudžeto, kitos lėšos	2023-2025, AM, RATC, savivaldybė
4 Naudoti atliekas tos pačios arba kitos paskirties produktams ar medžiagoms gaminti		
4.1 Skatinti paruošti atliekas perdirbti ir jas perdirbti		
4.1.5 nustatyti gamintojo atsakomybės principą, taikomą baldų, tekstilės gaminiams, numatant perdirbimo ir pakartotinio naudojimo užduotis	–	2024-2026, AM
4.1.6 įvertinti <...> EEJ gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus, prireikus parengti susijusių teisės aktų pakeitimus, užtikrinančius visų gamintojų dalyvavimą atliekų tvarkymo sistemoje	–	2023, AM

12.7. Tarptautinių ir vietos organizacijų rekomendacijos Lietuvai

Organizacija	Rekomendacija	Dabartinė situacija
EBPO	Dabar šalis turėtų sutelkti dėmesį į atliekų susidarymo mažinimą ir medžiagų produktyvumo didinimą priimdama ir įgyvendindama tarpsektorinę žiedinės ekonomikos politiką. Lietuva turi remtis savo pažanga atliekų tvarkymo srityje, kad galėtų pereiti prie žiedinės ekonomikos. ¹⁹⁹	Lietuva per mažiau nei dešimtmetį perėjo nuo beveik visų atliekų šalinimo sąvartynuose prie jų perdirbimo ir kompostavimo. Tačiau, nuo 2009 m. vienam gyventojui tenkantis komunalinių atliekų susidarymas didėja. Jis išlieka šiek tiek mažesnis už vidutinį EBPO lygį. ²⁰⁰
	Lietuva planuoja iki 2050 m. pereiti prie žiedinės ekonomikos. Ji turėtų stiprinti pažangą atliekų pakartotinio naudojimo ir panaudojimo srityje, išplėsdama programas, kuriomis skatinama keisti elgseną, ir skatindama namų ūkius geriau rūšiuoti atliekas. ²⁰¹	Žiedinis medžiagų naudojimas Lietuvoje 2010 m. 4 proc., 2020 m. jis siekė 4,4 proc. – beveik tris kartus mažesnis už ES vidurkį, kuris yra 12,8 proc. ²⁰² .
	Skatinti visos valdžios požiūrį į aplinkos valdymą, geriau integruojant aplinkosaugos klausimus į sektorių politiką, užtikrinant veiksmingesnį koordinavimą tarp ministerijų ir efektyvesnį turimų išteklių naudojimą. ²⁰³	Tarpinstitucinės darbo grupės bendradarbiauja rengiant teisės aktus ir strateginius dokumentus, taip pat bendras atitinkamų valdžios sektoriaus suinteresuotųjų šalių iniciatyvas. Tačiau šalyje dar nėra visos vyriausybės (angl. <i>whole-of-government</i>) požiūrio į aplinkosaugos klausimus ²⁰⁴ .
	Plėsti aplinkosauginio sąmoningumo ugdymą ir suaugusiųjų švietimą, aktyviau įtraukti plačiąją visuomenę į aplinkosaugos sprendimų priėmimą nacionaliniu ir vietos lygmenimis ²⁰⁵ .	Nepaisant to, kad aplinkosaugos institucijos, rengdamos svarbius teisės aktus ir politikos priemones, kreipiasi į nevyriausybinis subjektus, aktyvaus dialogo su pilietine visuomene dėl svarbiausių aplinkos politikos prioritetų, ypač vietos lygmeniu, nevyksta. Gyventojų aplinkosauginis sąmoningumas yra žemesnis už ES vidurkį, iš dalies dėl to, kad nėra nuoseklaus požiūrio į aplinkosauginį švietimą. Dauguma

¹⁹⁹ EBPO, 2021. [Executive summary | OECD Environmental Performance Reviews: Lithuania 2021.](#)

²⁰⁰ Ten pat.

²⁰¹ Ten pat.

²⁰² EK ir EBPO, 2023. [Lithuania's High Impact Action: Roadmap for Lithuania's Industrial Transition to a Circular Economy, In-depth assessment.](#)

²⁰³ EBPO, 2021. [Executive summary | OECD Environmental Performance Reviews: Lithuania 2021.](#)

²⁰⁴ Ten pat.

²⁰⁵ Ten pat.

		aplinkosaugos informacijos yra prieinama visuomenei, tačiau ji išskaidyta po įvairių valdžios institucijų interneto svetaines, todėl ją sunkiau rasti ir naudoti ²⁰⁶ .
EK ir EBPO	Skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą.	EK ir EBPO ruošdami Lietuvos didelio poveikio veiksmai: 2023 m. Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos planą , nurodė, kad analizės ruošimas būtų buvęs efektyvesnis, jei AM ir EIMIN būtų aiškiau pasiskirstę funkcijas ir atsakomybes. Pareigų aiškumas ir glaudesnio šių dviejų ministerijų bendradarbiavimo skatinimas galėjo padėti veiksmingiau integruoti veiksmų planą į išsamų AM ŽE veiksmų planą.
Valstybės kontrolė	Nustatyti gamintojo atsakomybės principą, taikomą baldų, tekstilės gaminiams, numatant perdirbimo ir pakartotinio naudojimo užduotis (2026 m., AM).	Šiuo metu gamintojo atsakomybės principas tekstilės ir baldų gaminiams nėra taikomas.
Europos aplinkos agentūra (EEA)²⁰⁷	Nustatyti paruošimo pakartotiniam naudojimui ir pakartotinio naudojimo užduotis, bei sukurti stebėsenos sistemą, apimančią ne tik atliekų paruošimą pakartotiniam naudojimui, bet ir ekonominius pakartotinio naudojimo rodiklius įvairiuose sektoriuose.	<ul style="list-style-type: none"> Lietuvoje paruošimo naudoti pakartotinai ir perdirbimo užduotis formuojama kartu, kas neskatina paruošimo naudoti pakartotinai infrastruktūros plėtros. AAA užsakymu 2022 m. buvo atliktas vienas reprezentatyvus pakartotinio naudojimo tyrimas²⁰⁸, tačiau ekonominių pakartotinio naudojimo rodiklių, kurie būtų stebimi reguliariai neturime.

²⁰⁶ Ten pat

²⁰⁷ European Environment Agency, 2017. [Waste prevention in Europe — policies, status and trends in reuse in 2017](#). EEA report no 4/2018. Doi:10.2800/15583

²⁰⁸ Vilmorus, 2022. [Produktų pakartotinis naudojimas](#), paimta iš Aplinkos apsaugos agentūra

13. Esminiai faktai apie taisymą

Esminiai faktai, apžvelgiantys taisymo ir paruošimo naudoti pakartotinai ir pakartotinio naudojimo situaciją ES ir Lietuvoje.

Šaltinis	Faktas
Naujas žiedinės ekonomikos planas	Elektros ir elektroninė įranga ir toliau yra vienas sparčiausiai augančių atliekų srautų ES – šiuo metu jis kasmet padidėja 2 proc. Apskaičiuota, kad ES perdirbama mažiau nei 40 proc. elektroninių atliekų ²⁰⁹ .
EK-EBPO Lietuvos pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos kelrodis	Žiedinis medžiagų naudojimas Lietuvoje 2010 m. 4 proc. , 2020 m. jis siekė 4,4 proc. – beveik tris kartus mažesnis už ES vidurkį , kuris yra 12,8 proc. ²¹⁰
EBPO Aplinkosauginio veiksmingumo apžvalga: Lietuva 2021	Nuo 2009 m. vienam gyventojui tenkantis komunalinių atliekų susidarymas didėja. Jis išlieka šiek tiek mažesnis už vidutinį EBPO lygį ²¹¹ .
Europos Parlamentas	ES yra nustačiusi tikslą iki 2030 m. pakartotinai panaudoti ir perdirbti 60 proc. komunalinių atliekų ²¹² .
Europos Parlamentas	77 proc. Europos gyventojų teigia, jog verčiau taisytų sugedusius įrenginius , nei keistų juos naujais ir 79 proc. mano, kad gamintojai turėtų būti teisiškai įpareigoti sudaryti palankesnes sąlygas taisyti skaitmeninius prietaisus arba keisti atskiras jų dalis ²¹³ .
Prancūzijos ekologinių permainų agentūra ADEME	Projekte „Re-start“ apskaičiuota, kad pasauliniu mastu 33 proc. pailginus išmaniojo telefono tarnavimo laiką (pvz., pakeitus išmanųjį telefoną ne po trejų, o po ketverių metų) būtų galima išvengti tokio metinio anglies dioksido išmetimo, kokį per metus išmeta visa Airija ²¹⁴ .
LRATCA 2021 m. ataskaita	<ul style="list-style-type: none"> Vykdamas ES mastu įtvirtintų reikalavimų ir užduočių įgyvendinimo, atsižvelgiant į žiedinės ekonomikos veiksmų planą bei visuomenės poreikį, Lietuvoje vykdoma nauja veikla – atliekų susidarymo prevencija ir pakartotinis naudojimas. 2021 m. Lietuvoje paruošta naudoti pakartotinai 0,2 proc. komunalinių atliekų.

²⁰⁹ Europos Komisija, 2020. [Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, kuriuo siekiama švaresnės ir konkurencingesnės Europos.](#)

²¹⁰ EK ir EBPO, 2023. [Lithuania's High Impact Action: Roadmap for Lithuania's Industrial Transition to a Circular Economy, In-depth assessment.](#)

²¹¹ EBPO, 2021. [Executive summary | OECD Environmental Performance Reviews: Lithuania 2021.](#)

²¹² Europos Parlamentas, 2023. [Waste management in the EU: infographic with facts and figures.](#)

²¹³ Europos Parlamentas, 2020. [Parliament wants to grant EU consumers a “right to repair”.](#)

²¹⁴ [Allonger la durée d'usage des objets : un gain pour la planète et pour le porte-monnaie \(ademe.fr\).](#)

	<ul style="list-style-type: none"> Lietuvos teritorijoje yra 74 pakartotinio naudojimo stotelės (daugiausia Alytaus regione – 19, Vilniaus regione – 16). Ruošimo pakartotinai naudoti įrenginius 2021-aisiais turėjo 2 RATC Klaipėdos ir Alytaus²¹⁵.
ES Atliekų direktyva 2008/98/EB	Atliekų prevencijos ir tvarkymo srities teisės aktuose, atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumas nustatoma tokia atliekų hierarchija: a) prevencija; b) parengimas pakartotiniam naudojimui; c) perdirbimas; d) kitas naudojimas, pvz., naudojimas energijai gauti; ir e) šalinimas.
Europos Komisijos apklausa, Pagrindiniai vartotojų duomenys 2020 ²¹⁶	Vartotojų aplinkosauginis sąmoningumas didėja . 2020 m. 23 proc. ES vartotojų atsižvelgė į daugumos arba visų savo pirkinių poveikį aplinkai. (5 proc. daugiau nei 2014 m.). 67 proc. vartotojų teigė, kad perka gaminius, kurie yra palankesni aplinkai, net jei jie kainuoja brangiau. (Tik 27 proc. vartotojų ES labai gerai žino savo teises).
Europos Parlamento mokslinių tyrimų tarnyba, informacinis pranešimas: Tekstilė ir aplinka ²¹⁷	1996-2012 m. vienam asmeniui ES tenkančių drabužių kiekis padidėjo 40 proc. Tuo pat metu iki 50 proc. drabužių žmonių spintose nenaudojami bent metus, o kasmet apie 30 proc. pagamintų drabužių niekada neparduodama. Mažiau nei pusė dėvėtų drabužių surenkama pakartotiniam naudojimui arba perdirbimui, kai jie nebetinka.
Europos Komisija, ES tvarios ir žiedinės tekstilės strategija ²¹⁸	<ul style="list-style-type: none"> Kasmet ES išmetama 5 mln. tonų drabužių, t. y. maždaug 12 kg vienam žmogui. Kiekvienam 1000 tonų pakartotiniam naudojimui surinktų tekstilės gaminių sukuriama 20-35 darbo vietos. 1 % drabužių perdirbama į naujus drabužius.
Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo planas ²¹⁹	<p>Organizuojant atliekų tvarkymą neefektyviai bendradarbiauja savivaldybės ir gamintojų ir importuotojų organizacijos.</p> <p>Nepakankamas gyventojų ekologinis švietimas, trūksta susistemintos koncentruotos informacijos apie stambių gabaritų (baldų), elektronikos, baterijų, statybinių, pavojingųjų, tekstilės, padangų, maisto ir žaliųjų atliekų, eksploatuoti netinkamų transporto priemonių rūšiavimą, surinkimą, infrastruktūrą ir teikiamas paslaugas.</p> <p>2014–2020 m. susidariusių didelių gabaritų atliekų (toliau – DGA) Lietuvoje išaugo nuo 25,6 tūkst. t 2014 m. iki 48,11 tūkst. t 2020 m., t. y. daugiau kaip 46 proc. Didžioji dalis jų – 52,5 proc. (25,3 tūkst. t) – apdorota, 44,9 proc. (21,16 tūkst. t) – pašalinta sąvartynuose, 1,8 proc. (0,86 tūkst. t) – sudeginta energijai gauti, tik po 0,54 proc. (po 0,26 tūkst. t) panaudota pakartotinai ir perdirbta.</p>

²¹⁵ LRATCA, 2022. [Komunalinių atliekų tvarkymas Lietuvoje 2021 metais.](#)

²¹⁶ Europos komisija, 2021. [Key Consumer Data 2020.](#)

²¹⁷ European Parliamentary Research Service, 2022. [BRIEFING: Textiles and the environment.](#)

²¹⁸ Europos Komisija, [EU strategy for sustainable and circular textiles.](#)

²¹⁹ LR Vyriausybė, [Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 planas.](#)

Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo planas ²²⁰	<p>Pagrindinį didelių gabaritų atliekų srautą sudaro baldų atliekos. Jos ne visada tvarkomos laikantis eiliškumo, atliekų tvarkymo hierarchijos. Perdirbti tinkamos baldų atliekos kartais panaudojamos energijai gauti, nors turėtų būti perdirbamos ir panaudojamos kaip žaliava kitiems produktams gaminti. Svarbu užtikrinti baldų atliekų tvarkymo kontrolę ir eiliškumą.</p>
	<p>Eurostato duomenimis, Lietuvos namų ūkiuose vienam gyventojui tenka vidutiniškai 12 kg pavojingųjų buities atliekų, Europos Sąjungoje – 9 kg.</p>
	<p>2020 m. Mišrių komunalinių atliekų sudėties tyrimo duomenimis, tekstilės atliekos Lietuvoje sudarė 7,73 proc. visų MKA, ES vidurkis – 5 proc. Daroma išvada, kad vienam Lietuvos gyventojui per metus tenka 20 kg į MKA išmetamų tekstilės atliekų.</p>
	<p>Didžiausia dalis – 34,7 proc. – tekstilės atliekų 2020 m. pašalinta sąvartynuose, 30,8 proc. – sudeginta, panaudota energijai gauti, 8,8 proc. jų perdirbta – sukompostuota, 1 proc. – panaudota pakartotinai, 4,6 proc. – išvežta.</p>
	<p>Gamyboje ir kitoje ūkinėje veikloje susidarantių EEĮ atliekų 2020 m. buvo 16,5 tūkst. t. 93 proc. visų EEĮ atliekų sudarė nebenaudojama įranga (38 proc.).</p>
	<p>GI nepakankamai taiko ekologinio projektavimo principus, todėl EEĮ sunkiai pataisoma ir perdirbama.</p>
	<p>2014–2020 m. finansavimo periodo lėšomis finansuojama komunalinių atliekų tvarkymo infrastruktūros plėtra (atliekų surinkimo priemonės, DGASA, paruošimas naudoti pakartotinai, gyventojų švietimas, maisto (virtuvės) atliekų apdorojimo įrenginiai, komunalinių atliekų deginimo pajėgumų plėtra). Tam skirta 140 mln. Eurų. ²²¹ 2021 m. duomenimis tik 2 RATC (Alytaus ir Klaipėdos) pasinaudojo galimybe plėsti paruošimo pakartotiniam naudojimui infrastruktūrą ²²².</p>
	<p>Atsakingos institucijos nesuinteresuotos ieškoti tinkamų sprendimų, kaip įgyvendinti atliekų prevencijos ir tvarkymo uždavinius. Vykdamas viešuosius pirkimus, per mažai dėmesio skiriama produktų medžiagiškumui, gamybos sprendimams ir galimam jų poveikiui aplinkai. Būtina tobulinti viešųjų pirkimų reglamentavimą ir nustatyti prievolę užtikrinti prioritetinių tvarumo, ilgaamžiškumo, suremontavimo, atnaujinimo, pakartotinio naudojimo, perdirbamumo ir antrinių žaliavų naudojimo kriterijų reikalavimus.</p>
<p>Skirtingų subjektų įgyvendinamos pavienės visuomenės švietimo ir informavimo priemonės nesuderintos, trūksta aiškios komunikacijos ir švietimo strategijos. Nors Lietuvoje pastaruoju metu visuomenė gana intensyviai šviečiama ir informuojama įvairiais atliekų tvarkymo klausimais, tai</p>	

²²⁰ LR Vyriausybė, [Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 planas](#).

²²¹ LR Vyriausybė, [Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 planas](#).

²²² LRATCA, 2022. [Komunalinių atliekų tvarkymas Lietuvoje 2021 metais](#).

	<p>nėra sisteminga ir nuosekli veikla, neatliekami jos poveikio tyrimai. Gyventojams trūksta susistemintos informacijos apie DGASA, kitų, ne pakuočių, atliekų surinkimą, todėl buityje susidarancios statybinės, didelių gabaritų, tekstilės, EEĮ atliekos dažnai paliekamos šalia kolektyvinių konteinerių, kai kurios jų sumetamos ir į antrinių žaliavų konteinerius.</p> <p>Gamintojai ir importuotojai nepakankamai taiko ekologinio projektavimo principus, todėl EEĮ sunkiai pataisoma ir perdirbama²²³.</p>
Interviu su suinteresuotomis šalimis	EEĮ atliekų tvarkymo užduočių formuluotės neskatina laikytis atliekų tvarkymo prioritetų.
Repair Café, Right to repair Europe narystės duomenys	Lietuvos vartotojai nėra įsitraukę į teisės taisyti judėjimą.
Europos komisija	ES vartotojai nurodo, kad priimtina kaina už daikto taisymą turėtų neviršyti 17 – 27 proc. naujo daikto kainos ²²⁴ .
APPLia	Didžiąją dalį EEĮ taisymo kainos sudaro atsarginių dalių kaina ²²⁵ .
Akademinis tyrimas, Fachbach et al. (2022)	Net vartotojų, turinčių aukštą aplinkosauginį sąmoningumą sprendimo taisyti priėmimą lemia ekonominiai sumetimai ²²⁶ .
Oficialios statistikos portalas	Lietuvoje stebima taisymo rinkos plėtra. EEĮ taisymas vidutiniškai sudaro apie 85 proc. visos Lietuvos taisymo rinkos.
Europos komisija	58 proc. gamintojų ir 40 proc. mažmenininkų išmeta vartotojų sugrąžintas trūkumų turinčias prekes (prekių kategorija nenurodoma, tačiau bendra tyrimo apimtis – plataus vartojimo prekės) ²²⁷
Europos aplinkos agentūra	Kadangi masinė gamyba vyksta šalyse, kuriose darbo sąnaudų mažesnės, daiktų savikaina yra mažesnė ir Europoje atliekamam taisymui sunku konkuruoti ²²⁸ .
Analizės autorės	Atnaujinimo veikla kol kas neregamentuojama nei ES, nei Lietuvoje.
Analizės autorės	Lietuvoje instituciniame lygmenyje nėra aiškios taisymo srities lyderystės.

²²³ LR Vyriausybė, [Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 planas](#).

²²⁴ Europos komisija. 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods](#).

²²⁵ APPLIA Home Appliance Europe, [Statistical report 2021-2022](#).

²²⁶ Fachbach, I., Lechner, G., & Reimann, M., 2022. [Drivers of the consumers' intention to use repair services, repair networks and to self-repair](#). *Journal of Cleaner Production*, 346, 130969.

²²⁷ Europos komisija. 2023. [Impact assessment - Proposal for a Directive on common rules promoting the repair of goods](#).

²²⁸ ETC/CE Report 6/2022, [An overview of Europe's repair sector](#).